

Vincas Krėvė

Dainavos šalies senų žmonių padavimai

Vakarinė giesmė

Marei Kindarienei, šią poringę papasakojusiai, atminti

Pasakoja mūsų seni tėveliai, kad tarpu plačių Lietuvos girelių, tarpu aukštųjų jos šilelių, kur nei senas žmogus nevaikščiojo, nei jaunas bernelis žirgelio nemandravojo, nei mergelės lelijėlės daina garsiai neskambėjo, esanti lygi lygumėlė; toje lygumėlėj esanti žalioji pievelė, viduj tos pievūžėlės didis dvarelis: aukšti rūmai dangų remią, žali vyšnių sodai saulę temdą.

Tame dvarely, tame didžiajam gyvenanti skaisčioji mergelė, jaunoji karalaitė, tokia daili ir liekna, kokia dar nei dainoje nedainuota, nei sapnely nesapnuota.

Kai skersną žingsnį jauna žengia – kaip baltoji gulbelė plaukia šviesų vakarėlį tyliu ežerėliu; kai vaikščioja po klėtėlę – lyg tas baltas debesėlis padange slenka giedrią dienele. Kai žodelį taria – lyg lakštutė lakštuoja, lyg sravi upelė grūda, džiurdžena, plukdydama vilneles aplink kietus akmenėlius, kalbindama žaliosios pievelės gėleles, lyg lapeliai skamba, vėjo pasupami, tylų kaitringosios vasarėlės vidudienį.

Gelsvosios kaselės – kaip bruktas šukuotas lino pluokštėlis, mėlynos akelės – kaip jo žiedužėlis, kaip ryto padangių giedrios giedrumėlės.

Kur akele meta, ten aušrelė teka, kur pėdelį stato, tai ten dygsta rožės ir lelijėlės, iš ten verčias tryška šaltas šaltinėlis tyro vandenėlio kaip ašarėlių.

Kai jauna nusijuokia, dienele prašvinta, nuo dangaus dumbluoto debesėliai nyksta...

O kai, atsikėlus ankstų ryteli, o kai, nusiprausus gailiaja rasele, pažiūri pro langelį – tai šviesi saulelė skaisti ir raudona, ją pamačiusi, pavydi jos gražumėlių, jos tų skaistumėlių, pamačius ir pavydėjus tai pabalsta kaip tas lapelis.

Gelsvą kasele susimąščiusi, aukso vainikėlį nusipynusi, ant glotnios galvelės užsidėjusi, kai išeina ant dvarelio, vario dureles varstydamas, per aukso slenkstelių žengdamas, kai eina per kiemelį į vyšnių sodelį – margos, baltos peteliškės kaip sniego skuteliai tai lakioja mosuoja aplink jos galvelę...

Iš šalių tolimųjų ten, kur už girelių, už tų siūbuojančiųjų, už marelių mėlynųjų, per kalnelius ko aukščiausių, per klonelius ko giliausių, per nemunėlius, per dunojėlius tai lekia, tai skubinasi audrusis vėjelis, kad padabotų, kad pamatytų jaunąją mergelę, sparneliais bemosuodamas, žmonių vargdienėlių, dirvos artojų, rugių pjovėjų veidelius bešluosto, petelius beglosto šaltu papūtimu, oro dvelkimu.

O kai tik pamato tai saulelė motulė, kaip skaisti mergelė paraudonavus iš didžios gėdelės, kad yra už ją gražesnė, už ją dailesnė – nuleidus skaisčią aukso galvelę į žemą žemelę, iš padangių klėtelės už aukštų girelių, už šaltų vandenėlių tai ji slepiasi...

Po vyšnių sodelį bevaikščiodama, po žaliąją beuliodama, užkopia užlipa jauna karalaitė į statų kalnelį, į tokį statų ir aukštą, jog viršūnėlė jo slepiasi toli debesėly. Nuo tos viršūnėlės matyti užburti pasauliai, tokie puikūs, stebėtini, jog apie juos niekas nei sapne nesapnavo, nei godele negodojo.

Tasai auksinis kalnas stovi tarpu ūksmingų sodelių, tarpu augalotųjų liepelių, tarpu žaliųjų vyšnelių ir stovėdamas šviečia kaip mėnuo žverblančia viršūnėle. Visi vadina tą kalną – svajonių kalnu.

Vai, nelaimingas tas žmogus vargdienis, vai, nelaiminga toji valandėlė, kurią jis pamato tą statų kalną! Nebeturės jis ramumo šiam šviesiam pasauly. Dieną naktelę ir godelės godosis, ir sapneliai sapnuosis apie to aukštojo kalno viršūnę, apie spindulingąją...

Ir dieną, ir naktį, kol trumpo amželio, lips į aukštybes jo neužlipamąsias, kur amžinai guli užburti turtai be skaičiaus, neįkainuojami... Kur žaidžia vėjai vakariniai, kur miega sapnai vasariniai...

Lips ten, iš kur matomos sapnų šalelės, saulėtos sapnų karalystės...

O užlipusiam nėra jau nei viešo kelelio, nei siaurojo takelio atgalio žemyn; kas matė užburtus pasaulius, kas stovėjo ant spindulingos to aukšto kalnelio viršūnėlės – tas nebematys, tas nebesidžiaugs šviesia saulele, žaliaja girele šitam skausmų pasauly...

Užlipusi, užkopusi siauru takeliu, vejele sodintu, baltais perlais barstytu, ant to aukštojo kalnelio, ant jo žibančiosios viršūnėlės, atsisėda jaunoji karalaitė aukselio kėdelėn, ima balton savo kaip iš alebastro lipdyton rankelėn gintarų kanklelius, mielai skambančius, ir tyliai dainuoja ramumo dainą, dainą vakarinę...

Lyg audrios užburtų jūrių bangelės verkia, lyg užburtų girelių medžiai ūžia, lyg milžinupės verčia savo vandenėlius iš aukštų kalnų į gilius klonius – plaukia aidų, skamba gaidų vilnelės, supdamos liūliuodamos mažus paukštelius žaliuose šakelėse, po plačiaisiais lapeliais, migdydamos žvėrelius giliuose urvuose,

judindamos jaudindamos širdelę jaunoje krūtinėj, linksmindamos nuliūdusius nuvargusius šviesia linksmesnės buitelės svajonėle.

Vai, ir nutilsta visas pasaulis kaip apmiręs, kaip išmiręs; ir žmonės, ir žvėrys, ir mažieji paukšteliai gėrasi besigėrėdami, klauso beklausydami vakarinės dainelės...

O aidas plaukia ir plaukia kaip vilnys Nemunėly, kaip bangos Dunojėly; tai graudžiai ūžia kaip tamsi audrelė, tai skamba tyliai kaip šaltas šaltinėlis, kaip skaudus lietutis; ir beūždamos, ir beskambėdamos pasakėlę pasakoja, poringėlę porina apie tuos pasaulius, kur pati gimė – auksinius, straublėtus, vaivorinėmis spalvomis pasidabinusius...

Klauso, ką kalba dainelė, visi – ir senas senelis, ir jaunas bernelis, ir skaisčioji mergužėlė, balta lelijėlė. Klauso tylėdami, klauso minėdami praeituosius laikelius, kas dūšaudamas, kas linksmi svajodamas... Daug daug kiekvienam pasakoja toji užburta dainelė...

Vienam ji kalba apie skausmus sopulius, apie sunkiosios buitelės kelelį, erškėčiais klotą, ašaromis lieta, apie vargingą dalelę... Ir skamba tada dainelė, lyg šimtas verkia vargely augant, lyg šimtas verkia vargely gemant...

Kitam dainuoja toji dainelė apie saulėtą ateities takelį, apie rožių žiedelius, lelijėlių gėleles, kuriomis kelelius jam kloja, vainiką pina laiminga buitelė... Ir taip jam skamba toji dainelė, lyg šimtas lakštelių lakštuoja plačioj girelėj, lyg šimtas mažų vieversėlių liūliuoja žalioje dirvelėj...

Kaip gegulė kukuoja, kaip raiboji žaliai beržely tupėdama gieda kitam daili karalaitė – ir šneka jam gintarų kankliai, lyg skundžiasi žuvusi niekais jo jaunystėlė, lyg verkia nykstančios jo svajonėlės, lyg uliūliuoja vargelio dainelė

visam amželiui vargti, be jėgų žūti... Ir sunkus jam dainelės aidas kaip sunkios aukštųjų kalnelių uolos, vai, ir šalta jam toji dainelė kaip lygiam lauke šiaurus vėjelis; vai, spaudžia spaudžia tam liūdną širdelę, lyg smeigia aštrūs iešmų ašmenėliai, lyg degina dėmės jausmeliai.

Tai vėl svajoja apie girias siūbuojančias, apie dirvas banguojančias, vėjo papučiamas, paukštelių apčiulbamas, apie jūros be krašto, apie erdves be ribų, apie kalnus, padanges remiančius, baltu sidabrėliu viršūnes dengiančius – ir šaukia jį ten, kur erdvėje vėjai ulioja, siūbuojančiomis girelėmis bevaikščiodami, žaliąsias viršūnėles beskaitydami, jūros mareles beaudrindami... Vai, tai jam porina, vai, tai jam pasakoja apie milžinų ginčus, apie tuos senus laikus, kada šviesiame pasauly gyveno tie milžinai, kurie tik dainoje dabar bedainuojami, kurie tik pasakoj dabar bepasakojami, milžinai vyrai, kurie nežinojo, kurie nepažino, kas baimės baimelė, sunki vergija nedalė; kurių ranka už norus, už troškimus galingesnė, o veikimas, o darbai už mintis greitesni: ko godelėj nesugodojo, jau jų rankos atliko; kurie skirti nemokėjo, kas žygis garsusis, kas nusikaltimas piktasis...

Galingi!

Ir jis svajoja, ir jis lekioja su viesulais, su vėjais, laisvas kaip jie, galingas kaip tie milžinai, su audromis kovoja ginčijasi, mėlynose padangių erdvėse rankom žaibus gauda, perkūno vainikais dabinasi.

O jaunam berneliui tai vis dainuoja apie skaisčią mergelę, mergelę lelijelę, kuri gyvena tolimoje šalėlėj, aukštoje klėtėlėj po langeliu sėdi, bernužėlį mini ir jo jauno laukte laukia, ir jo puikaus šaukte šaukia...

Ir daugel daugel dar pasakoja žmonėms toji dainelė...

Vieną linksmina erzina saulėtais sapnais, auksiniais.

Kitą meilės jausmais, audringais gyvenimo verpetais.

Trečiam kaip peiliais varsto krūtinę, kaip iešmais bado širdį.

.....

.....

Ne viena tik žemelė klausosi tos dainos vakarinės; ne vienoj tik žmogaus širdy garsą randa, atbalsį kelia toji dainelė... Ir padangėje skamba jos aidas, ir dievulio angelai klausosi jos nebeatsiklausydami, nebeatsigėrėdami. Kai uždainuoja jaunoji karalaitė, kai pravirksta jos gintaro kankleliai, kai sumirga baltieji piršteliai, po stygas bebėginėdami, kaip baltos gulbelės skrajodamos, kaip mažos kregždėlės lekiodamos – nuplaukia aidas tolimosna padangėsna, sudaužia mėlynuosna aukšto dangaus vartuosna – atsidaro dangaus langeliai, ir dievulio angelėliai, aukso plunksnas rankelėj turėdami didžiosna knygosna žmonių darbams rašyti – ilgai ilgai, per kiaurą naktį besėdėdami, ant rankelių berymodami, klausosi tosios dainos vakarinės ir klausydami neatsigėri...

O dangaus langeliai žiba ir pleška kaip kaitrios kibirkštėlės. Ir vadina juos žmonės šviesiomis žvaigždėmis; o tai langeliai, po kuriais sėdi, per kuriuos žiūri į mūsų žemelę, į mūsų šalelę baltieji angelėliai, nusidėjėlių žmonių sergėtojėliai nuo ligų, nuo bėdų, nuo visokių priepuolių; skaito žmonių vargelius, dūsavimus, gerus ir blogus darbelius, kad užrašytų didžiosna dangaus knygosna...

Ir taip besėdėdami, ir taip bežiūrėdami, klauso karalaitės dainelės, klauso ir jaučia, kad gimsta jų šventoje, jų nekaltoje krūtinėlėj neišpasakojami jausmai, neapsakomas ilgesys, lyg ten jų kažkas žemelėj lauktų, lyg ten jų kažkas šauktų iš aukšto dangaus į žemą žemelę, kur skamba dainelės, kur ūžia plačios girelės, kur gyvena geri ir pikti žmonės.

Ir lyg jiems kažkas kalba, lyg jiems kažkas šneka, kad nėra ten piktų, nėra ten blogų, kur sunkų vargelį visi žmonės vargsta...

Klauso, klauso dievulio angelėliai ir beklausydami daugel supranta, daugel sužino. O jau supratę, o jau sužinoję, meta dievulio angelėliai aukselio plunksnes, popierėlio knygeles, kur užrašinėjo piktų nuodėmes, varguolių vargelius; eina lekia prie aukščiausio dievulio sostelio, meldžia prašo dievulį, kad piktiems visas nuodėmes dovanotų, kad nuvargusiems tylų atilsį duotų, o nerimstančiuosius nuramintų, verkiantiems ašarėles nušluostytų.

– Dievuli aukščiausias, tėvuli brangiausias, daug nuodėmių žmonės padarė, ant žemės gyvendami, tavo žodžių neklausydami, tavo valios nepildydami, tavo takais nevaikščiodami... Sunkiai tave užrūstino!.. Betgi, dievuli, paklausyki, kaip skundžiasi žmogus, kaip ilgisi tavęs, kaip verkia jo siela, trokšdama šaukdama tavo karalijos... Paklausyk, dievuli, kokis balsas plaukia nuo žemės į aukštą dangų! Kiek ašarų, kiek sopulio, kiek skausmų jame! Kai užgirdome jį, mūsų akys ašaromis patvino, rankos sudrebėjo, nei rašyti, nei matyti žmonių nuodėmių nebegalime. Dievuli aukščiausias, tėvuli brangiausias, taip vargsta žmogus!.. Skauda mums širdelę, dievuli! Sopa mums širdį dėl žemės gyventojų skausmų ilgesių, kad jie tiek kenčia be tavo šviesos... Ar mus visus nubausk, ar ir jiems dovanok.

Susiraukia dievulis, rūščiai pažiūri, dangus kaip epušės lapas sudreba, nuleidžia galveles angelėliai. Nutyla chorai, liaupsindami garbindami aukščiausiąjį dievulį, didžiausią pasaulio valdytoją; nutyla šventieji – tik viena toji žemelės daina verkia lyg motinėle, vaiką šarvodama, lyg skundžias našlele, laimę minėdama, lyg kažkas ilgisi, lyg skundžias ir meldžia, kad aukso vartus atkeltų ir jį dangun įleistų...

Skundžiasi žemelė motulė...

Ir, berymodamas ant rankos, Dievas ilgai klauso – ir juo toliau, juo šventasis jo veidas šviesyn vis eina.

Pakėlęs galvą, taria dievulis aukščiausias:

– Matau, nepražuvo dar žmogus, dar neužmiršo manęs – ir neužmirš, kol tokia daina žemėj skambės... Skubinkitės, angelėliai, tarnai mano mieliausi, pasiuntiniai greičiausi, neškite ramumą žemei, neškite atilsį žmonėms – težino žmonės, kad aš jų dar neužmiršau, temato... Štai, neškite jiems mano meilės dovaną – saldujį sapną...

– Didis dievulis savo gerybėj! – sušunka visas dangus, ir angelai pasikelia ir, verkdami ir juokdamies, ašarėles barstydami, nusileidžia žemelėn, nešdami žmonėms sapną. Ir mato juos žmonės ir stebisi, manydami, šnekėdami, kad tai žvaigždelės ribuoja krinta – o tai lekia dievulio pasiuntiniai angelėliai, nešdami ramumą žemelei.

O kai puola jų ašarėlė į marias jūros mėlynąsias – ilgai šviečia, ilgai žiba kaip skaisti ugnelė, kol nusileidžia, kol nuskęsta tamsiojoj jūrų gilumėlėj.

O kai suūžia audra, kai sutraškina perkūnai, kai sudreba savo pamatuose žemelė, kai sustaugia viesulai, keldami jūros, drumsdami tamsias gilumėles, pakyla vilnys iki padangių. O tos vilnys, į kraštą beslinkdamos, išneša tas angelėlių ašaras – ant gelsvųjų smėlelių, lygiajan kraštelin; žmonės renka jas ir vadina baltaisiais perlais, o tai yra – angelėlių ašaros...

Visi klauso tos vakaro dainelės, kurią dainuoja skaisčioji mergelė, jaunoji karalaitė – ir dangus, ir žemė...

Ir giria tada nebeūžia, nebešlama.

Tik viena lakštingala nebetyli, gieda ir gieda žalių krūmų tankumynuose...

O kodėl?

Milžinkapis

I

Daugel mūsų tėvynėje yra puikių ir gražių vietų, daugel yra šalių, kurios pagarsėjo senų tėvelių darbais, bet tarpu jų visų gražiausia ir garsiausia Dainavos šalis – ir savo aukštais kalneliais, ir žemais kloneliais, savo tamsiomis giriomis, didžiais tankumynais, kuriais nei žmogus nepraeina, nei žvėris nepralenda, tik maži paukšteliai čiulbuonėliai pralekia, tik raibosios ten gegulės ir lakštingalėlės ankstų rytą ir vėlų vakarėlį lakštuoja ir niaurią girelę linksmina.

Bet ir už mažus paukštelių čiulbuonėlius, už lakštingalėles garsiau dainuoja ten jaunos sesulės, skaisčios Dainavos šalies mergelės...

Ir ankstų rytą, ir vėlų vakarėlį skamba jų dainos – ir giriose tamsiose, ir lankose žaliose, kai šienelį grėbia, ir laukuose plačiuose, kur rugelius jaunos pjauna, ir žaliame vyšnių sodely, kur bernelį liūdi...

Ko tik nekalba, ko tik nemini jų skambi dainelė! Ir šviesų pavasarėlį, ir miglotą rudenėlį, skausmus jauno bernelio, karan išjojančio, ir jausmus jaunosios mergelės, šelmį bernelį pamilusios...

Ko tik nekalba, ko nemini skambi mergelės lelijelės daina, ko mums neporina, nepasakoja!

Ir apie garsius senovės laikus, apie didžius senųjų tėvų darbus ir nūdieninius vargus, kuriuose skursta Lietuvos šalėlė. Ir gražios, ir skambios, ir jausmingos visos jų dainelės, jog dieną naktį jų beklausydamas neatsiklausytai...

Bet iš visų dainų dainelių toji skambių skambiausia, kurioje mergelė dainuoja gūdžiu balseliu apie aukštus kapus, kuriuose guli mūsų tėvai milžinai – ir ilsisi...

Aš tokią vieną dainelę girdėjau... O ką girdėjau, jums papasakosiu...

II

Ten, kur sravus Merkys, bėgdamas tekėdamas per žalias pievas, per alksnynus, krūmuotus šlaitus, plukdo savo tyrų vandenėlį platun Nemunėlin, yra ten aukštas ir status kalnas, visų kalnų aukščiausias, o ant to kalno tvirta pilis, garsi Merkinė, visų pilių tvirčiausia. Milžinai ją statė, ne žmonės; nuo septynių mylių iš vakarų, iš pietų ir kitų šalių nešiojo jie sunkius akmenis, kurie guli tos pilies pamatuose.

Aukščiau siūbuojančių girių toli švietė mėlynose padangėse balti jos kuorai, kur dienas ir naktis sargai stovėjo. Sienos, iš didelių akmenų milžinų sukrautos, žilomis samanomis apžėlusios, rūščiai dairėsi aplinkui, kaip niaurus dairosi vilkas šaltą žiemos naktį, ar nepamatys kur priešininko nedraugo...

Daugel daugel jos matė priešininkų: ir gudų, ir lenkų, ir kraugerių kryžiuočių. Visi jie ne kartą ir ne du aplankė Merkinę, visi jie plėšė draskė jos akmens krūtinę, o ji stovėjo tvirta, niauri ir baisi jiems, kaip kad stovėjo pirmą dieną...

Daugel kraujo prasiliejo ten, ne vienas gudas, kuris iš pasalų muša, ne vienas lenkas, kursai ne taip narsus, kaip save giria, ne vienas kryžiuotis, kuris piktesnis, negu patsai apie save mano, paguldė tenai savo galvą...

Tyli ir rami tvirtovė. Tik Stangės upelė, bėgdama aplink kalną grioviais perkasais, be pertraukos kalbėjo senai piliai, ką ji matė, ką girdėjo tamsiose giriose, žaliose pievose ir giliuose ežeruose...

Daugel paslapčių pasakojo piliai, kurių nematė ir nematys žmogaus akis, kurių negirdėjo ir neišgirs žmogaus ausis. Klausė sena pilis sravios upelės kalbų, kaip rimtas klauso vyras mažo vaiko ar jaunosios mergelės žodžių.

Klausė ir lyg dairėsi, ar neregėti kur toli kryžiuočių, lenkų ar kitų piktų mūsų tėvų šalies priešininkų nedraugų, kaip jie skina plačias dubres, darydami tiesdami sau kelią per girių tankumynus į Dainavos šalį.

Ir taip ilgus ilgus metus gynė pilis toji tėviškėlę, kaip gina motulė savo vaikelį, gyvasties savo nesigailėdama, gina saugo nuo priepuolių, nuo vargų...

Vai, ne kartą keikė Merkinę priešininkai, ne kartą kėsinosi sugriauti jos akmens sienas, išversti vario vartus, nuardyti aukštus kuorus, kurie toli mato...

Didelius pulkus vedė čion ir gudai, kurie iš pasalų užpuldinėja, ir lenkai, kurie ne tiek narsūs, kiek patys giriasi, ir kryžiuočiai, kurie piktesni, negu patys mano... Bet tirpo čia jų visų galybė, kaip tirpsta šaltas sniegas, pavasario saulelei sušvitus.

III

Garsi visame pasauly buvo Merkinės pilis; tokia pat garsi buvo ir bajorų Kirklių giminė, kurie iš senų laikų, kaip tėvų tėvai mena, sėdėjo aukštoje Merkinės tvirtovėje. Gerbė tos giminės vyrus ne tik žmonės, kurie, aplinkui begyvendami, matė gerus narsiųjų darbus, matė, kaip ne vienas jų padėjo savo galvą, tėvų kapus begindamas ir šventą aukščiausiųjų dievų ugnį.

Ne vienas jų taip garsiai pasinešė, jog vardu jo skambėjo vaidilų kankliai, kaip plačiai kalba žmonės šventa savo tėvų kalba.

Gerbė juos ir patys galingieji kunigaikščiai, ir senų Trakų, ir didžiojo Vilniaus, gerbė – ir iš senų laikų, kaip Merkinė stovėjo, pavesdavo seniausiam jų valdyti pilį ir ginti tėviškę šalį nuo gudo, nuo lenko ir pikto kryžiuočio.

Ir niekados nepasigailėjo garsūs Lietuvos valdovai, kad tiek pasitikėjo Kirklių bajorų giminės vyrais, nes jų neužvylė nei vienas.

Ir taip per ilgus metus sūnus paskui tėvą sėdėjo aukštoje Merkinės pilyje...

IV

Bet tarpu visų garsių tos giminės vyrų, tarpu visų, kurie sėdėjo aukštoje Merkinės pilyje, garsiausias buvo senas bajoras Mykis.

Ne tiek pagarsėjo jisai savo darbais, kiek savo vaikų žygiais.

Turėjo jis keturis sūnus kaip ažuolus plačiašakius, kurie buvo vienas už kitą stipresnis, vienas už kitą narsesnis...

Ir augo sūnūs pas tėvą dvare kaip ereliai pilkuonėliai lizde, o tėvas, tai matydamas, džiaugėsi, kad tėviškėlės naudai auga, garsios giminėlės garbei...

O kai užaugo pasiūgėjo, kalbėjo jiems senas tėvulis:

– Užteks jums, sūneliai, skrajoti tamsiuose girių tankumynuose. Ne medžioklei gimėt, ne medžioklei augote, tik naudai tėvų šalelės, kurią jūsų seneliai proseneliai begindami savo krauju paliejo, kad puikiau žydėtų, kad žaliau žaliuotų...

– Mes jau seniai tik ir svajojame, ir sapne sapnuojame, – atsakė sūnūs, – kad kare savo jėgas išmėgintum, savo narsumu pasigirtum.

– Sustiprėjo mano ranka, kad naudingai tėviškėlei patarnautų, – tarė vyriausiasis sūnus Zubrys, – kad gintų tėvų šalį nuo pikto kryžiuočio, kaip kad mūsų tėvai gynė.

Ir siuntė Mykis sūnų savo vyriausiąjį vakaruosna, kur baltosios jūrės banguoja, kur narsus Kęstutis sunkiai vargsta...

Kitu du siuntė, kur tyra Neris žaidė, mėlynas savo bangas bekilnodama, kur garsus Vilnius kuorais padangę rėmė, kur senas Algirdas, visų kunigų kunigaikštis, kelionę rengė, kur – niekas nežinojo... Tik visi manė, kad tolimon gudų šalin.

O jauniausiąjį sūnelį tai namie pasiliko, kad būtų tėveliui paramėlė, kad būtų senai motulei paguodėlė...

Galando broliai šveitrius kalavijus, mėgino šarvus, kuriuos iš tolimų kraštų buvo atvežę vaizbūnai, rengė širmus žirgelius tolimon kelionėn ir kaustė juos plieno pasagėlėmis.

Ir, pasibalnoję, pakamanoję eiklius žirgus, išjojo iš aukšto tėvų dvaro per vario vartelius.

Niekas jų nelydėjo, nei jaunos sesulės, nei skaisčios mergelės, kaip dainelė dainuoja; tik palydėjo sena motulė į aukštą slenkstį, tik senas tėvulis į vario vartus: taip liepė seni tėvų papratimai.

Tik į vieną bernelį gailiai žiūrėjo žvainos akutės, už balto seklyčios lango pasislėpusios. Tik vyriausiąjį bajoro sūnų, jaunąjį Zubrį, lydėjo dailios Meilužės, bajoro Kindžio dukters, mėlynos akys...

Niekas nematė, niekas neregėjo, kai bernelis prajodamas, meiliai akimi žiūrėdamas, daugel daugel mergelei žadėjo: ne tik aukselio žiedelį, ne tik šilkų kaspinėlių...

Ir matė paskui tėvas ir sena motulė, kad dažnai verkė jauna dukrelė, bet ko verkė – nežinojo... Tik sena motulė gal susiprato, o gal ir ne...

Neilgai jojo drauge bernai, tik ligi kryžiakelių. Ten berneliai sustojo, vienas kitam baltą ranką davė ir persiskyrė: du nujojo į rytus, o Zubrys į vakarų šalį...

Išjojo berneliai, ir lyg drėgna žemė juos prarijo. Per dvejus metelius nei jie siuntė sakalėlio, nei margo laiškėlio. Vai, verkė verkė tada sena motulė, per dvejus ilgus metelius sūnelių belaukdama...

Verkė ir jaunoji mergelė bernelio...

V

Praėjo ilgi metai kaip giedri pavasario dienele, praslinko ir kiti kaip miglota ūkanota rudens naktelė, ir tretį jau užstojo, dar negrižo bajoro sūnūs iš tolimos kelionės. Nei patys jie grįžta, nei žinėlės siunčia, nei širmo žirgelio, nei raibo sakalėlio. Ir gailiai verkė sena motulė, po langu sėdėdama, sunkiai dūsavo žilas tėvulis, po dvarą vaikščiodamas.

Ir išaušo pavasarėlis, sučiulbėjo maža kregždėlė, parnešė linksmą naujieną: grįžta du sūnu kaip raibu sakalu iš tolimo rytų krašto, kur žirgus varinėjo, garsiam Algirdui betarnaudamu...

Ir pargrižo du bernėliu ir parvežė didį grobį; ir tiek jo buvo, jog seni tėvai atminti neatmena, kad kas būtų tiek kada parvežęs: buvo ten kieto plieno kirvių ir kalavijų, buvo ten aukselio ir sidabrėlio, ir geltono gintarėlio, ir šilko skarų...

Pradžiugo senas bajoras, kaip saulė prašvito ir sukvietė visus savo kaimynus, ir turtingus, ir varguolius, ir tuos, kurie kalaviją vartė, ir tuos, kurie arklų žemę kilnojo... Visus sukvietė senas bajoras ir iškėlė didelę puotą.

Tris dienas, tris naktis nemunais plaukė ten žalias vynas, ežerai stovėjo saldaus midulio. Tris dienas, tris naktis visi ir gėrė, ir valgė, kas ko tik panorėjo... Visi džiaugėsi seno bajoro džiaugsmu ir atsidžiaugti nebegalėjo...

Ir pavydėjo gi tada jo laimei ne vienas žmogus, kad dievai davė jam tokius sūnus kaip stumbrus plačiaragių, kurie gyveno tėviškėlės naudai, garsios Kirklių giminėlės garbei...

VI

Ne visi džiaugėsi bajoro Kirklio laime. Nesidžiaugė senoji motulė, vyriausiojo sūnelio belaukdama, nesidžiaugė ir jaunoji Kindžio dukrelė, skaisti Meilužė.

Vai, nežinau kodėl, nežinau dėl ko liūdnos jai buvo pavasarėlio dienos, nelinksmi švietė kaitri saulužė, liūdnai čiulbėjo žaliame vyšnių sode paukšteliai...

Ilgesys jaunosios širdelę slėgė, ašarėlės akeles temdė, ir vis vaidenosi mergelei, kad jaunoji kažko laukia iš svetimos šalėlės pargrižtančio, kad jaunąją kažkas šaukia ten kažkur už girių siūbuojančiųjų, už kalnų aukštųjų...

Lyg laukia ten kažkas, lyg šaukia ten kas... O balselis tas šaukiantis lyg kažkur girdėtas, o bernelis – lyg kažkur regėtas... Lyg Zubrio balselis, garsaus tėvo sūnelio...

Gėdinosi jauna mergužėlė, kad kiekviena jos godelė, kur bernelis jaunas joja; kad kiekvienas jos sapnelis – vis jaunasis tas bernelis – tai sužeistas, pavergtas

jos pagalbos šaukiasi, tai karžygiu sakalėliu po laukus lekioja ir svetimos šalies mergeles lelijėles vilioja...

Ir svajojo, ir sapnavo jauna mergužėlė kiaurą pavasarėlį; jau atėjo giedri vasarėlė, dar ilgesys širdį vis slėgė.

Ne kartą mergelė, ant vario vartelių berymodama, į viešą kelelį bežiūrėdama, matė raitelį toli bejojantį...

Pamačiusi manė, kad grįžta Kirklio sūnelis, Zubrys bernelis – ir širdis krūtinėj dažniau plakė, ir ašarėlės akis temdė... Bet jodavo berneliai ir prajodavo, o vis to laukiamojo, to geidžiamojo nebuvo...

VII

Ir kilo didis gandas ir nusklido per girias tamsiausias, per pievas žaliausias į visas šalis, kad toli toli, pas jūros baltąsias, buvo didi kova. Triskart saulė leidosi ir tekėjo, o berneliai kovoj mušėsi. Daugel kraujo ten prasiliejo, ne vienas jauną sa galvelę ten paguldė, kol piktus priešininkus nugalėjo...

Ne kelmai skynime kumsto, ne pėdai pabarėly, tik jauni berneliai laukus ten nuklojo...

Didis džiaugsmas buvo tėvų šaly, kad piktus priešininkus nugalėjo, kad upes jų kraujo praliejo... Nebijojo jau nei senas senužėlis, nei jauna mergelė, nei maži vaikeliai ramiai nakčia užmigti, džiugiai anksti keltis.

Ir garbino žmonės narsaus kunigaikščio Kęstučio vardą...

Bet kas garbino Kęstutį, garbino ir jaunąjį bernelį, Mykio bajoro sūnelį... Plačiai jo vardas pagarsėjo, kad jis pats vienas šimtus iškapojęs, dveja tiek širmu žirgeliu sumindžiojęs; kur jojęs, ten tiltus grindęs, kur pasivertęs – klonius nuklojęs...

Ir pradžiugo senosios Zubrio motulės širdis, kai laukė sūnelio, iš karo parjojančio... Laukė ir senas Kirklys, ūsus beraitydamas, laukė ir džiaugėsi, kad dar niekas, kaip seni pamena, taip garsiai nepasinešė, kaip jaunasis jo sūnus Zubrys.

Visi laukė Zubrio: ir tėvas, ir motinėle, ir jaunieji broleliai.

Tik viena Meilužė dabar nieko nebelaukė: ilgesys nebeslėgė jos širdies. Šviesiai švietė kaitri saulelė giedriam danguje, linksmi čiulbėjo paukšteliai Kindžio bajoro sode, kur triūsė jauna jo dukrelė Meilužė...

Todėl linksmi ji dabar dainavo, kaip paukštelė lakštingalėlė...

VIII

Ir parjojo tėvų šalin didžiai pagarsėjęs Kęstutis, o su juo ir jaunas Zubrys...

Neparvežė drąsus bajoro sūnus nei šilko, nei aukso, nei geltono gintarėlio, tik didžiausią garbę, kurios neturėjo nei jo tėvai, nei broliai. Už drąsius jo darbus pamilo jį garsus Trakų kunigaikštis Kęstutis ir davė jam valaką lauko ir šimtą – girių, ir liepė jam kunigaikštis vadovauti savo karžygių būriams. Tiek jį pamilo, tiek juo patikėjo, jog visur juo save pavadavo kunigaikštis: kur pačiam joti reikėdavo, ten bernelį siųsdavo.

Taip jį pamilo, taip juo pasitikėjo Kęstutis...

Nors ir labai gerai buvo Zubriui aukštoje kunigaikščio pilyje, nors ir gražūs buvo Trakų ežero plotai, bet nerimo jauno berno širdis: namopi traukė jį, namopi plaukė bernelio godos, į Nemuno krantą, kur ant aukšto kalno stovi sena apsisamanojusi pilis... Dažnai dažnai sapne sapnavosi jam tėvų šalis.

Ne tiek raitelis išsiilgo tėvų šalies, tėvo, motinėlės ir jaunųjų brolelių, kiek jis pasiilgo mėlynų akelių jaunosios Meilužės, Kindžio bajoro skaisčiosios dukrelės.

Kentė dieną bernelis, kentė antrą, kentė ir trečią, o jau toliau kęsti nebegalėjo: ėjo pas kunigaikštį, aukšton jo menėn ir taip jam žodį kalbėjo:

– Aukščiausiasis kunigaikšti! Nors malonu ir linksma man garsių tavo tėvų pilyje, bet nerimsta čia mano širdis: traukia ją šalin, kur seni tėvai gyvena, kur tyliai Nemunas banguoja. Atleisk mane namo, garsiausias kunigaikšti! Aplankysiu senus savo tėvus, kurių per trejus metus nebemačiau.

O kad norėjo jaunosios Meilužės pamatyti, niekam to nepasakė.

– Kas savo tėvus myli, tasai myli ir tėvynę, brangiąją Lietuvą, – atsakė Kęstutis. – Nors brangus tu man ir malonus, bet nekliudysiu tau: jok tėvų šalin, kad pasidžiaugtų seni tėveliai, kad nurimtų tavo širdis.

Gražiai atsisveikino su savo valdovu Zubrys ir prižadėjo greitai pargrįžti atgalio ir tarnauti garsiam kunigaikščiui, kiek vieko turėdamas, kraujo savo nesigailėdamas...

Atsisveikinęs ristan žirgelin sėdo ir nujojo tėvų šalin, senon Merkinėn, kur tyliai Nemunas banguoja, kur sravus Merkys teka.

Ir lyg ne žirgu jojo, bet aitvaru skrido namo jaunasis bajoro sūnus...

Ir dieną, ir naktį...

IX

Ankstų rytą, saulei netekėjus, įjojo Zubrys Merkinėn. Ir pirmą, ką pamatė, tai buvo skaisčioji Meilužė, kuri anksti kėlės, aukso nėšius ėmė, beržinius kibirėlius ir, eidama į šulinėlį, svajojo apie jauną bernelį... Jau ne nūdien, dažnai ji žiūrėjo tona šalelėn, iš kur kelias eina nuo senų Trakų...

O pamačius bernuželį, paraudonavo kaip putino uogelė, kaip tie karoliai, kurie ant jos balto kaklo karojo...

Ir praliejo merguželė vandenėlį, ir pamatė kibirėlius viduje viešo kelelio, ir, nubėgus aukšton klėtin, gailiai nusiverkė... O ko verkė, pati nežinojo.

Ir nušvito puikus bernuželis, garsaus tėvo sūnelis, kai pamatė mergelę, kurios labai išsiilgo. Ir nušvito niaurus veidas kaip miglotoji dienele, saulei debesėlius perskleidus.

X

Džiaugėsi Mykis, sūnaus susilaukęs, džiaugėsi ir visa draugė, krūvon susirinkus.

Jau norėjo senas bajoras su visais: ir giminaičiais, ir kaimynais pasidžiaugti kartu ir pradėjo rengti didžią puotą...

– Palauki, tėvuželi, – kalbėjo Zubrys. – Tada kelsi puotą, kai aš suvaikščiosiu pas seną bajorą Kindį, pamatysiu dailią jo dukrelę, Meilužę, pakalbėsiu su sena jos motinėle...

Ir suprato Mykis, ko nori sūnus, ir klausydamasis tik ūsus raitė... ir jam tiko skaistūs Meilužės veideliai.

Ankstų rytą atsikėlęs, išsirinko arklidėje ristąjį bėrelį senam Meilužės tėveliui, dvi margi karveli jos senai motuželei, o jai, jaunai mergelei, – aukselio žiedelį dovanėlėms duoti ir nujojo į mergelės dvarą, prieš josios tėvulį motinėlą žemai galvos lenktų, kad dukrelę vienuželę bernuželiui atiduotų.

Ir ne vienas nujojo, bet su senu piršliu, kuris daugel matė, daugel suprato.

Ką jie ten kalbėjo, ką darė, niekas nežino, tik namo pargrįžęs prašė Zubrys tėvo puotą ruošti.

Ir priruošė prigamino senas Mykis kalnus keptos ir virtos žvėrienos ir keltavienos, šulinius midaus ir alaus nuputojusio. Ir siuntė kvieslius į visas keturias pasaulio šalis, kad jie eitų šauktų žmones dvaran puoton – garsaus karžygio, jaunojo Zubrio vestuvėsna, ir tuos, kurie raiti kalaviją vartoja, ir tuos, kurie pėsti žemę kilnoja, ir bajorus, ir ūkininkus, ir vargdienius darbininkus...

Kad nieko neaplenktų, nes visiems pagaminta sočiai ir gerti, ir valgyti.

Ir iš visų šalių kaip nemunai plaukė žmonės ne tiek, kad atsigertų, ne tiek, kad gardžiai pavalgytų, kiek kad pamatytų narsųjį bernelį ir jo skaisčiąją merguželę...

Tris ilgas dienas, tris kiauras naktis ir gėrė, ir valgė visi, kas ko panorėjo, atsigerti, atsivalgyti negalėdami... Taip linksmi visi uliojo ir uliodami narsųjį bernelį garbino ir jo seną tėvulį, ir skaisčiąją mergelę.

Ilgai minėjo žmonės tuos laikus, kai vedė sau pačią Zubrys, seno Mykio bajoro sūnus.

XI

Tris dienas, tris naktis gėrė ir valgė Merkinės menėje svečiai. Tris dienas džiaugėsi Zubrys savo jauna mergužėle.

Ir daili gi buvo skaisti jauna Kirklio martelė! Kaip saulė giedriam danguje tarpu baltų debesėlių, taip ji senos Merkinės menėje tarp kitų mergelių, jaunų moterėlių. Kur nužengė žingsnį, ten visų veidai prašvito, kur žodį tarė, ten juokai linksmi skambėjo... Ir pamilo visi Meilužė už jos linksmą būdą, už gerą širdį, o ypač senas šešuras Kirklys, kuriam dievai tikros dukružės nebuvo lėmę...

Tris dienas, tris naktis visi gėrė valgė, ketvirtą dienele susigodojo ir jauni berneliai, ir seni senužėliai tamsion girion jotų, anon pusėn Nemunėlio žvėrių pamedžiotų, žirgų pavaikytų, kilpinų pamiklintų, vilytėlių pašaudytų.

Susigodojo vyrai žalion girion jotų – drauge joja ir jaunasis Zubrys.

Joja Zubrys, nelieka ir jaunoji jo žmonelė, dailioji Meilužė.

Ir išjojo visi ankstų rytą, saulei netekėjus, nuo aukšto kalno, iš Merkinės pilies... Ir kiek ten džiaugsmo buvo, kiek juokų, kol prijojo platų Nemunėlį, gilų vandenėlį...

XII

Išjojo Zubrys su jauna mergele; išjojo trys jo broliai kaip briedžiai plačiaragiai. Išjojo drauge visi svečiai, kurie buvo sujoję suvažiavę iš artimo krašto ir iš tolimos šalies Merkinėn.

Visi linksmi buvo, bet linksmiausias tai jaunas Zubrys, kuris kaip aras tarpu bernuželių, o jo širmas žirgas tai kaip bitinėlis... Kai žingsneliu jojo, žemelė drebėjo, o nuo medžių viršūnėlių žali lapai krito; kai ristele žirgas bėgo, vėjelį aplenkė. Bet ne žirgu didžiavosi, ne širmuoju puikinosi jaunasis bernelis...

Kai prijojo Nemunėlį, vieni ėjo ten, kur luotais irstė žilas kaip obelis senelis Kulvys, o kiti puolė tiesiai Nemunėlin, varė žirgus šaltan vandenėlin ir be luotų raiti plaukė per didį vandenėlį, per platų Nemunėlį.

Dar neįsiyrė Kulvys vidurin – mato: plaukia per Nemuną į Merkinės krantą briedis plačiaragis.

Ėmė Meilužė kilpiną rankelėn, dėjo aitrią vilytėlę ir šovė ten, kur briedis plaukė. Gerai pataikė Meilužė, pataisė sprandan, ir Nemuno bangos paraudonavo. Bet silpna buvo Meilužės ranka, silpnai įtempė kilpiną, ir briedis plaukė toliau į kraštą. Jau buvo priplaukęs, kai pripuolė Zubrys ir įvėrė kaklan stipriąją smeigeną.

Rūsčiai subliovė briedis, net girios suskambėjo, ir griuvo ant akmenų, kurie gulėjo Nemuno pakrašty.

– Geras ženklas! – suriko vyrai.

– Dievai lėmė medžioti, kad briedžiai patys į mus bėga, – tarė narsus Zubrys.

– Ova! Primušim žvėrių vežimus. Visus metus valgysim ir nesuvalgysim.

– Nejokite medžiotų, bajorai! – tarė senas Kulvys, kuris buvo daugel matęs savo amžiuje. – Gražinkit žirgus atgalio: neramus girioje laikas, kad žvėrys laukuosna bėga.

Nedėjo dabon jo žodžių bajorai ir linksmi nujojo girion. Tuoju supleškėjo giria ragų trimitavimu.

Ir nusigando žvėrys, ir pasislėpė giliuose tankumynuose. Nusigando, kad Dainavos bernai medžiotų išjojo. Ir pakriko, ir pasklido po šilus, po šlaitus ir tankumynus medžiotojai...

XIII

Plačiai iškriko žmonės visi po girias; daugel jie pašovė stirnų, daugel jie nudūrė lokių.

Bet niekas tiek nepašovė, kiek jaunas Zubrys. Tik vienos stirnos, kurią pašovė Meilužė, negalėjo bernelis pasivyti ir nuklydo giliai girion, ją besekdamas.

Jau saulelė žemai stovėjo, girios klostėsi nakties drapanėlėmis, o jis vis dar sekė.

Jau ir saulė nusileido už medžių, ir tamsi naktis užgulė girias, o jisai vis dar vijo. Ir bevydamas girdi didį trimitų ragų balsą...

O jie trimitavo ne taip, kaip trimituoja medžioklėje, šaukiant toli nuklydusių, tik jie trimitavo, kaip trimituoja karan bernų šaukdami, didžiu pavojum grasydami.

Ir, klausydami to trimitavimo, verkė giria ir verkė medžiai lyg jauno bernelio širdis.

Nusigando Zubrys ir grįžo žirgą atgalio ten, kur ragai trimitavo, o širdį jo lyg katės draskė. Ko tik nemanė, negodojo Zubrys – ir gododamas vijo žirgą juo greičiausiai. Stenėjo žirgas lyg nusiskųsdamas, šoko per griovius, per kelmus, per medžius, vėjo nugriautus. Draskė šakos, mušė, plėšė, badė jo šonus, plėšė raitelio rūbus, bet tasai nieko nejuto, tik vijo žirgą. Kaip aitvaras, kaip viesulas skrido keliais takeliais Zubrio bernelio žirgas. Viena mintis įstrigo berneliui galvon: kur dabar skaisti Meilužė? Gal lokys ją užpuolė, gal meška užgniaužė, gal briedis plačiaragis užtrynė... Ar ne ji dabar pavojuje, pagalbos šaukiasi?..

Štai vėl ragas sutrimitavo, toli, ten, kur Merkinė aukšta stovi; ir gaisą pamatė bernelis danguje: vytys degė ant aukštų Merkinės kuorų. Ir suprato bernelis, kad ne medžioklėje nelaimė ištiko, bet tėvynė pagalbon šaukia visus, kas ginklą rankoj gali vartoti. Nustebo bernelis, iš kur priešininkai pasirodė netikėtai, ar nuo rytų – gudai, ar nuo pietų – lenkai, ar gal nuo vakarų – kraugeriai kryžiuočiai?

Bet neilgai stebėjosi, neilgai abejojo Zubrys: pastojo jam kelią pikti kryžiuočiai.

Daugel jų buvo, o jis tik vienas. Ir pamatė tada bernelis, kad vėlu jam mergelės ieškoti, kad vienai vienam teks galvelę guldyti.

Ir nuliūdo bernelio širdis, kad visi ją vieną paliko, vieną prigrįžo priešininkų kerštui. Sunkiai atsiduso jaunasis, dievų aukščiausiųjų pagalbą šaukdamas:

– Geriau jaunas žūsiu, laisvą galvą dėsiu, negu vergu kryžiuočiams teksiu... Dievai aukščiausieji, Perkūne galingiausias, nuneškite mane tik į Nemunėlį, kad nesijuoktų priešininkai, jog netikėtai mane užklupo, lengvai nugalėjo... Bėki, bėki, žirgeli, nunešk mane, bernelį, kad tik į Nemunėlį.

Daugel kryžiuočių pastojo kelią berneliui. Jų buvo daugel, o jis tik vienas. Bet nestabdė žirgo bernelis, tik kaip jojo, taip prajojo... O kur jo širmo žirgo prabėgta, ten kryžiuočių patalas nuklota: negeru, nelaimingu laiku barzdočiai pastojo kelią pakeleiviui karžygiui!

Suriko kryžiuočiai, lyg juos gyvatė būtų įgėlus, pamatę, kad ištrūko bernelis, ir siuntė jam šimtus vilyčių; lėkė aistros vilyčios, vienos pro šalį, kitos žirgelį žeidė, trečios baltą bernelio kūną draskė. Gerai buvo dabar priešininkams vyti, raitelio pėdai sekti: kur bernelio jota, kraujo ten lašėta. Ne piktų kryžiuočių tai buvo kraujas pralietas, tik jaunojo bernelio, tik jo širmo žirgelio.

– Neški, žirgeli, neški jauną bernelį tik į Nemunėlį, į gilų vandenėlį.

Kryžiuočiai veja, su šunimis seka, arčiau ir arčiau: ilsta širmas žirgelis, krauju putoja.

– Neški, neški, žirgeli, jauną bernelį tik į Nemunėlį, į gilų vandenėlį!

– Vai, mielai neštau, kad jėgų turėtau, savo jauną raitelį ne tik į platų Nemunėlį, bet ir aukšton Merkinėlėn.

Klupo žirgas, per griovelį šokdamas, per lūžtvas žengdamas.

– Šok, žirgeli, nešk bernelį greitai į platų Nemunėlį: arti kraugeriai kryžiuočiai!

– Mielai neštau, kad tik galėtau, ne tik į platų Nemunėlį, bet ir aukšton Merkinėlėn...

Klupo antrąsyk žirgelis, per akmenėlį šokdamas, klanelį aplenkdamas... Suklupo žirgelis, nupuolė bernelio šalmas nuo galvelės.

– Šok, žirgeli, šok, jauną bernelį nešk! Tik į Nemunėlį, gilų Dunojėlį. Arti Nemunėlis, arti ir pikti kryžiuočiai!

– Mielai bėgtau, sau raitelį neštau, kad tik galėtau, jei ne senon Merkinėlėn, tai nors į gilų Nemunėlį...

Klupo trečiąsyk žirgelis ant žalios vejelės, ant lygios lygumėlės. Suklupo žirgelis, nupuolė bernelis. Bernelis nuo žemės greitai šoko, bet žirgelis jau nepasikėlė, tik gailiai žiūrėjo, lyg žodį berneliui kalbėjo...

– Pasilik sveikas, raiteli, daugiau tavęs nebenešiosiu, manim nebemandravosi! Geru minėk, pikto nekalbėk. Bėk, berneli, nestovėk, arti kryžiuočiai, greit tave pėsčią pavys.

Apkabino bernelis bėrelio kaklą lyg močia savo sūnelį ir meiliai pabučiavo. Gūdžiai sužvengė širmas žirgelis...

Bėgo bernelis pėsčiomis risčiomis, kol pribėgo gilų Nemunėlį, kuris kelią sau kloja tarpu žaliųjų girių, tarpu kalnų aukštųjų.

Nepavijo bernelio kryžiuočiai. Brido bernelis gilun Nemunėlin, plaukė kitan kraštelin. Nuvargęs buvo bernelis, sravios buvo vilnelės, toli nunešė Zubrį, kol išplaukė jis kitam krašte. Negreitai grįžo Merkinėn nuvargęs bernelis, tik saulei ankstų rytą tekant.

Ir rado ten visus sveikus iš medžioklės pargrįžusius, tik nerado savo jauniausio brolelio, tik nerado savo mieliausios mergelės, skaisčiosios Meilužėlės.

Tik jiedu namopi tai dar nesugrįžo.

XIV

Ne šiaurus vėjas girelę žadina, ne žaliasis ažuolėlis ūžia, tik jaunas bernelis likimą keikia, aukščiausių dievų keršto šaukia dėl jaunosios mergelės, dėl jos gelsvosios kaselės.

Dalelę keikia ir plaukus savo jaunasis rauna. Skausmas kaip replėm širdele jam spaudžia.

Ne giria sušlamėjo, ne griausmas sugriaudė, tik prakalbėjo prabilo jauni berneliai, Dainavos šalies raiteliai:

– Temato dievai, tegirdi galingasis Perkūnas graudžius mūsų žodžius: kiek mergelės kaselėj yra gelsvų plaukelių, tiek piktų kryžiuočių nukirsim galvų. Kad ir patys žūsim, galvas jaunas dėsime, bet už tavo mergelę atkeršysim.

– Neverki, berneli, neverki, raiteli, verksmu keiksmu likimo nepapirksi.

– Gerai jums, broliai, kalbėti, didis kerštas žadėti! Kuo aš keršysiu, berneliai, kaip aš keršysiu, raiteliai?.. Praradau mergelę per sa kvailystėlę!.. Praradau mergelę, nuvariau savo širmą žirgelį, netekau šveitraus kalavijo!..

– Mes atkeršysim, berneli, mes atkeršysim, raiteli, už tavo jauną mergelę, už jos skaisčius veidelius, už skersnuosius žingsnelius. Mes atkeršysim už mergelę, už kalaviją, už tavo širmą žirgelį.

– Neaimanuok, sūneli, neverki, raiteli! – tarė senas Mykis. – Tavo tėvelio arklidėje yra dar daugel žirgelių, daugel seklyčioje kardelių. Rasi patogų rankai kardelį, rasi gerą sau žirgelį, tik jau neberasi sau tokios mergelės.

Ne audra rūščiai griaudė, ne giria gūdžiai ūžė, tai kalbėjo jauni berneliai, Dainavos šalies raiteliai, savo brolelį ramino, jauną Zubrį kalbino.

XV

Kaip tamsūs debesys niaukia giedriąją dienele, taip apsupė apstojo Merkinę kryžiuočiai. Ne tiek buvo danguje šviesių žvaigždelių, kiek ten buvo kraugerių barzdočių.

Bet jei didis buvo priešininko skaičius, tai dar didesnis buvo narsiųjų Dainavos bernelių įnirtimas. Visi tyliai rengė, kovos laukė.

Kiaurą naktį visi akių nesudėjo: vyrai akmenis kilnojo, rąstus nešiojo, kad patiktų mieląjį svetelį, moteros puotai gamino ne paukštieną, ne žvėrieną kepė – virė juodą dervą, karštą vandenėlį.

Bus kuo svečiai užgerti.

Ilgai ruošėsi svečiai viešnagėn pas seną bajorą Mykį: kiaurą dieną, kiaurą naktį. Tik ant rytojaus, saulei tekant, ėjo į aukštą kalną, kur niauri Merkinė stovėjo.

Ne vieni ėjo, tik su jauniausiu Kirklio sūneliu, tik su dailiausia jo jaunamartėle.

Ar tai jie kelią rodė, ar tai svečius namo vedė?

Ne kelią rodė, ne svečius vedė į aukštą tėvų dvarą, į kunigaikščių pilį. Abu surištu virvėmis pančiais, su raikščiais ant kaklo vedė juodu priešaky savęs pikti kryžiuočiai...

Nustebo vyrai pamatę ir narsias rankas apleido.

Juokėsi kryžiuočiai šaipydami:

– Atkelkite vartus! Ar nematote, kad valdovai svečius veda?

– Ritinkite rąstus, liekite dervą ir karštą vandenį! Ko žiopsote kaip varnos... Aha, bijote piktai užgerti, kad valdovai nesupyktų.

– Ei, jūs, neškite mums žalio vyno, baltos žvėrienos, kad pasistiprintum aukštan kalnan kopti.

Ir taip jie juokavo, šaipėsi, stumdė smeigenomis pavergtą jauniausiąjį bajoro Kirklio sūnelį Kriokį ir jauną Meilužę...

– Vai, ko laukiate, žiopliai! Jei nenorite, kad ir jus kaip šunis surištume, atidarykit plačiai vartus, priimkite mus kaip mielus svečius!

– Tada gyvus paliksime.

– Ir pas mus žmonės vyžais avi: o jūs karnų gerai mokate lupti.

Klausė vyrai, niaurūs kaip tamsus debesėlis. Tylėjo ir senas Mykis ir savo ūsus krimto.

Tik Zubrys vienas netylėjo, baltas rankas laužė, gelsvus plaukus rovē ir Perkūną šaukė, kad siųstų leistų jo galvon savo žaibus.

Tylėjo Perkūnas... O kryžiuočiai lipo vis aukštyn, vis artyn, iš visų šalių...

Ir prabilo Kriokys, jauniausias Mykio sūnelis, ir prakalbėjo Meilužė, drąsioji Lietuvos mergelė:

– Vyrai, pabijokite Perkūno, jei nesigėdite žmonių! Ko jūs tylite, kodėl nemušate prakeiktų šunų, kurie loja ant jūsų? Argi mūsų butis gyvastis brangesnė jums už laisvą tėvynę?..

– Berneliai, jauni raiteliai, jei priešininko nemušite, pilį išduosite, manęs mergelės, vis tiek neišvaduosite. Tik nuvarginsit tėviškėlę, tik atiduosite vergystėn savo jaunas sesules, nustosite savo laisvų dienelių.

Ir prašė meldė, kad jų nesigailėtų, tėvų šalį kad gintų.

O priešininkai, kvaili, nesuprasdami, ką jauni kalbėjo, manė, kad jie meldžia pilį išduoti, jų jaunų nežudyti...

Ir juokėsi nudžiugę dar labiau.

Tylėjo vyrai, mindami vietoje, o jų veidai niauresni buvo negu tamsi rudens naktis, kai audra užkloja dangaus platumėlius. Kaip Perkūnas toli rūsčiai griaudžia, taip rūsčiai keikė jie piktą kryžiuotį... Keikė ir daugel jam žadėjo...

Tylėjo senas Mykis, tik ūsus savo krimto, žilą galvą žemyn nulenkęs.

– Vyrai, jei jūs bijote priešininko, tai aš jo nebijau!“ – suriko Kriokys. Ir pasiraivė jaunasis, ir pasitempė: nukrito nuo jo raikščiai kaip lapai rudens metu nuo medžių. Stvėrė jis iš rankų kryžiuočio, kuris arčiausias buvo, smeigeną, bet tasai neišleido ginklo, tik giliai įsmeigė jaunon krūtinėn.

Suriko vyrai kaip vienas, bet numojo ranka senas Mykis, ir vėl visi nutilo. Pikta ugnis sužibėjo jo akyse: lyg vilko akys rudens naktį – taip žibėjo jo akys.

– Taip ir visi jūs kaip šunys žūsite, jei neatkelsite pilies vartų! – šaukė kryžiuočiai.

– Vyrai! – kalbėjo mergelė, – ar todėl, kad silpna esu, nenutrauksiu savo raikščių, nenumirsiu kaip brolis mirė, manote, kad aš tėvynės nemyliu? Vyručiai mieliausi, argi už mano vienos buitį išduosite tėvų kapus, šventas dievų ugnis, kurios gabijose dega!

Ir taip verkdamą kalbėjo mergelė, o Mykis vis dar nei žodžio neprabilo.

– Berneli mielas, tu narsus buvai kaip sakalėlis, tu nebūtai leidęs, kad būtų gėda ar man, ar tau, ar mūsų tėvų šalelei! Patsai mano kraują pralietai, paskui už mergelę savo atkeršytai. Bet žuvo mano bernelis anoje pusėn Nemunėlio, tik nežuvau ten aš, vargdienėlė...

Šoko jaunas Zubrys, stvėrė rankon miklų kilpinėlį, dėjo atrią vilytėlę ir šovė ten, kur mergelė gailiai verkė.

Ne priešininkui taikė, tik savo mieliausios širdin. Ir griuvo mergelė kaip pakirsta žalioji liepelė, žodžio daugiau nepratarus.

Susilaikė priešininkai nustebę... Suriko lietuviai...

Nelaukė, nesitikėjo to iš jų niekas.

Vai, ir sudūzgė sušvilpė vilyčios, sušvirkštė akmenys, sudundėjo rąstai – ir visa ant kryžiuočių galvos nuo aukšto kalno. Kaip upės plaukė verdančioji derva.

Ir guldė priguldė narsūs berneliai kryžiuočių, kaip patalą nuklojo, kaip pėdelių pjovėjėlės derlingame pabarėly...

Didžią puotą iškėlė bajoras Mykis svečiams. Daugel jų pasigėrė ir pasiliko gulėti amžinai ten, kur platus Merkys teka, kur platus Nemunėlis banguoja, kur niauri Merkinės pilis...

Maža kovos buvo berneliams, pilį beginant, tai narsūs išjojo šokti lygion lygumėlėn, žaliojon pievelėn. Ne kankliai jiems šokiui kankliavo, tik šveitrūs kalavijai, tik aitrios vilytėlės skambino.

Ir vijo priešininką net į gilų Nemunėlį. Ko kirviai neišmušė, kalavijai neiškapojo – širmi žirgeliai išmindžiojo. O ko širmi žirgai neišmindžiojo, nuskandino platus Nemunėlis, jo sraviosios bangos.

Nei vieno priešininko nebeliko, nei vienas namo nebegrižo, tik tie, kurie plačiuoju Nemunėliu... Bet nepasidžiaugs, jiems pargrižus, nei jų tėvai, nei motinėlės, nei jaunosios seserėlės...

Brangiai apmokėjo, didžiai atkeršijo Dainavos raiteliai už skaistų Meilužės veidą. Ir nebuvo tiek plaukų jos gelsvoj kaselėj, kiek paguldė galvų jaunieji berneliai... Ir priešininkų, ir savųjų.

Daugel jų ten užmigo... Visų jų tarpe ir trys Kirklio sūnūs, o ketvirtasis – tai puikus raitelis, Zubrys bernelis...

Nelinksmios buvo giedrios vasarėlės dienos ne vienam tėvui, nei vienai motinėlei... Nelinksma buvo ir seniems Kirkliams, kuriuodu vaikų nebeteko.

Ir sukrovė berneliai ant tiesiojo Nemunėlio kranto didelį laužą ir dausojo, ir laidojo ten visus: tris Mykio sūnus, tris garsios Kirklių giminės vyrus, ketvirtą Zubrį bernelį ir jo mergelę, skaisčią Meilužėlę... Dausojo laidojo ant stataus kranto. Ir supylė ten didį geltono smėlio kapą ir pastatė ant jo aukštą kuorą, kad iš tolo visi regėtų matytų, kad vaikų vaikai atmintų, kaip bernelis dėl tėviškėlės nepasigailėjo nei savo mergužėlės, nei savo jaunosios buitelės.

Kuoras ten seniai sunyko: ir metai jų naikė, ir skaudūs lietūs ardė, ir žmonių rankos griovė.

Liko tik vienas kapas, aukštas, pailgas, egliais apžėlęs... Ir vėjai jų pusto, gelsvus smėlius nešioja. Išnyko ir girios...

Ir žmonės pamiršo, kas guli tame kape, tik žino, kad nepaprasti ten guli ilsisi žmonės.

Ir kalba seneliai, kad milžinai ten gulį, bet kokie, tai niekas jau nebežino.

Pamiršo silpni vaikai, kaip senas bajoras Mykis vestuves kėlė savo sūnui Zubrui.

Pamiršo artima giminė ir tolimos šalies žmonės.

O gal ir atsižadėjo savo tėvų, šventosios jų kalbos...

Tylu aplinkui... Nebeskamba kalavijai, nebežvengia Dainavos žirgai, tik verkia Merkinės kalnas nuplikęs, kad sienos nuiro. Verkia, rauda, kad Dainavos sūnūs jį jau pamiršo.

Užkeikta merga

I

Ant Nemuno kranto yra Jočiūnų sodžius. Nuskurdęs dabar tas sodžius, nei sodų, nei medžių ten nėra. Tik smėlys aplinkui siūbuoja, kaip jūrės linguoja, kaip Nemunėlio bangos.

Tik viena daina ten dar nenuskurdo, ir dažnai ten sesulės, jaunos mergelės, liūdnas daineles dainuoja ir ankstų rytą, saulei netekėjus, kai darban jos jaunos eina, ir vėlų vakarėlį, saulei nusileidus, kai iš darbo grįžta.

Ir toli toli plaukia toji dainelė – tyruoju lauku, kur tik smėlys jos klauso.

Bet ne taip čia buvo senovėj, kaip pasakoja seni senužėliai, kurie daugel patys matė, o dar daugiau buvo girdėję iš tėvelių, iš savo prosenelių...

Buvo laikai, kada aplinkui girios siūbavo, žalios pušys, balti berželiai šlamėjo, o tose giriose kaip sidabro varpeliai maži paukšteliai čiulbėjo...

Praslinko laikai, išnyko girios, nuskurdo žmonės – nebeliko ten didvyrių milžinų, kurie gyveno senovėj...

Tarpu girių siūbuojančių ėjo platus vieškelis nuo rytų, nuo pietų ir nuo vakarų šalies. Ten, kur visi keliai subėgdavo susitikdavo, stovėjo aukštas laibas akmuo... Jis ir dabar ten tebestūkso, pusiau smėliu užpustytas...

Ir žmonės kalba, kad ne paprastas tai akmuo, bet merga užkeikta...

Ką man seni žmonės kalbėjo, aš jums papasakosiu, kad pamatytute, kokie buvo mūsų tėvai, kaip jie mylėti mokėjo...

II

Ankstų pavasario rytą išjojo narsus Dainavos kunigaikštis Šarūnas karan tolimon lenkų šalin.

Ne vienas išjojo: su juo išjojo trys tūkstančiai jaunų bernuželių trimis tūkstančiais širmųjų žirgelių.

Ilgai kare buvo, toli žirgus varinėjo, daugel pikto ten padarė, kraujo daug praliejo. Ne vieną seną motuželę pravirkdė, ne vieną jauną mergelę našlaite paliko, ne vieną vaikelį. Daugel suardė, suderino ir sodžių niauriųjų, ir pilių garsiųjų. Kur jojo – ten gaisrais padangė švietė, ten gaisrais kelią sau rodė. O kur jaunieji prajojo, nieko tenai nebeliko, tik tyras laukelis...

Ir keikė jį tos šalies žmonės, ir keršto šaukėsi iš aukšto dangaus, ir pagalbos laukė...

Bet dangus tylėjo, ir pagalbos ilgai nebuvo.

Išjojo Šarūnas ir su juo puikusias Šviedrys, bajoro sūnelis. Narsus buvo Šarūnas, bet Šviedrys dar narsesnis; šveitrus buvo Šarūno kalavijas, bet Šviedrio dar šveitresnis; ristas buvo Šarūno žirgas, bet Šviedrio dar ristesnis. Dunojus kraujo praliejo Šarūnas, o Šviedrys tai jau nemunas. Baisia keikė žmonės Šarūną, o Šviedrio keikti tai jau net nemokėjo...

Ir nebuvo kito tokio tarpu visų bernelių kaip Šviedrys, bajoro sūnelis.

Bet ne veltui jį žmonės keikė, ne veltui keršto iš aukšto dangaus šaukėsi.

Atsiliko Šviedrys ir nuklydo toli girion, žmones bevaikydamas, mažus vaikus, jaunas mergeles bebaidydamas.

Ir užpuolė jį lenkai, iš visų pusių apstojo. Nors jisai drąsiai gynėsi, smarkiai kovėsi, nuveikė jį lenkai. Ir, suėmę Šviedrį, surišo drūtais pančiais, nuvedė tolimon šalin, stiprion kunigų pilin, įsodino gilun rūsin, kur nei saulės nebematyti, nei žmonių balso nebegirdėti...

Įsodino gilun rūsin, užvožė vario durimi, geležinėmis šovynėmis užšovė, didžiais raktais užrakino...

Ir nuliūdo bernužėlis, rūsy besėdėdamas, ir prailgo jam kiauros dienos kaip ilgiausi amžiai. Pasiilgo ir mėlynojo dangaus, ir šviesiosios saulutės. Ne tiek šviesiosios saulutės, kiek žalių girių šlamėjimo.

Ir dėjosi sau galvelėn jaunas bernužėlis, kad vargely teks jam žūti, gyvam pūti, jaunam jaunystėlę savo prarasti, jaunas dieneles sunkioj verguvėj išgyventi...

Kad žinotų nors berneliai, kad žinotų nors broleliai, kur jaunasis sėdi, kur narsusis skursta, pagalbą jam duotų, iš sunkios vergijos vaduotų...

III

Ir sužinojo priešininkai, kad ne paprasto kareivio jų rūsy sėdima, bet didžio ir galingo bajoro sūnaus, artimiausio baisiojo Šarūno, Dainavos valdovo, draugo.

Tada liepė tos šalies kunigas atvesti Šviedrį savo menėn, kur susirinkę buvo daugel bajorų ir karžygių, ir taip rūsčiai į jį prakalbėjo:

– Pakarti tave reikėtų kaip vagį, kad netyčiomis užpuolei mano šalį, daugel pikto padarei, nesigailėdamas nei mažo vaiko, nei silpnos moteriškės...

– Pakarti tu mane ar kitaip nužudyti gali, bet aš kareivis kaip ir tu, ir gėdą sau pasidarysi, jei kareivį surištą kaip vagį nudėsi.

Nieko neatsakė į gudrią Šviedrio kalbą kunigas, tik, suraukęs kaktą ir, niauriai į jį pažvelgęs, prabilo:

– Daugel pavergė mano šalies žmonių, nuo senųjų senelių iki mažųjų vaikų, tasai šuo Šarūnas. Žmonės kalba, kad tu jo draugas esi. Laisvai leisiu tave namo, jei paleis juos visus iš vergijos tavo valdovas.

– Tiesą kalbi, draugas jisai mano, todėl aš tau ir pasakysiu, kad jei Šarūnas šuo, tai tu ir tavo kareiviai – bailūs kiškiai, kurie girių tankumynuose nuo jo buvote pasislėpę.

Suriko čia visi, kurie ten buvo, nuo jauno iki seniausio, kai išgirdo drąsius Šviedrio žodžius. Ėmė kardais barškinti, žodžiais jį plūsti, piktais vardais vadinti ir šaukė kunigaikščiui, kad baisia bausme nubaustų vergą, kursai juos taip paniekinti išdrįso.

Bet ramiai viso to klausė Šviedrys, lyg ir dabon nedėjo.

Rūsčiai į visus pasižiūrėjo kunigas, rūsčiai ranka pamojo, bet ne tuoj keiksmi nutilo, negreitai jo vyrai nurimo.

– Mes savo kunigo labiau klausome nei tavęs tavo karžygiai, – prabilo Šviedrys, kai nurimo susirinkę vyrai.

– Kvaila tavo kalba užgaus tik kvailą, – atsakė senas kunigas. – Patsai juk savo kailiu patyrei, kad šitie kiškiai moka kramtyti kurtus, ne tik tokius šuniukus kaip jūs... Nekalbėk, vai, nekalbėk kvilai, – karščiaivosi toliau kunigas, – žinok, kad mano rankoj esi! Panorėsiu, gyvam kailį liepsiu nulupti...

– Žinau, kad jūsų rankoj esu: jūsų daugel, o aš vienas ir surištas, be ginklo. Bet veltui mane baidai, kunige: aš nieko nebijau.

– Užteks kalbėti. Rašyk į savo valdovą, teisperka tave, tepaleidžia tuos, kuriuos kare paėmė... Štai žmogus, rašto mokąs, – jis surašys, ką jam kalbėsi...

– Kalaviju mane pavergt, kalavijas mane tik ir išvaduoti gali. Ne vergas gimiau, kad „pirktu“ mane žmonės vadintų. Jei užmokės tau Šarūnas, tai kalaviju ir gaisrais – už mano vargus. Nereikia man tavo žmogaus, kuris rašto moka.

– Greičiau dangus apaks, saulės netekęs, nei tave kas kalaviju išvaduos iš mano nagų. Kad pamilai mano rūsį, tai ir tupėk ten, kol apaksi.

Ir liepė kunigas įmesti jį giliausian rūsin ir penėti sužiedėjusia duona, ir girdyti sūriu vandeniu, kaip peni ir girdo sunkiausiai nusidėjėlius...

IV

Tarpu tų, kurie buvo menėje ir matė narsųjį Šviedrį, kurie girdėjo, kaip drąsiai jis kalbėjo su tos šalies valdovu, buvo ir pilies tįjūno duktė Vanda, daili, jauna aštuoniolikos metų mergužėlė.

Patiko jai narsus bernelis: puikaus stuomens, gražaus veido. Ir pasigailėjo ji raitelio, kad vienas jisai toli nuo artimųjų, nuo draugų, kurie jį myli, nuo savo šalies žmonių, vienas tarpu priešininkų, kurie jo neapkenčia.

Ir ilgai vakarą svajojo ji ir mąstė apie bernelį, apie sunkią jo dalelę. Giliai jautė vargingą jo padėjimą...

O ant rytojaus, popiet, tėvui nežinant, tylomis nusiuntė jam ir valgio gardesnio, ir gėrimo saldesnio nuo savo tėvo skobnių...

Ir taip darydavo dažnai, kas viena dienele...

Geros širdies buvo Vanda mergelė, nors ir ne mūsų šalies sesulė. Kai Zbiška, kursai prižiūrėdavo tų, kurie sėdėjo pilies rūsiuose, nešdavo jiems valgyti ir gerti, ne kartą drauge su juo aplankydavo nelaimėlius ir Vanda. Vienam ji nunešdavo obuolių, kitam kriausių, trečiajam riešutų, o kuriam nieko neturėdavo, tai nors gerą žodį prakalbėdavo... Murmėjo, matydamas visa tai, Zbiška, bet uždrausti negalėjo: ir jisai mėgo linksmąją mergelę.

V

Ir pasodino Šviedrį kitan urvan, kur buvo visų giliausis, kur šviesos nematyti, kur diena nuo nakties nesiskyrė. Tvaiku ten buvo... Žmonės ten greitai nyko ir džiūvo, o sienos tai prakaitavo.

Sėdėjo ten ne vienas Šviedrys. Sėdėjo ten dar keli vyrai: ir tie, kurie žmones žudė tamsiose giriose, ir tie, kurie arklius vogė, ir tie, kurie kunigo giriose slaptai medžiojo.

Nuliūdo bernelis kaip ūkanota rudens dienele – ir pagailo jam savo jaunos jaunystelės, jaunųjų linksmųjų dienelių... Ir graužė ilgesys jam širdį, ir slėgė liūdesys krūtinę...

Bet dažnai jį aplankydavo Vanda, kai senas Zbiška atnešdavo jam valgi. Pirma nei kalbėti, nei žiūrėti į ją Šviedrys nenorėjo, nors ir pati jį užkalbindavo. Bet paskui priprato į ją bernelis, į linksmus jos žodelius.

Juo toliau, juo dažniau Vanda aplankydavo Šviedrį, juo toliau, juo ilgiau jie kalbėdavo...

Bet ką kalbėdavo, niekas negirdėdavo.

VI

Ankstų rytą saulei užtekėjus, pasidarė didis triukšmas pilyje: tuščias buvo rūsys, kur sėdėjo narsus Šviedrys – vario durys tai išgriautos.

Kaip išėjo – niekas nežinojo, bet kur ėjo – ženklą ten paliko: sargai kietu miegu ten miegojo, kraujo klanai ten stovėjo.

Kaip išbėgo, kur dingo narsusis Šviedrys, niekas nežinojo. Gal kai kas ir suprato, tik kalbėti nekalbėjo.

Baisiai pyko kunigaikštis, liepė sekti, liepė vyti gauti pabėgėlius. Vienus pagavo, kitų ne, bet Šviedrio tai jau nesurado... Tuos, kuriuos pagavo, liepė pakarti kunigaikštis...

Praėjo diena, praslinko kita – ir užmiršo jau žmonės Šviedrį ir tuos, kurie su juo sėdėjo, kurie dabar jau laisvi buvo, o kiti žemėj giliai dūlėjo.

Tik viena Vanda tai nuliūdo, lyg šviesi saulė jos nebedžiugino, mažieji paukšteliai nebekalbino. Nelinksma, lyg tėvą motinėlą palaidojus, lyg žaliosios rūtos vainikėlį praradus, vaikščiojo mergužėlė žaliojoj girelėj, viešuoju keleliu, lyg kažko laukė iš tolimos šalelės...

Kad nuliūdo mergužėlė, niekas nepastebėjo, ko nuliūdo mergužėlė, niekas nesuprato...

VII

Ir išėjo mergelė ankstų rytelį girion pavaikščiota, gailia rasele nusiprausta, su paukštuželiais pakalbėta, iš jaunosios širdelės liūdesio išvyta.

Ir pamatė, ir sutiko mergelė, ko sapne nebuvo sapnavusi, godoti nebuvo godojusi: pastojo kelią jaunas bernelis, svetimos šalies raitelis, ne kas kitas, tik narsusis Šviedrys.

Nusigando jaunoji mergelė, pamielino jai kojeles, nubalo josios skautūs veideliai, pamielo rankelės kaip žagarėliai...

Ir prakalbėjo bernelis meilius žodelius, kad jo, bernelio, tai nebijotų, kad jam jaunam rankelę tai duotų, meiliai į jį pažiūrėtų.

– Vai, ko čia atjojai, berneli, vai, kam kelią man pastojai, raiteli? Argi nežinai, kad liepė kunigaikštis tave jauną vyti, tave jauną sugauti. Pamatys tave žmonės, suims tave jauną, pražūsi tada, berneli, prapuls tavo jauna galvelė!

– Vai, mergele lelijėle, aš mirties nepabijojau, kad tik tave jauną pamatytau. Vario duris išgrioviau, geležinius pančius sutraukiau, aukštas pilies sienas perkopiau, kad tik tėvynėn laisvas grįžtau. Vario durys, geležiniai pančiai manęs nesuturėjo, ir žmonės manęs nesulaikė, tik sulaikė tavo mėlynos akelės, tavo gelsvos kaselės. Už geležinius pančius jos tvirtesnės, už vario duris jos stipresnės – nesugriausiu, nenutrauksiu aš jų, nenugalėsiu!

– Ko bernelis jaunas nori, ko bernelis jaunas geidi?

– Kad man duotai savo rankelę, kad sėstai mano žirgelin, jotai mano tėvų šalėn. Ten saulelė linksmiau šviečia, ten girelės mieliau šlama, ir paukšteliai gražiau čiulba.

– Tegų bernelis prašo tėvužėlio ir senosios motinėlės, tegų prašo jaunųjų brolelių, kad leistų mane jauną svetimon šalėn, kur mylimas bernelis, kur traukia mane širdelė...

– Vai, mergele lelijėle, pikta tavo giminėlė, o aš jaunas bernužėlis – svetimos šalėlės. Tavo jauni brolužėliai su manim nesidraugavo, tavo garsūs tėvužėliai manęs nevaišino: neduos tavęs, mergužėle, man jaunam berneliui, vėl pasodins gilun rūsin, už vario durelių, ir pražūsiu bernužėlis, ir nuvysiu kaip nulaužtas vėjo jovarėlis.

– Ką aš jauna padarysiu, bernužėli? Kad galėtau, tai gulbele jauna aš pavirstau ir nulėktau svetimon šalėlėn, pas bernelį, žalian vyšnių sodan!.. Vysta rūta, vysta mėta, balta lelijėlė – taip vysta jaunos mano dienos be mylimo bernelio... Rūstūs mano tėvužėliai, rūstūs brolužėliai dėl bernelio sakalėlio svetimos šalėlės...

– Vai, mergele lelijėle, ne su tavo tėvužėliais, ne su tavo brolužėliais aš jaunas gyvensiu. Vai, kad myli mane, mergužėle, tai tave paimsiu! Kad ten žemė skirtūsi, dangus griūtų – būsi mano miela!..

– Prakeiks mane motužėlė, prakeiks senas tėvužėlis, kaip aš būsiu tavo miela!.. Užpyks jauni brolužėliai...

– Vai, mergele lelijėle, kai parvešiu savo tėviškėlėn, ant didžio dvarelėlio, tai ten rasi tėvužėlį, tai ten rasi motužėlę, tai kaip juos tikriausius!..

Ir, pagriebęs mergužėlę, meiliai apkabino, žirgan jauną įsodino – ir nujojo ton šalėlėn, kur girelė gražiau šlama, paukštužėliai linksmiau gieda.

VIII

– Vai, ko baidos širmas žirgas, ko karmo auselėm, ar nelaimę jis pajuto, ar gal broliai veja?

– Nebijok, mergužėle, ristas mano žirgas: kad ir vytų tavo broliai, viesulus įsižaboję, nepavytų mano žirgo, kurs už viesulus eiklesnis. Jau nebetoli mano tėvo dvarai, jauna mergužėle!..

Bėgo žirgas viešu keliu ir auselėm karpė, glamonėjo bernužėlis jaunąją mergelę. Bėgo dieną, bėgo antrą ir pribėgo jis eglėną, tą eglėną tankumyną. Kai jis bėgo, žemelė dundėjo, o eglėlės viršūnėles į žemelę lenkė. Išsigando bailūs kiškiai ir nukriko per kelelį, pasibaidė širmas žirgas ir pašoko į šalėlę. Klupo žirgas ant kojelių... Nesitikėjo jaunas bernužėlis, kad suklyps jo širmas žirgelis, ir nupuolė nuo žirgelio ir skaisti mergelė...

Ir nukrito bernužėlis nuo žirgo žemelėn, ir pataikė galva akmenėlin – ir pabalo skaistūs veidai, ir užmigo bernužėlis sunkiuoju miegelio, ir paliko mergužėlę vieną tamsioje girelėj, svetimoj šalėlėj.

IX

Vai, ir verkė mergužėlė, kaip raiba gegulė girioje kukavo. Gailiai verkė ir savo dalelę keikė, o jos gūdus balselis per girias, per šilus toliau plaukė...

– Vai, berneli sakalėli, ką aš dabar padarysiu, kur aš jauna pasidėsiu, kur tave šarvosiu?..

– Pas tėvulį grįžtau, pas seną motulę – matė žmonės, kaip aš su berneliu per girelę jojau... Prakeiks mane sena motinė, nubaus mane tėvužėlis: sakys, kad praradau vainikėlį, kad padariau sarmatėlę jų senom galvelėm. O kad jauna ir sugrįžtau į tėvulio dvarą, kur padėsiu, kur šarvosiu jaunąjį bernelį?

– Pas anytą eitau, pas šešurą eitau kaip pas tikrus tėvužėlius – kelelio netiksiu, dvarelis nerasiu! O kad tiktau kelią, o kad rastau dvarą, ką aš pasakytau senai anytėlei, ką aš paporintau senam šešurėliui – kad nėra bernelio, nėra jų sūnelio: per mergelę žuvo, per mano dalelę...

– Kur tave, berneli, dėsiu, kur aš jauna eisiu? Mestau tave vandenėlin ir pati ten eitau! Vai, nežinau, kurioj šaly gilus vandenėlis, platus dunojėlis... Toli vandenėlis – jauna nenuėsiu ir bernelio nenuvilksiu...

– Kastau tave giliai žemėn, po žalia eglele – kaip aš viena liksiu tamsioje girelėj, kur aš pasidėsiu?!

– Vai, žeme žemele, žemele motule, vai, tu prasiskirki ir mane priimki su jaunu berneliu, kad nelietau veltui ašarėlių, nekukuotau raibąja gegule žalioje girelėj, kad nevargtau mergužėlė, neikeiktau dalelės.

Nesiskyrė žemė, nepriėmė mergužėlės, ne taip ją prakeikė sena motužėlė, ant dukros supykus. Tik iš gailėsčio jaunoji akmeniu pavirto pas viešą kelelį.

Ėjo keliu žmonės, rado akmenėlį: šalia akmenėlio gulėjo bernelis, čia pat žvengė širmasai žirgelis. Pašarvojo palaidojo žmonės bernelį giliai žemelėn po akmenėliu...

Kai gegutė užkukuoja, kai lakštutė sulakštuoja, akmenėlis verkia, ašarėlės byra... Žmonės kalba, kad tai sūrus šaltinėlis giliai iš žemelės verčias...

Gilšė

I

Seniai tai, seniai, nepamena mūsų tėvai, gal tūkstantis metų atgal, ar du jau praslinko, buvo tenai aukštas kalnas, tame kalne dideli dvarai stovėjo. Tuose dvaruose gyveno puikus bajoras, galingas ir toksai turtingas, jog nei pats savo turtų skaičiaus nežinojo. Aplink dvarą kaip marios siūbavo, mėlynavo jo dirvos, girios kugždėjo, pilnos žvėrių, pievos – gyvulių. Tarpu šilų, tarpu liepalotų bitelės dūzgė, lekiojo. Balti dvarai aukštomis sienomis aptverti, prie vartų sargai pastatyti, kad nei žmogus neįeitų, nei žvėris neįbėgtų, nei paukštis neįlėktų be bajoro žinios.

Garsus buvo bajoras savo turtais visame pasauly, ir niekas nei eidamas, nei jodamas, nei važiuodamas – nepraeidavo, neprajodavo, nepravažiuodavo jo aukštų dvarų, kad nebūtų užėjęs, nepasidžiaugęs turtais, nepernakvojęs. Nakvodavo uliodavo pas jį karaliai, bajorai, kunigai ir prasčiokai žmonės. Visus priiminėdavo, visus žaliu vynu girdydavo, valgydindavo, nieko neatstumdavo, nieko nenuskriausdavo – nei didelio, nei mažo, nei vaiko, nei vargdienės našlaitėlės...

Iš visų nesuskaitytų turtų, kuriais puikinosi didžiavosi bajoras, brangiausia buvo jam duktė, iš visų pasaulio mergaičių pati gražiausia: veidai kaip pienas, su krauju maišytas, plaukai kaip geltono aukso, žverblančiais perlais barstyti; akys mėlynavo kaip rugiagėlės, rankelės baltos kaip popierėliai. Žingsnį žengė – kaip gulbelė ėjo, žodį kalbėjo – kaip lakštutė lakštavo. Dieną – kaip lelijėlė žydėjo, naktį – kaip mėnulis žibėjo. Visame pasauly niekas niekur kitos tokios nebuvo nei matęs, nei regėjęs. Kai ji užaugo, paūgėjo – ėjo, važiavo, kaip nemunai plaukė iš viso krašto piršliai; siuntė juos ir bajorai, ir kunigai, ir patys karaliai, bet ji už nieko tekėti nenorėjo...

Gyveno bajoras kaip koksai karalius: laikė daug tarnų, ir senų, ir mažų, ir jaunų bernelių; tarp jų visų buvo vienas gražiausias, tarp gudrių raituželių vienas gudriausias. Kai žirgeliu jojo, bėras su vėjais lenktynių ėjo, o po juo žemė skundėsi drebėjo, girios šilai viršūnėles lenkė. Geležinis jo kilpinėlis siūstė vilyčias už mintį greitesnes, kur akys padabojų, kur godelė susigodojo; šaudydavo ir antis, ir gulbes, ir pilkąsias žąsis; jo smeigena kaip perkūnas mušė lokius ir briedžius...

Kai raitas jojo – žemė dundėjo, kai pėsčias ėjo – medeliai drebėjo, geltoni plaukai supės ant vėjo; akys kaip dangus mėlynuodavo, kai į mergeles žiūrėdavo. Mylėjo jį visi, ir žmonės, ir bajoras, neatleisdamas jo nei žingsnio nuo savęs: kur pats eidavo, ten berną vesdavos, kur pačiam joti reikėdavo, ten berną siūsdavo. Bet už visus labiausiai pamilo jį skaisti bajoro dukrelė, balta lelijėlė...

Šviesios akys kaip žvaigždės dangaus gilumoje, kaip saulė – dažnai į gražų bernelį, puikų raitelį žiūrėdavo, kol širdies ramumą sudrumstė, kolei jausmų nelaimių gaisrą krūtinėj sukūrė, kol tas akeles jusiai pamilo. Pamilęs miego nemigo, sapnų nesapnavo, vis galvojo dieną ir naktele. Nuliūdo bėras žirgas, veltui dvare bežvengdamas, rūdijo kilpinas ir šveitrus kalavijas, ant sienos bekabodamu,

dulkėjo balnelis, ant balkio arklidėje bedūlėdamas; nesėdo jaunasis savo eikliausian žirgelin, neėmė rankon savo mikliausio kilpinėlio, nešaudė nei baltųjų gulbių, nei pilkųjų žąsų, nei ančių krigžduonėlių, nei mažų paukštužėlių, tiktai dūšaudamas, tiktai vaikščiodamas po baltą dvarelį, aplink aukštą klėtėlę, daineles dainavo, godeles godojo apie savo jauną mergužėlę, skaisčią lelijėlę... Galvojo metus, manė kitus, nieko gero nesumanė, tik susigodojo godelę ir nusiuntė piršlį pas savo jauną mergelę...

Kai įjojo piršliai į didįjį dvarą, sulėjo juodi kurtai, sužvengė širmi žirgai, ir išgirdo jaunoji mergelė, bajoro dukružėlė; jos akys tai prašvito, kaip saulelė tekėjo, lūpos kaip rožės pražydo, ir tarė žodelį, kaip paukštelė čiulbėjo:

– Tėvuli mano, tėvuli senasai, leisk mane už jauno bernelio, už jauno raitužėlio. Jei manęs už jo neleisi, tai jau už kito nei netekėsiu. Testa geriau rūdija ant rankos mano žiedeliai, tegul geriau vysta ant galvos žalia rūtelė, negu aš turiu už kito tekėti amžinam vargeliui, širdies skausmeliui kitam ranką duoti, o šitą bernelį mylėti.

Tai užtemė tamsūs debesėliai, tai sugriaudė griausmas, tai bangos suūžėjo – vai, širdo, barė senas tėvulis jaunąją dukrelę už jaunosios kalbeles. Šaukė pas save šaunų raitelį ir tarė jam graudų žodelį:

– Tai tuomet leisiu dukrą už tavęs, tai tuomet siųski piršlius, kai turėsi tokius dvarus kaip mano. O dabar sėski savo žirgan greičiausiai, joki iš mano dvarų ko toliausiai platun pasaulin, kur akys žiūri, kur žirgas neša...

Dūsavo sunkiai bernelis, žirgą balnodamas, verkė gailiai mergelė, po langu sėdėdama, seno tėvulio savo bemaldaudama...

Bet nesidavė permaldaujamas senas bajoras...

Išjojo bernas iš dvaro į viešąjį kelią ir ėmė galvoti, kas jam daryti, kur joti, kur sustoti, kur naktelė nakvoti. Joja dieną, joja antrą – mato, važiuoja pirkliai vaizbūnai, veža turtus nesuskaitomus, važiuoja tiesiai nuo Alytaus miesto į bajoro dvarus.

Ir sugalvojo jaunasis, kur turi joti, kur sustoti, kur naktelę nakvoti. Grižo žirgą į sravią upelę, leido jį žaliojon pievelėn, pančiodamas šilko pančiais, o patsai gulė po aukštu tiltu, tempė baltom rankom miklą kilpinėlį, dėjo nendrinę vilytėlę, laukė nakties vakarėlio. Naktelę prarymojo, jau saulelė teka, dar akių bernelis nesumerkė: vis laukia, vis tebesėdi; dar gaili rasa nenukrito, mato, važiuoja su turtais vaizbūnas. Kai privažiavo aukštą tiltą, – siuntė leido bernas greitą vilytėlę. Žodžio neištaręs, nuo vežimo krito, nuo turtų savo griuvo jaunasis vaizbūnas. Paslėpė bernas pirklio lavoną po aukštuoju tiltu, o jo turtus – žaliojoj girelėj...

Nakvojo bernelis po aukštu tiltu tris nakteles – užmušė nužudė tris pirklius vaizbūnus, paslėpė juos visus po aukštu tiltu, geltonan smėlin. Užmušė tris vaizbūnus, pagrobė jų turtus nesuskaitomus.

Gaudė žirgą žalioje pievelėj, tyminiu balneliu balnojo, tolimon šalin nujojo, pasistatė dvarus ko aukščiausius, iškirto miškus ko seniausius, plėšė laukus ko plačiausius ir siuntė piršlius pas savo mergelę, į seno bajoro dvarą. Laukia dieną, laukia antrą – trečiąją dienele žemė sudrebėjo – tai senas uošvelis į peržiūras atjojo... Žiūri: aukšti jo dvarai, o berno dar aukštesni, plačios jo dirvos, o berno dar platesnės; tamsūs jo miškai, o berno dar tamsesni; greiti, eiklūs jo žirgai, o berno dar eiklesni...

Ir nustebo senasis bajoras.

– Pasakyk man, žentuli, iš kur turtus ėmei? Ar aitvarai tau juos nešė, ar viesulai pūtė?

– Tėvuli senužėli, tėvuli uošveli, ir aitvarai nešė, ir viesulai pūtė iš gudo šalies, iš didžių pilių, kur aukselio upės plaukia...

II

Vaikščiojo jaunasis bernužėlis kaip sakalėlis, su juo mergelė lelijėlė; šnekėjo kalbėjo meilius žodelius. Vaikščiodama, šnekėdama klausinėjo mergelė: kur tuomet bernelis jojai ir kur sustojai, kurion šalelėn žirgą varei? Ar lenkų žemėn, ar gudų kraštan raitelis jojai, turtų ieškojai?

Nuleido galvą į žemę jaunasis bernelis, paraudo visas kaip putinėlis.

– Mergelė mano, baltoji gulbele, neklauski jauno raitelio, kur jojo, kur sustojai, kur turtų ieškojai. Jojau, dalelę keikdamas, ėmiau turtus drebėdamas, vežiau nesuskaitytus dūšaudamas, o dabar porysiu, gėdą rydamas. Ar tu tekėsi, ar tu netekėsi už manęs – teisybę sakysiu, žodžio nemeluosiu, nors tavęs aš gal amžinai daugiau nebematysiu. Ne svetimoj šalelėj turtų ieškojau, ne kalaviju, ne su narsiais berneliais, jaunaisiais broleliais svetimoj šalelėj turtus įsigijau, tik tai į sravią upelę aš jojau, po aukštu tiltu nakvojau, ten turtus sau radau...

Užlaužė mergelė baltas rankes ir žodį kalbėjo, gailiai verkdamas:

– Vai, kur tai išmokai šito, berneli, ar gudo šaly, tolimam krašte? Negerai jaunas darei, dievus užrūstinai, žmones pražudei! Jei tekėsiu už tavęs, siųs dievuliai

didžias bausmes ant mudviejų galvų, nužudys prapuldyt mudviejų jaunas dieneles...

Verkė mergelė gailiomis ašarėlėmis, baltas rankas laužydama, gūdžius žodžius kalbėdama:

– Netekėsiu už tavęs, berneli, kol sužinosi, kokią mudviem dievai bausmę paskirs. Bijau aukštųjų dievų, bijau piktųjų kalbų...

– Kaip sužinosiu, kaip atspėsiu, mergele, kokią bausmę man dievai lėmė už nedorus mano darbus?..

– Klausk, berneli, žynių seniausių, klausk, raiteli, žynių gudriausių – gal atspės, gal jie pasakys...

III

Tamsiuose miškuose, žaliose giriose, palei Gelovinės ežerą, kuris buvo dar ne tokis mažas kaip dabar, bet buvo apsėmęs ir Krantą, ir Krokiškį, ir Klampę, ir Balyną, ir Nožagarę, ir buvo ilgų ilgiausias ežeras, plačiausias, kaip marios siūbavo – palei tą ežerą augo didelis ąžuolas, tokis storas, jog ir šimtas vyrų, rankom susiėmę, apimti jo negalėjo. Po tuo ąžuolu gyveno senelis, tokis senas, jog seniausi žmonės negalėjo atsiminti, kada jis buvo jaunesnis; visuomet žilas, visuomet apaugęs plaukais iki juostos, barzda iki žemės, visas želte apžėlęs, tik akys žibėjo kaip žarijos. Ir klegėjo žmonės, kad jis tuomet mirsiąs, kai Gelovinė išdžiūsianti, o Gelovinė tuomet išdžiūsianti, kai amžių pagyna būsianti. Sako, ir dabar šitas senelis gyvenęs aukso dvaruose, Gelovinės ežero dugne ir švento Jono vidunaktį

išeinas kraštan paparčio žiedo skintų. Ažuolą jau du šimtu metų atgal perkūnas sutriuškino, bet žmonės vis dar jo neužmiršo ir iki šiai dienai tebevadina tą vietą: Ažuolo Ragas.

Tai šitas senelis visa žinojo, kas dedasi danguje ir ant žemės, ir po žeme, ką veikė žmonės ir dievai. Jis buvo tokis galingas, jog klausė jo ir saulė, ir vėjai, ir žvaigždės ir debesys; panorėdavo – audrą pažadindavo, panorėdavo – bangą sukeldavo, liepdavo – ir saulė temdavo, ir žvaigždės žibėdavo. Jis mokėjo klegėti ir su žvėrimis, ir su paukščiais, suprato, ką šnekėjo žolės ir medžiai...

Nors visa galėjo senelis, bet niekam pikto nedarė. Išmirdavo kieno bitės, užpuldavo gyvulius žvėrys, – nešdavo jam žmonės medaus ir pieno ašotėlių, ir visa eidavo vėl geryn: atsirasdavo ir gyvuliai, atgydavo bitės... Sukdavo kuriam kojas ar rankas, nešdavo jam vilnos ar linų – ir sveikas grįždavo... Ir garsus buvo tasai senelis visame pasauly, iš visų kraštų plaukte plaukė pas jį žmonės kaip nemunai, ir jis visiems gera darydavo...

Nuėjo tada pas jį ir bernas sužinoti, kas jam dievų lemta už tai, kad užmušė tris vaizbūnus, tris pirklius, nužudė tris žmones, pravirkdė senas motinėles, našlėmis paliko jaunas žmonas ir našlaičiais mažus jų vaikelius...

Dar neprijojo ažuolo, jau pasitiko jį senelis ir tarė:

– Eiki po tuo pačiu tiltu ir pernaktvoki ten tris naktis, tai sužinosi, kas tau reikia žinoti.

Nusigandęs bernas grįžo atgal ir viską papasakojo savo mergelei. Ir liepė jam jaunoji eiti, tris naktis po tiltu nakvoti.

Nakvojo bernelis pirmą naktį po aukštu tiltu; per naktelę per ilgiausią akių nesumerkė, savo likimą keikė ir vis mirties laukė... Dar gaidžiai nesugiedojo, tiltas sudrebėjo, kapas prasivėrė, kėlėsi jaunasis vaizbūnas, užėjo ant aukšto tilto ir, baltas rankas į aukštą dangų kilnodamas, galingiausių dievų, balsiai šaukdamas, meldė:

– Dievai išmintingiausieji, atkeršykite tam, kuris mane nužudė, jauną pačią našlele paliko, mane dideliu vargū paleido, kad neturiu nei dienos, nei nakties...

Ir pasigirdo balsas iš aukšto dangaus ir plaukė per kalnus, per klonius, per tamsias girias, per žalias pievas:

– Už devyniasdešimt devynerių metų!..

Kaip lapeliai ant epušės medžio sudrebėjo berno širdis jaunoje krūtinėje, kaip aukštas beržas galva jis nusviro į juodąją žemelę...

Porino savo mergelei, ką naktį matė, ką girdėjo, kad dievai galingieji devynioms dešimtims devyneriems metams bausmę atidėjo...

Tarė mergelė, žodį kalbėjo:

– Devyniasdešimt devyneri metai sueis ne nū ir ne rytoj, gal nesusilauksiva, gal negyvensiva tiek. Kas bus – tebūna, bet aš už tavęs, raiteli, tekėsiu.

Antrą naktį bernelis gulėjo, akių nesuleido, keikė savo piktą likimą. Dar vidurnaktis neužstojo, kai žemė sudrebėjo, upės vanduo susidrumstė, kėlės iš kapo antrasis vaizbūnas, keldamasis aukščiausių dievų graudžiai meldė:

– Atkeršykite, nubauskite, aukščiausieji dievai, tą, kuris amžinai nužudė mane jauną, gilioje žemelėje liepė dūlėti, žvirgždui akis graužti, o jauną pačią ir mažus vaikelius paleido didžiam vargeliui, sunkioms dienelems...

Kaip žemė drebėjo, kaip griausmas sugriaudė – plaukė balsas per girias, per aukštus kalnus, per žemus klonius iš dangaus:

– Už trisdešimt trejų metų atsiminsiu ir už vargo ašaras užmokėsiu!

Nuliūdo, nubalo kaip epušės lapas, vėjo papučiamas, sudrebėjo vaizbūno žudytojas, bėgo uošvio aukštuosna dvaruosna, pas jaunąją mergelę, porino sakė graudžius dievų žodžius.

– Trisdešimt treji metai – tai ilgas laikas! Gal nesulauksiva, gal dar numirsiva, o dieną ne vieną laimėj pragyvensiva. Testa būna, kas bus, aš už tavęs jaunojo tekėsiu...

O kai trečią naktį jaunasis nakvojo, iš vakaro kaip lapas drebėjo, vidunaktį kaip akmuo stingo; dar neužgeso šviesi aušrelė, dar neapsėmė žemės tamsioji naktelė – sudrebėjo lygios lankos, viršūnėlėmis susiūbavo žalios girios, susidrumstė šviesus vandenėlis: kėlės trečiasis pirklys iš gilaus kapo, atsistojo ant aukšto tilto ir gūdžiu balsu kaip giria ūžė, dievus aukščiausiuosius meldė:

– Atminkit jam, galingiausieji dievai, kad mane jauną nužudė, mano jaunas dienas sutrumpino, mano gelsvus plaukus sukruvino, mano kraują praliejo ir seną motulę ilgoms dienoms pravirkdė, didiems vargams, gailiomis ašarėlėmis jos žilą galvą paliko!..

Kaip viesulai sustaugė, kaip audra suūžėjo, kaip trys griausmai sugriaudė – per kalnus aukščiausius, per girias tamsiausias, per lygius laukus, per plačias pievas kaip viesulas lėkė, plaukė balsas:

– Už trylikos metų viską priminsiu!

Kaip žemė pajuodęs jaunikis namo bėgo, į aukštus dvarus, į baltą klėtį, pas jaunąją mergelę, pasakodamas gūdžią naujienėlę.

– Per trylika metų daug laiko praslinks, linksmų dienų, laimingų nakčių daug praleisiva... O paskui abu žūsiva, abu kentėsiva, laimę ir nelaimę abu regėsiva... Tekėsiu už tavęs, berneli!

Ir ištekėjo bajoro dukrelė už jauno bernuželio...

IV

Metai per metus greitai bėgo, daugelis jau jų praslinko, daug upėmis vandens nutekėjo nuo to laiko, kai jaunasis bernelis vedė dailią bajoro dukruželę. Jau ir senasis uošvis mirė, palikdamas jiems plačius dvarus, aukštas klėtis – ir tik juodu linksmai ir laimingai gyveno, kaip du karvelėliu burkuonėliu: mylėjosi, gėrėjosi laime kuo didžiausia, gyvenimas tekėjo jiedviem kaip sapnai sapnavosi, kaip svajonė liūliavo – ir nūdien geriau kaip vakar, ir nūvakar linksmiau kaip iš ryto – ir taip diena dienon vis laimė. Jų turtai dauginosi ne metais, bet valandomis, giriose vis daugiau kugždėjo žvėrių, jų javai kaip mėlynos marios siūbavo ir ritosi bangomis, vėjo papučiami – ir niekas jiemdviem nepražuvo, nepragaišo dovanai,

nedingo be naudos nei giriose, nei laukuose, nei namuose – nei žvėris, nei gyvulys, nei grūdas, nei duonos gurinėlis.

Ir garsėjo juodu po visą pasaulį kaip šviesi saulelė mėlyname danguje, kaip negarsėjo nei jų tėvai, nei proseneliai. Jauna bajoro žmona kaip lelijėlė žydėjo, o patsai – puikus aukštame dvarely, kaip raibasis sakalėlis žaliame jovarėly.

Nors taip gerai gyveno juodu, nors taip devėjo abu, bet viena godelė vis spaudė bernelio širdį, dienomis kaip iešmais varstė, naktimis kaip akmenimis slėgė: vaidenos berneliui, jaunajam bajorėliui, kad jo aukšti dvarai išardyti, žalių vyšnių sodai iškapoti, jaunoji žmona nužudyta. Artinosi dienele, kurią teks atsakyti už savo nedorybę, reikės užmokėti už didžius vaizbūnų turtus, už kraują pralieta – ne auksu, ne sidabru, ne perlais skaisčiausiais, bet savo puikiaja galvele, savo sunkiausiuoju vargeliu – taip galvojo sau bernelis ir begalvodamas sunkiai dūsavo – kur ėjo, kur jojo, kur skersną žingsnį žengė.

Metai slinko – skausmai augo, neduodami dieną laisvai atsidusti, naktį ramiai akių užmerkti. Ir taip vargino, ir taip kankino šitos liūdnos godelės jauną bernelį ir dieną, ir naktį.

Ne tiek jam baisu buvo vargų, ne tiek gailėjosi jaunųjų savo dienų, kiek jaunos mergelės, baltos lelijėlės; piktu žodžiu niekam neprasitarus, viešo kelio niekam neperžengus – tik per jo sunkią nuodėmėlę teks mergelei didis vargelis kęsti.

Ir kur jojo, ir kur ėjo, kur tik skersną žingsnį žengė, vis godojo, vis galvojo, kaip mergelė išvaduoti iš didžio vargelio, kaip jaunoji išgelbėti iš didžiosios nelaimės, kuri jiems graso...

V

Išjojo bajoras žaliojon girion medžiotų, širmo žirgelio pamandravotų, juodų kurtelių prabėgintų, miklių kilpinėlių patampytų, eiklių drožtelių pamėtytų, liūdnosios širdelės tai nuramintų.

Jojo bajoras per žalią girią, šalia juodųjų didžiųjų raistų ir bejodamas pamatė kranklį bekrankiantį. Kranklelis skrenda, juodais sparnais dažnai mosuoja.

Ištempė bajoras miklų kilpinėlį, įdėjo eiklią drožtelę, nušaus bematant krankluotį kranklelį.

– Krank krank, jaunasai tu bernužėli, netempk miklaus kilpinėlio, nedėk eiklios drožtelės, nešauk manęs krankluočio kranklelio!.. Žinau tavo sunkią godelę, tavo didžią nelaimę! Nešauk manęs, berneli, tai aš tau pasakysiu, kaip be baimės užmigti, užmigus ramiai nubusti, ramiai atsikelti.

Nustebo jaunas raitelis, kranklio balsą išgirdęs, tiek metų medžiojo, tiek dienų pragyveno, dar niekuomet nebuvo girdėjęs, kad kranklys kalbėtų, žmogaus mintis atspėtų. Nusigando be galo jaunasis bernelis, nuleido baltas rankeles, iškrito miklus kilpinėlis, pabyrėjo eiklios drožtos vilytėlės.

– Krank krank krank, jaunasai berneli, nesibaidyk manęs, garsusis bajorėli! Tik pabalnoki savo ristąjį žirgelį žalio šilko balneliu ir kamanoki juodbėrėlį grynuoju aukseliu, žaboki žirgelį sidabriniais žaslais, pakaustyk sidabro pasagėlėmis, tik tada joki tolimon šalelėn, į marias mėlynąsias, Prūsų žemelėn; ten rasi didį alką, o tame alke tai seną senužėlį, po ąžuolu plačialapiu besėdintį, kaitrią

ugnį bekūrenantį. Tai jam išporink savo darbelius, tai jam pasakyk savo vargelius, tai jis tave pamokys, kur rasti ramybė, kaip užrūstintieji dievai permaldauti.

Taip prakalbėjęs nuskrido kranklys krankluotis.

Varė bajoras širmą žirgelį iš žalių girių į aukštus dvarus paristėmis pašuolėmis ir, niekam žodžio nekalbėjęs, balnojo ristų risčiausią žirgą, kamanoje bėrą eiklių eikliausią, jojo tolimon šalelėn, kur augo didelis skuistas, o tame skuiste ažuolėlis plačialapis, po kuriuo sėdi senas senužėlis, kaitrią ugnelę kūrena.

Ilgai jojo, ilgai vargo, kol prijojo marias mėlynąsias, Prūsų šalelę...

Ir prisiklausęs, ir prijojęs rado bernužėlis tarp tamsių šilų, tarp žaliųjų girių ažuolėlį plačialapį bestovintį, žalią viršūnelę besiūbuojantį, plačias šakeles bemiklinantį, žaliais lapeliais beskambantį, mažų paukštelių apčiulbamą.

Po tuo ažuolu po plačialapiu gulėjo didis akmenėlis, ant jo sėdėjo senas senužėlis, žilas kaip obelėlė, kaitrią ugnelę kūreno.

Dar jaunasis nenusėdo nuo širmo žirgelio, dar neprisiartino į kaitrią ugnelę, dar nepalenkė puikios galvelės prieš seno senužėlio, prieš jo žilos senystelės, dar nesveikino jo garsiais žodeliais, jau senelis gūdžiai prakalbėjo, kaip lapeliai sušlamėjo, vakario vėjelio papučiami, gailia rasa apsiprausdami:

– Seniai tavęs, berneli, laukiau, seniai apie tave galvojau. Susivėlinai ne vienais meteliais, apsunkinai sau ne vieną dienele! Tai sėskis ant akmenėlio, tai pasakok savo vargelius!

Atsisėdo bernelis ant didžio akmenėlio, porino savo darbelius, sakė visus savo vargelius, senelis klausė, žilą galvą į žemę nuleidęs.

– Sunki tavo dalelė, jaunasai raiteli, didi tavo nuodėmėlė, nelengvai dievus permaldausi, ne tuoj vaizbūnus padausosi. Toli, toli nuo šitos vietos, vakaruose, ne rytuose, už trijų girių, už trijų kalnų, už trijų sravių upelių, už didžiųjų vandenėlių – apsigyveno pikti žmonės. Jie kaip šunys loja, plūsta mus ir mūsų dievus aukščiausius, Perkūną galingiausiąjį, visur mums duobes bekasdami, mūsų girias šventąsias bekirsdami, ir žada miego nemiegoti, duonos nevalgyti, tik vienu karštu mūsų krauju misti, kol mūsų dievus išvaikys, šventąsias ugnis užgesins, šventuosius miškus iškapos, tėvų kapus išdraskys... Tai tu pabalnoki širmąjį žirgelį, tai kamanoki ristąjį bėrelį, tekink aštrųjį kirvelį, šveitrujį kalaviją, tai tu nujoki tona šalelėn, vakaruosna, ne rytuosna, už trijų girių, už trijų kalnų, už trijų sravių upelių, už didžiųjų vandenėlių, tai tu kapoki tų piktųjų kraugerių galvas kaip darže aguonėles, tėvų kapus begindamas, aukštus dievus belinksmindamas.

Iš aukšto dvaro išjodamas, pasodink toje vietoje, kur vaizbūnai guli, sausą liepos šakelę. Liepk įsakyk, kad tau sakalą siųstų, kad žinelę pas tave leistų, kai toji šakelė išsprogs pražydės, žalius lapelius paleis. Jei gyvas būsi, ramiai namo josi, nebijodamas nei aukštųjų dievų, nei nužudytų pirklių vaizbūnų keršto; jei žūsi – tau tavo jaunoji kaip rožė žydės ir tave jauną dažnai minės...

VI

Ir liepė bajoras gaminti juo greičiausiai šveitrius kalavijus, miklius kilpinėlius, drožti eiklias drožteles, gaminti vilytėles, balnoti širmus žirgelius, ginkluoti jaunus bernelius – karan joti tolimon šalelėn, vakaruosna, ne rytuosna, už trijų girių, už trijų kalnų, už trijų sravių upelių, už didžiųjų vandenėlių, kur

apsigyvenę tie piktieji žmonės, kurie žada miego nemiegoti, baltos duonos nevalgyti, tik vienu mūsų karštu krauju misti, kol mūsų dievus išvaikys, šventąsias ugnis užgesins, šventuosius miškus iškapos, tėvų kapus išdraskys. O kai ėmė rengtis karan jotų, pasodino pas sraują upelę, kur guli miegti amžinai užmigdyti pirkliai vaizbūnai, sausą liepos šakelę.

Ir išėjo aukštan dvarelin jaunojo bajoro mergelė, ir klausė savo mieliausio:

– Pasakyk man, mano mielas, kam tu širmus žirgus balnoji, kodėl jaunus raitelius ginkluoji? Kur tu josi, kelelį keliausi? Ar žalion girelėn medžiotų, ar tolimon šalelėn kariautų?

Ir atsakė bajoras:

– Neklauski manęs, jaunoji! Paklauski širmo žirgelio. Jei jis prakalbės, tau žodelį pasakys, tai tada žinosi, kur aš josiu, kelelį keliausiu – ar žalion girelėn medžiotų, ar tolimon šalelėn kariautų.

Ir sunkiai atsiduso jaunoji, ir graudžiai prakalbėjo:

– Ne tai tu man sakei, ne tai dar porinai, ne tai aš klausiau, ne tai dar aš girdėjau, kol mane jauną mylėjai. Dievai mane baudžia, kad tu mane lioveisi mylėjęs, nei nebetiki manim daugiau...

Ir, užlaužus baltas rankeles, paleido gūdų balselį po didįjį dvarą. Ėmė ją bajoras už baltų rankelių, vedė aukštojon klėtėlėn, sodino už baltųjų skobnelių, kalbėjo meilųjį žodelį, kalbindamas linksmindamas jaunąją mergelę.

Ir paklausė vėl jo jauna bajorienė:

– Pasakyk man, bernuželi, kur tu josi, kur kelią keliasi? Ar žalion girelėn medžiotų, ar tolimon šalelėn kariautų?

Kad nenugąsdintų jaunos širdelės, norėjo sumeluoti bajoras, netikrą žinia paduoti, kad ne tolimon šalelėn jojās kariautų, o tik žaliojon girelėn medžiotų, bet jauna pati taip meiliai jam į akis pažiūrėjo, jog liežuvis užstėbo, širdį jam kaip diegliu pervėrė... Pamiřšo meluoti ir netiesą kalbėti...

– Dievai mano aukščiausieji, – gaudžiai mąstė jaunasis bajoras savo sužeistoje širdyje, – galgi aš jos daugiau nebepamatysiu. Kaip neatsisveikinus, paskutinį sykį meiliai nepakalbėjus, gražių vardelių nepavartojus, skaistų veidelių neišbučiavus, gelsvų kaselių neišmasčius.

Taip pagalvojo – ir tamsus nuliūdimas šviesias akis jam aptemė, kaip temia šviesią vasaros dienele didi audra vakaruose; liūdną širdelę jam suspaudė – ir pagailo jam ir jaunosios jaunystelės, ir gražiosios merguželės, linksmųjų pragyventų dienelių... Skundės porino jai, ką sakė kranklelis, ką liepė senelis...

– Tai lauk manęs, jaunoji mergele! Kai pražydės, kai išsprogs sausa liepos šakelė, tai tuomet aš jaunas parjosiu, tai tuomet tu vėl man jaunam devėsi kaip žalioji rūtelė...

– Berneli mano, jaunasai mano, kam aš žydėsiu kaip žalia rūtelė, kam aš devėsiu kaip lelijėlė, jei tavęs jauno nebebus? Kai tu išjosi tolimon šalelėn, tai aš džiūsiu vysiu kaip nuskinta rūtelė be tavęs, jauno bernelio...

Ir meiliai prašė bernelio jaunoji, kad žirgų nebalnotų, grynu auksu nekamanotų, nors vienus metelius dar palūkėtų. Neklausė bernelis jos meiliųjų žodelių, bučiavo baltas rankeles ir skaisčius veidelius, ėjo iš aukštos klėtelės nuo

baltų skobnelių didžiajan dvarelin, sėdo pabalnotam žirgelin, kamanotan bėrelin, išjodamas iš plačių dvarų į lygius laukus, į tamsias girias, į viešąjį kelelį.

Ėmė tada mergelė savo baltosna rankelėsna miklųjį kilpinėlį, statė dėjo drožtąją vilytėlę, šovė žirgelį eikliosna kojelėsna. Klupo žirgas ant kojelių, puolė berno kepurėlė...

– Tu dėl manęs, berneli, dievus užrūstinai, tu per mane, raiteli, vaizbūnus nužudei, mažus vaikelius pravirkdei, per mane savo jauną jaunystėlę pražudei, tai aš su tavim vargsiu, su tavim kęsiu, su tavim drauge kaip gyvenau ir žūsiu! Berneli mano, jaunasai mano, liepk vesti atgal širmuosius žirgelius.

– Už ką tu kentėsi, už ką tu vargą vargsi, niekam bloga nepadariusi, viešo kelio niekam neperžengusi?

– Jei tu joji, tai ir aš josiu, jei tu karan stosi, tai ir aš prie šalelės, jei tu kare žūsi, tai ir aš prie galvelės. Mylėjovos, dėvėjovos drauge, drauge ir žūsiva kaip gyvenova! Berneli mano, raiteli mano, ko mudviem bijoti, ko mudviem baidytis, jei mudu abudu! Liepk atgal vesti širmuosius žirgelius. Brangesnė laimės dienele pragyventa nei šimtas vargelio metų, nei šimtas dienų išsiilgėtų, nei šimtas naktelių dėl rūpesčių neišmiegotų.

– Tegul gi būna, kaip tu nori, – atsakė bernelis ir liepė vesti širmus žirgus atgal naujon arklidėlėn, karstyti šviedrius ginklus, šveitrius kalavijus atgal ant sienų plačiųjų. Kai žirgus vedė arklidėsna, žirgai drebėjo, kai ginklus karstė ant sienų, ginklai liūdnam skambėjo – tik viena jauna mergelė tai linksma buvo.

VII

Nuo aukštų kalnų, iš didžių dvarų, per vario vartus išjojo garsus kunigaikštis Šarūnas žaliojon girion vilkų, meškų pamedžiotų, lokių, briedžių pavaikytų, pilkų ančių, baltų gulbių pašaudytų, miklių kilpinėlių pamiklintų, žirgelių paeiklintų – ir bemedžiodamas, greitus žvėris bevaikydamas, antis, gulbes bešaudydamas – prijojo aukštus bajoro dvarus, prijojo ir nustebo: jo dvarai tai aukšti, o čia dar aukštesni, jo dvarai tai platūs, o čia dar platesni! Ir nustebeš varė žirgelį į vario vartelius, papūtė ragan ant viso dvarelio; išėjo bajoras vario vartų atkeltų, didžio svečio priimtų.

Ir atkėlė vario vartus, ir įjojo Šarūnas didžian dvarelin.

– Kieno šitie aukšti dvarai? – klausia kunigaikštis.

– Šitie aukšti dvarai, šviesiausias kunige, tai mano.

– Nežinojau, nemaniau, kad mano šaly gyvena bajorų, kurių turtai didesni negu mano, kurių dvarai aukštesni už mano.

Ir nusėdo kunigaikštis nuo eikliojo žirgelio, ir vedė jį bajoras aukštojon klėtėlėn, užgėrė žaliuoju vyneliu. Ir išėjo jauna bajorienė, kaip saulelė sužibo, kaip gulbelė skersnus žingsnius žengė, kaip karvelis ulbuonėlis gražius žodelius kalbėjo, sveikindama ir pagerbdama garsųjį kunigaikštį Šarūną. Vienoj rankoj nešė žalią vyną, kitoj – aukso taurę. Ir paslydo jauna kojėlė, ir paliejo žaliajį vynelį...

– Tai nelaimę dievai siunčia, blogus ženklus mudviem jie duoda! – tarė ne tiek nusigandus, kiek didžiai nuliūdusi jaunoji.

– Dvylika metų pragyvenova šituose aukštuose dvaruose – nenusiliejo iki šiol vandens lašelis, nenugurėjo duonos gurinėlis, o nū prasiliejo žaliasis vynelis...

– Nebijoki nieko, jaunoji, – tarė Šarūnas žodelį, – neatsitiks tau nelaimė, kad ir tiek blogų ženklų regėtai, kiek giedriam danguje žvaigždelių... Kad dangus tave užgriūtų, ginklais paremtumėm, kad žemė po tavim prasiskirtų – skydais užklotumėm, kad visas pasaulis prieš tave sukiltų – savo kalavijais apgintumėm!..

Tris dienas, tris naktis gėrė, valgė ir uliojo Šarūnas bajoro dvare. Žalio vyno dunojai plaukė, saldaus midulio ežerai stovėjo. Ketvirtą naktelę visus miegas numarino. Vos sumigo ir namiškiai, ir svečiai, vos užmerkė šviesias akis Šarūnas, garsus kunigaikštis, girdi – žadina jį didis balsas:

– Kelkis, Šarūne, negulėk, atsikėlęs nelauk, kelk savo tarnus ko vikriausius, imki kilpinius ko valkiausius, šviedrius ginklus, šveitrius kalavijus, žirgelin sėski, iš šio dvaro joki žaliojon girelėn medžiotų.

Pravėrė akis kunigaikštis, manydamas, kad tai jį kelia savieji, bet apsidairęs nieko nepamatė – dar tamsi buvo naktelė, ir gaideliai dar negiedojo – kunigaikštis vėl užmigo.

Akių dar nesumerkė, saldžiuoju miegeliu nesusnūdo, kai vėl išgirdo didį balsą:

– Kelkis, Šarūne, negulėk! Liepk balnoti širmus žirgus, iš dvarelis skubiai joti, kad nelaimėn nepatektai, veltui nepražūtai.

Atsisėdo kunigaikštis, išsitraukė šveitrių kalaviją ir prabilo:

– Tegul čia žemė skiriasi, tegul čia Perkūnas daužo, aš nepasitrauksiu, iš šio dvaro neišjosiu, kol šviesi saulelė užtekės, kol gaili rasa nukris.

Ir taip prabilęs delnais suplojo, šaukdamas savo draugą kareivį, keldamas iš saldaus miego jaunąjį bajorą; liepė ginklus pagaminti, visą dvarą apžiūrėti, visus kampus apieškoti, atrasti, kas jį taip žadino, kas kėlė... O pats vėl atsigulė ir saldžiai užmigo.

– Kelkis, kunigaikšti, tavo aukšti dvarai dega.

Pramerkė akis Šarūnas, mato – kelia jį draugas ko tikriausias, rodo ant dangaus gaisus ko didžiausius toje pusėje, kur Šarūno aukšti dvarai stovėjo.

Šoko Šarūnas iš minkšto patalėlio, sėdo eikliajin žirgelin, jojo iš aukšto dvaro ton pusėn, kur gaisas ant dangaus švytavo. Dar neprijojo pusės kelelio, dar tik įjojo žaliojon girelėn, mato: pragaišo pranyko dideli gaisai, tik žvaigždės giedriam danguje žverbla, kaip gaili raselė ant žaliųjų lapelių... Nuliūdo didis Šarūnas, puikią galvelę nuleido.

– Kol mes čia gėrėm uliojom, ten priešininkai mūsų dvarus sudegino, draugus ir artimuosius pavergė... Bet kalavijas dar neatšipo: ką ginklu paėmė – kalaviju atimsiu, kas kalaviju pirkto – kalaviju tam mokėsiu...

Bet mato, kad jis neturi savo kalavijo aštriausio: liko jis ant skobnių didžiajam bajoro dvare. Siuntė Šarūnas kareivį atgal į didį dvarą, kad jam atneštų jo kalaviją. Ir sugrižo raitužėlis ir nerado aukštų dvarų, tik atitiko gilų ežerėlį, didį vandenėlį. Ir nusigandęs varė žirgą atgal, ir, pasivijęs didį Šarūno pulką, paporino pasakė gūdžią naujienėlę.

Neįtikėjo Šarūnas – šveitraus kalavijo besigailėdamas, žinia nebetikėdamas, jojo atgalio dvaro pamatyto, savo akimi pažiūrėto. Kai prijojo tą kalną, kur dvarai stovėjo, tai pamatė padabojo gilų ežerėlį, didį vandenėlį... Tik prie krašto baltos skobnys plaukė, ant skobnelių šveitrus kalavijas gulėjo...

Taip žuvo jaunasis bajoras ir jo gražioji mergelė.

Ne tiek visi gailėjosi didžių dvarų, kiek jos jaunosios skersnų žingsnelių, gelsvųjų kaselių, josios jaunųjų dienelių.

Tik kas metai vidunaktį, kai pirmieji gaidžiai gieda, tą naktelę, kurią didis dvaras žuvo, šviesus mėnuo šviečia, baltas miglas kelia – vidury ežero jauna mergelė su jaunu berneliu mėnulio šviesoje žaidžia, baltomis miglomis klostosi...

Oi, ir gilus gilus tas ežeras, niekas jo dugno nepasiekia. Bet kaitrią dieną, kai vilnelės nemuša, vanduo nebanguoja, kai šviesi saulelė šviečia – matyti giliai giliai ežero viduje aukšti dvarų bokštai, bet kas ten tada priplaukia, kas ten prisiiria – iš ten jau nebegrįžta...

Ir vadina žmonės tą ežerą Gilše...

Sūrūs vandenys

I

Keista buvo Liškiavos pilis, keisti gyveno joje žmonės.

Kas ten jodavo, kas ten eidavo, pamatę aukštus pilies kuorus, traukdavo šalin, nors ir labiausiai skubindavosi, lenkdavosi kelio, bet tik neitų arti aukštų pilies rūmų.

Seniai jau nebeužeidavo ten vaidilos, nebedainuodavo apie garsius senovės žmonių darbus, nebeužkeliaudavo naktigultan ir pasivėlavęs keleivis, tik kai kada užvažiuodavo vaizbūnai pirkliai iš gudo šalies.

Seniai jau nebesikūreno šventuose alkuose ugnis, neberūko gabijose aukurai; kriviai iškriko visame pasauly ir toli nunešė piktą gandą apie tos šalies valdovą, apie žmones, kurie ten gyvena.

Ir žmonių ten nedaugel liko; ar viesulai juos išblaškė, ar maras išmušė, niekas nežinojo. O tie, kurie liko, vaikščiojo nuliūdę, lyg dievai dėmę būtų padėję ir ant tos vietos, ir ant tų žmonių, kurie ten gyvena.

Ir medžiai ten liūdnai šlamėjo, ir girios ūžė tvoškė, lyg motutė tyliai raudojo ant sūnaus kapo, kuris mažas mirė.

Ir kiekvieno širdį liūdesys slėgdavo, kas, nors netyčiomis užklydęs, aplankydavo tą liūdnąją šalį.

Keista buvo toji Liškiavos šalis, keista pilis ir keisti žmonės ten gyveno.

O nuo senų laikų gyveno ten garsus kadaise kunigaikštis Raivedys. Kol jaunas buvo, garsiai pasižymėjo. Vaidilos garbino jo vardą, kaip plati Dainava, ir ne viena mergelė sunkiai atsidusdavo, kai, dainą dainuodama, minėdavo garsius jaunojo Raivedžio darbus.

Sunki buvo ranka jo ir gudams, ir lenkams, kurie toli gyveno, už girių, už plačiųjų vandenų; bet juto ją ir artimieji kaimynai, Dainavos kunigaikščiai. Šiurkštus tai buvo vyras kalboje, narsus ir atkaklus kaip vanduo, neramus kaip ugnis: greitas buvo karan stoti, kalaviju reikalus su kaimynais spręsti.

Ne vienas kunigaikštis drebėjo, išgirdęs jo ragą, ne vienam Raivedys švietė gaisrais akysna, ne nuo vienu blakstienų nuvijo tamsios nakties sapną, kuris teikia žmonėms ramumą.

Nemaža per jį prasiliejo žmonių kraujo ir ašarų, ne viena motutė keikė jį, kad akmenim pavirstų, kad žemė jį prarytų...

Neapkentė jo visi kaimynai kunigaikščiai, ir galingi ir ne, ir narsūs ir ne.

Neramus buvo, kaip ugnis, kunigaikštis Raivedys, ir sunki visiems buvo jo ranka.

Bet tai buvo seniai, kai dar jaunas buvo, ne dabar...

Ir traukė tada Liškiavon visi tie, kurie narsūs buvo, kurie karo geidė ir garbės ieškojo, kad vaidilos juos apskambintų, kad mergelės sesutės dainoje apdainuotų.

Ir surinko didį būrį narsiausių visos Dainavos kareivių, ir surinkęs išjojo Raivedys tolimon šalin, lenkų žemėn, žirgo pamandravotų, aukso, sidabro ir šilko skarų paieškotų.

Ilgai ten truko, negreitai namo grįžo; ruduo praslinko, ir žiema praėjo, dar jo namie nebuvo; tik pavasariui besibaigiant, už metų, pargrįžo.

Bet tų, kurie grįžo, ne tiek buvo, kiek išjojo.

Ir tie, kurie grįžo, ne tokie linksmi bebuvo, kaip iš namų išjodami.

Didžios lenkų minios jiems kelią pastojo, iš visų šalių apsupė apgulė, kai jie namo grįžo. Kur vienas Dainavos raitelis buvo, ten šimtas lenkų stovėjo.

Tris dienas, tris naktis gynėsi kirtosi Dainavos raiteliai, kol kelią sau prasiskynė ne tarpu girių siūbuojančiųjų, bet tarpu lenkų... Tiltus nugrindė, klonius nuklojo, bet ir iš jų ne vienas galvą savo padėjo svetimuose laukuose, ten, kur motulė apverkti jo neateis, jauna sesutė kapo žolynais neapsodins, o skaisti mergelė neaplankys.

Nors kelią patys sau prasiskynė, bet parvežti didžio lobio, kurį užgriebė plačioje lenkų žemėje, neparvežė: paliko visa ten, kur lenkai juos apstojo. Liūdni grįžo bernai, be grobio, be lobio, be garbės...

Ne tiek jie liūdni grįžo, kad neparsigabeno nei aukso, nei sidabro, nei kieto plieno...

Ne dėlto jie grįžo liūdni, kad neparnešė sesulėms mergelėms nei aukso žiedų, nei šilko kaspinėlių, nei gražių parėdėlių...

Grįžo jie liūdni, kad jų tarpe nebebuvo narsaus Raivedžio, kursai liko tolimoj šaly, lenkų žemėj.

Vieni kalbėjo, kad užmuštas liko, kiti sakė, kad sužeistas, pavergtas... Visaip žmonės kalbėjo, bet niekas gerai nežinojo, niekas grįžusiųjų klausti neklausė, o patys jie niekam nieko neporino, nesakė.

Nuliūdę buvo bernai, kad nėra to, kas priešininkui atkeršytų, jų vargus, jų nelaimę kietu plieno kalaviju apmokėtų, aštriais kirvių ašmenimis, kad nėra to, kas jų nuvytusią garbę atželdytų, didžią gėdą garsiais priešininko šaly darbais, didžiais žygiais išpirktų...

Vai, nuliūdo nuliūdo bernužiai, kad negrįžo su jais narsus Raivedys, o kito tokio nei tarpu jų nebuvo, nei visoje Dainavos šaly.

Ir ne vieni bernai gailėjosi Raivedžio: daugel žmonių pasigailėjo, kad jaunas žuvo; bet daugel kitų nusidžiaugė, kad ramiai dabar gali miegoti. Daugiausia džiaugėsi kunigaikščiai kaimynai, kuriems sunki buvo Raivedžio ranka. Jie dabar lengvai atsiduso. Džiaugėsi ir žvairavo į plačias jo girias, į aukštas pilis.

Verkė tik viena Ragailė, sena jo motutė, kad neteko vienatūrėlio sūnelio. Dievai labai nuskriaudė ją: jie paėmė aštuonis sūnus, kai dar maži buvo, o dabar ir paskutinį džiaugsmą, jos senų dienų nuramintojėlį.

Verkė pusę metų Ragailė, išverkė senas akis, pražiūrėjo langus, o sūnaus vis nėra ir nėra.

Ar labai ji kentėjo, ar sunkiai dūsavo, niekas nežinojo, nes sena Ragailė niekam nesiskundė, o kaip kiauras naktis verkė, niekas nematė.

Tuo laiku kunigaikščiai kaimynai savinosi Raivedžio tėviškę, dalijosi jo giriomis, pievomis...

II

Praslinko pusė metų. Ragailė vis dar laukė sūnaus pargrižtančio, bet kai suėjo jau visi metai liškiaviškiams namopi sugrižus, tai jau liovėsi belaukus.

Visi nurimo, tik kunigaikščiai kaimynai ginčijosi, dalydamiesi Raivedžio giriomis ir pievomis. O užtarti, užstoti vargo našlę tai niekas nenorėjo.

Bet štai pasklido gandas Liškiavoje, ir vėjai sparnais į toliausias jį nunešė šalis, kad grįžo sveikas ir gyvas tėviškėn narsusis Raivedys, kurio jau niekas nebelaukė...

Ir suturšė žmonės kaip bitės avily, kada spiesti rengiasi, sukruoto tie, kurie kare su juo buvo lenkų žemėj, ir jų draugai, ir broliai, ir giminiečiai. Visi laukė, kad didžiu šauksmu pašauks Raivedys visus, kuriuos lenkai užgavo, kad vėl jie visi išjos tolimon lenkų šalin kruvino keršto neštų...

Ir nelaukė karžygiai kareiviai, kol vytis ant aukštų savo pilies kuorų uždegs Raivedys, bet ėmė plaukti pas jį iš visų šalių... Ir plaukė žmonės Liškiavon kaip nemunai, ir visi laukė karo...

Neramu pasidarė kunigaikščiams kaimynams, kurie buvo nuskriaudę Liškiavos žmones. Nors ir meilinosi jie dabar Raivedžiui, bet visi keršto baidėsi, vis kovai rengėsi ir laukė svečiuosna Raivedžio...

Raivedys karan nesirengė, keršto niekam nežadėjo. Tik, pasibalnojęs širmą žirgą, prapuldavo giriose dviem, trimis dienoms. Ką jis ten veikė, niekas nežinojo. Pargrįžęs iš girios, užeidavo menėn, kur gyveno sena jo močia, Ragailė. Ilgai ten kiekvieną kartą juodu kalbėdavosi – iki pusiaunaktų.

Ką jie ten kalbėdavo, niekas nežinojo. Girdėjo tik, kad gūdus buvo Raivedžio balsas, kad graudūs ir rūstūs buvo Ragailės žodžiai.

Į nieką daugiau Raivedys žodžio nepratarė, jei tik į tuos svetimos šalies žmones, kurie jį atlydėjo iš lenkų žemės. Seni žmonės, kurie daugel yra matę, kalbėjo, kad tai buvo lenkų šalies karžygiai.

Ką jiems kalbėjo kunigaikštis, niekas nieko nesuprato. Tik matė visi, kad jie pasibalnojo savo žirgus ir išjojo iš Raivedžio dvaro.

Ir vėl slinko diena per dieną, žmonės nerimo ir taip kalbėjo, ir šiaip kalbėjo ir laukė karo, bet Raivedys tylėjo, tik nuliūdęs vaikščiojo, niekam žodžio nepratardamas.

Liūdnas buvo veidas ir senos Ragailės.

Ir pritrūko susirinkusiems kantrybės, ir pradėjo vieni pykti, kiti net šaipytis iš Raivedžio, kad jų karan neveda. Vieni kalbėjo, kad užkerėję kunigaikštį ten, lenkų šaly, kiti – kad širdį jam pamainę, tretį – kad pamišęs jisai.

Ir šaipydami, ir šypsodami išjojo kas sau namo, iškriko po visas šalis ir nunešė gandą, kad kiškio kailį pakabinęs Raivedys ant savo vartų ir kerštą lenkams dovanojęs.

Ir juokėsi žmonės, juokėsi kunigaikščiai kaimynai, juokėsi ir kareiviai bajorai, kad ne vyras, bet bailus kiškis viešpataująs Liškiavoje.

Visi juokėsi, tik vieni liškiaviškiai nuliūdo, kad Raivedys gėdą jiems padarė prieš visą Dainavos kraštą. Niauriai jie dairėsi į šalis praeidami, prajodami pro Liškiavos pilį...

O tuo laiku liepė Raivedys savo kareiviams ir bajorams balnoti žirgus. Ir vėl visi nustebo, kodėl neliepia kurti vyčių ant kuorų, kodėl nešaukia žmonių, kurie seniai karo laukia, kodėl tiek mažai kareivių ima su savim, svetimon šalin besirengdamas...

O kai liepė nešti iš gilių rūsių auksą ir sidabrą, kurie ten gulėjo nuo senų laikų, kai liepė nešti gintarą ir šilko skaras ir vožti ant žirgų, visai nustebo žmonės.

Ar pas mergą joja, ar piršlius siunčia? Bet kas gi panorės tekėti už jo, jei neatkeršijo tiems, kurie gėdą jam padarė, kurie tiek išžudė jo narsiujų kareivių...

Visaip žmonės mano, bet klausti niekas kunigaikščio neklausė: niaurus buvo jo veidas...

Ir išjojo Raivedys, bet kur – niekas nežinojo. Išjojo ir pražuvo, lyg žemė jį prarijo ir tuos, kurie su juo drauge buvo.

Praėjo vienos padaužos ir kitos, o Raivedžio vis dar nebuvo. Viena Ragailė viską žinojo: ir kur nujojo, ir kada grįš, bet jos niekas klausti nenorėjo – niaurus buvo jos veidas, rūsčios buvo senos jos akys...

Ir pargrižo Raivedys, tik pargrižo ne vienas: parsigabeno sau jauną mergelę, tolimos lenkų šalies bajoro dukrą.

Atlydėjo ją palydovai – trys broliai kaip ąžuolai ir jų draugai...

Ir suprato dabar žmonės, kodėl Raivedys lenkams kerštą dovanojo...

Ir gražaus veido buvo jaunoji Raivedžio mergelė ir dailaus stuomens. Veidas skaistus kaip pienas, su krauju maišytas, ji pati aukšta kaip jauna liepa, laiba kaip bitelė.

Neilgai gėrė, neilgai uliojo Liškiavoje svetimos šalies karžygiai: tik tris dienas, tik tris naktis, o ketvirtąją atsisveikino ir namopi visi grįžo.

Daugel buvo ten išgerta, daugel suvalgyta, o savo šalies žmonių Raivedys nieko neužprašė, nepakvietė nei senų bajorų, nei jaunų raitelių...

Išjojo palydovai, liko tik svetimos šalies krivis, kuris atvažiavo su jauna mergele, liko tik jaunoji kunigaikštienė.

Ir prašvito Raivedžio veidas, ir linksmas jis buvo, ir laimė iš akių jam spindėjo... Tik nelinksma buvo Ragailė, nelinksmi buvo žmonės. Kalbėjo, kad kunigaikštis, tėvų papročius pamynęs, svetimos šalies dievus garbinąs...

Nelaukė gero žmonės, kurie tai girdėjo: laukė galingiausių dievų keršto.

Bet netiesą žmonės kalbėjo, apsiriko – dievai tylėjo, nei maru, nei badu nekeršijo...

III

Ilgus laikus laimingai gyveno Raivedys aukštoje savo pilyje. Ir devėjo jam mergelė kaip žalia žalia rūta daržely, kaip lakštingalėlė vyšnių sode, nuo ryto iki vakaro kalbėjo meilūs savo berneliui žodelius.

Ir laimę rado visai netikėtai Raivedys, rado ten, kur jos neieškojo, rado tada, kai jos visai nelaukė...

Jaunu bernu būdamas nieko tiek nemėgo, nieko tiek netroško, kiek karžygio garbės, kiek vaidilų dainų, tokių, kaip tos, kurių beklausydama suliepsnodavo jo širdis...

Bet nors stipri buvo jo ranka, kitų gi ne silpnesnės, narsūs buvo jo darbai, kitų gi dar narsesni... Ir nusibodo jam gyvenimas, užpyko Raivedys ir ant dievų, kad jie galingi buvo, ir ant žmonių, kad jie tokie kaip ir jis. Pyko ir kramtė žmones kaip šuo, kuriam dantis gelia, kuriam traukai gerklę trauko, bet gyvenimas vis buvo

be prasmės kaip žiauri bedugnė... Nusiminimas aptemdydavo jo širdį – jautė tai Raivedys ir dar labiau pyko.

Bet neilgai taip buvo. Nusikratė Raivedys visų sunkių godelių, užsimanė pagyventi, kaip senovės didvyriai gyveno, užsimanė pasauly paskrajoti, kaip skrajodavo tie, kurie dabar kapuose ilsisi, milžinkapiuose, kaip tie, apie kurių darbus gražiai dainuodavo jam vaidilos... Didžios karžygio garbės panorėjo ir manė, kad kelias į ją – tai lenkų šalin žygis...

Ilgai ten uliojo, gaisais kelią sau švietė, krauju žirgą girdė... Juo daugiau šalių išjodinėjo, juo daugiau laukų išmindė, juo didesnis įnirtimas buvo jo širdy. Ir blaškėsi, kaip karštine sergąs ligonis, iš vienos šalies kiton, lindo ten, kur didžiausias pavojus buvo, kaip pamišęs.

Daugel paėmė lobio ir aukso, ir sidabro, ir kieto plieno, daugel vergų vedėsi namo...

Tarpu paimtų pagrobtų surado Raivedys ir savo didžiausią, brangiausią turtą.

Stovėjo maža pilutė tarpu ežerų, saloje, gyveno ten lenkai ir nelaimės neįturo, nelaukė. Bet atėjo žiemą, nugrindė tiltus per ežerus. Paskui žiemą, vėlią naktį, netyčiomis, kad nei žmonės nepamatė, nei šunys nesulojo, įsiveržė ten Raivedys. Drąsiai gynėsi tos šalies žmonės, bet neilgai: palaužė juos narsūs Dainavos vyrai...

Nedaugel ten rado aukso ir sidabro... Tik pagrobė ten dailiąją mergelę, tos pilies valdovo dukrelę. Kai pamatė ją Raivedys, įtiko jam jos skaistūs veidai, pamilo mėlynas jos akeles, kurios gilios buvo kaip dangaus bedugnė.

Ir atrado nelaukęs netikėjęs gyvenimo prasmę, atrado laimę Raivedys ir suprato, kad ji ne ten, kur jos ieškojo.

Ir nusibodo jam dar karas, pagailo jam žmonių, kuriuos kankino, ir liepė gražinti žirgus atgalio, liepė traukti į tėvų šalį.

Ir metas jau buvo! Giliai buvo įbridęs lenkų žemėn, labai juos suerzinęs, ir traukė jie dabar iš visų šalių, vieno norėdami, vieno tik trokšdami – ko pikčiau, ko baisiau atkeršyti Raivedžiui...

Nors skubėjo grįždamas Raivedys, bet pavijo jį lenkai: kaip ruja vilkų vijo jį. Ne kartą jam ir kelią mėgino pastoti, bet kaip viesulas praeidavo, prasimušdavo pro juos Raivedys... Tik juo toliau, juo daugiau buvo priešininkų... Ir pagaliau pikta galdynė atėjo dainaviškiams: apsupo iš visų pusių lenkai, kaip marška laukus nuklojo. Kur vienas dainaviškis buvo, ten šimtai lenkų stovėjo. Tik nenuliūdo bernai ir pradėjo skinti sau kelią. Ilgai skynė, kol prasiskynė, bet liko ir gausus grobis, liko ir jauna Raivedžio mergelė...

Nenorėjo be jos grįžti Raivedys ir paliko visus, ir vieni vienas nujojo pas lenkus. Suėmė jį priešininkai ir nuvedė pas didžiausią savo vadą, kuris žilas buvo kaip sena obelis.

Ir prabilo prakalbėjo Raivedys:

– O jūs, lenkai, visi, kurie čia susirinkę esate, kunigaikščiai, bajorai ir šiaip kareiviai, klausykite, ką aš jums pasakysiu... Jūs daugel čia, o aš vienas pas jus atėjau ir nepabijojau jūsų, nors ir daugel pikto jums, kaip priešininkas, esu padaręs.

– Mes ne stabmeldžiai kaip jūs, mes pikto nedarom, kas pas mus patsai ateina, bet priešininkams sunkiai keršyti mokame.

– Žinau. Bet jūs matėte, kad aš prasiskyniau sau kelią per jūsų minias ir būtau prasimušęs, kad ir triskart tiek jūsų būtų buvę, kaip dabar yra...

Sumurmėjo lenkai, suturškė kaip bitės avily, išgirdę jo kalbą, bet piktai pažiūrėjo į juos senas karavadas, suraukė kaktą, ir tuojau visi nutilo.

– Daugel pikta aš jums padariau ir dar daugiau padarysiu, jei neišgirsite mano kalbos.

– Negrasyk mums, kol mūsų rankoj esi...

Iš aukšto dirstelėjo kunigaikštis į juos ir puikiai atsakė:

– Nebijau aš jūsų ir nebijosiu niekuomet. Kitaip aš tau atsakytau, bet dabar... Dabar atėjau, kad draugas, ne priešininkas, jums būčiau.

Jūsų rankosna pateko mergelė, kurią aš, kalaviju paėmęs, pamilau kaip savo širdį. Atiduokit ją man!

Jei neatiduosit, aš kalaviju jos pas jus ieškosiu, kol surasiu – ar galą sau gausiu...

Girdite lenkai! Ar vergę man atiduokit, ir būsiu jums draugas, o jei ne – tai tokius gaisrus sukursiu jums, kokių nepamena net jūsų tėvai...

Nutilo kunigaikštis... Ilgai rymojo, rankom pasirėmęs, senas karavadas, kol žodį prabilo:

– Nebaidyk karu, kunigaikšti, nes nebijome: viskas yra dievo rankoje... O kad draugu mums liktai, ne priešininku, kad veltui nelietai krikščionių kraujo, geidžiu iš visos širdies. Bet aš tau štai ką pasakysiu: kaip panorės toji tavo buvusioji vergė, taipo ir bus, o dabar būki kol kas mūsų svečias, o jei panorėsi bėgti, tapsi vergu...

Ir tuo skyrėsi...

Džiaugėsi lenkai, kad savo rankosna gavo baisiausiajį visų Lietuvos kunigaikščių, kad dar jų draugu tapo... Ir nuvedė jį butan, kur gyveno karavadas, davė jam didžių dovanų ir gerbė jį, kaip gerbė savo valdovus.

O kai grįžo karavadas namo, su juo ir Liškiavos kunigas, ir jaunoji vergė, kuriai patiko Raivedys, kad buvo gražus iš veido ir aukšto stuomens, nors šiurkščios kalbos ir apsiėjimo...

O kad ir nepatikęs jai būtų buvęs, tai giminė ir visi tos šalies žmonės meldė jos, kad sutiktų... Ir sutiko mergelė, garsaus bajoro duktė. Tik ji norėjo, kad Raivedys atsižadėtų savo dievų ir galingo Perkūno, o garbintų tą dievą, kurį ji gerbia. Ir siuntė pas jį kas vieną dieną tos šalies krivį, kuris įkalbinėjo jam, kad nėra geresnio dievo kaip tas, lenkų garbinamas.

Klausė kantriai Raivedys krivio kalbų, nes taip norėjo daili jo mergelė, bet širdis dažnai virė, kai niekino jo dievus svetimos šalies krivis.

Kentė kentė, bet neiškentė ir taip į jį prabilo prakalbėjo:

– Klausyk, krivi, kokis tavo dievas, kad jis neapsigynė nuo žmonių, kurie jį kankino. Ir dievas jis kažkokis menkas! Ne kareivių dievas jisai, tik moterų, kurios bailios kaip jisai. Argi mūsų Perkūnas tokis? Kai jis prakalba, tai žemė dreba, ir žmonės, ir dievai jo nusigąsta. Kad aš, jo atsižadėjęs, tavo tik dievą garbintau, išjuoktų mane visi mūsų šalies žmonės. Jie myli Perkūną, kuris smarkiai graudžia, kai jie kovon eina...

Ir daugiau klausyti nebenorėjo Raivedys. Nors ir verkė, nors ir gražiai prašė jauna bajoraitė, bet atsakė jai Raivedys, kad ji sau garbintų savo dievą, kuriam ir jis duosiąs skairių ir gausių aukų, kad palankus jam būtų, bet savo dievų neatsižadėsiąs ir kaip garbinęs juos, taip ir garbinsiąs.

Penkis mėnesius viešėjo ten Raivedys, o šeštą pradėjo rengtis, kad su močiute pakalbėtų, kad vestuvėms pasiruoštų.

Ir grįžo Raivedys namo, o jį nulydėjo du jaunosios mergelės broliu...

IV

Linksmos, laimės kupinos slinko jaunam kunigaikščiui dienos aukštoje jo pilyje. Ir saulė jam skaisčiau leisdavos ir tekėdavo, ir žali sodai linksmiau šlamėjo, siausdami su vėjeliu.

Laimėje gyveno Raivedys su savo jauna žmona.

Ilgam laikui atidėjo kerštą kaimynams, kurie jį niekino, užmiršo karą ir medžiokles, giliosna jaunosios akelėсна bežiūrėdamas, ten laimės sau beieškodamas.

Gyveno taip metus, gyveno antrus, o kai tretį praslinko, tai net nepastebėjo: vis tiek kaip viena vasaros diena, kaip šilta vasarėlė trumpa.

Ir gerbė jis savo dievus, ir gausiai jiems aukojo, kad laimės kelią jam dievai klojo.

O jauna kunigaikštienė tai gerbė tik savo dievą. Didžiausioje menėje įtaisė gabiją, kurioje rytą ir vakarą svetimos šalies krivis aukas jam aukojo. Ir juo toliau, juo daugiau ateidavo žmonių naujo dievo garbinti su jauna kunigaikštine. Tik vienas Raivedys ten neužeidavo, svetimo dievo negarbindavo, nors ir jam gausiai aukodavo. Veltui verkė, veltui meldė jauna jo žmona, kad savo dievus pamestų,

kad jos dievą pamiltų... Veltui svetimos šalies krivis jam įkalbinėdavo, veltui nauju dievo kerštu grasydavo... Tik juokėsi Raivedys.

– O va, ar Perkūnas silpnesnis negu jūsų dievas, kuris tinka tik moterims... Tegarbina žmona savo dievą, o aš savuosius... Aš nenoriu, kad Perkūnas žaibais pilį man sugriautų: su juo maži juokai!

Laikas slinko, mėnuo per mėnesį bėgo. Ir pagimdė kunigaikštienė dukrą.

Ir pradžiugo Raivedys, ir gausiai aukojo svetimam dievui, bet dar gausiau gabijai, kur degė negęstama dievų ugnis.

Ir daugel buvo džiaugsmo Liškiavos pilyje. Džiaugėsi kunigaikštis, džiaugėsi kunigaikštienė, džiaugėsi ir žmonės, kurie ją labai mylėjo už gerus jos darbus, už meilią jos širdį. Daugel buvo džiaugsmo visoje šalyje...

Bet nėra tos laimės, kuri būtų amžina. Suliego kunigaikštienė ilgoms dienoms ir juo toliau, juo blogiau jautėsi... Dažnai šaukdavosi savo krivio, dažnai tas nešiodavo pas ją, kaip jis kalbėdavo, savo dievą. Bet kunigaikštienė vis sirgo ir sirgo: krivio burtai jos negelbėjo.

Ir užstojo sunkios Raivedžiui dienos. Jis pasišaukė pas save svetimos šalies krivį ir užklausė, kuo serga jo žmona, kada išgis jo sopoliai?..

Ir atsakė krivis, kad žinąs tik vienas tikrasis jo dievas, kuris ją baudžia, kad vyras stabmeldys pažinti jo nenori, atkakliai piktų savo dievų prisilaikydamas. O kas dar toliau atsitiks, tai vienas tik jo dievas težinąs.

Užvirė, kaip verdančiu vandenim apipiltas, Raivedys, išgirdęs tokias kalbas. Tai jau niekas geras taip nedaro! Tai jau ne moterų dievas, bet vergų, kad, užpykęs

ant vyro, moteriškę kankina, kuri jam nieko pikto nepadarė... O vėl, ar jis jam skairiai neaukojo, kaip ir saviesiems?..

– Kad jis taip elgiasi, tai nereikia tokio piktadario dievo!.. Kad nori kovos, tekovoja su manim, kad nori keršto, tekeršija man, jei tik gali! – tarė baisiai supykęs kunigaikštis ir liepė įmesti kirvį giliausian rūsin, kur dienos šviesos nematyti, kur žmonių kalbos negirdėti.

O patsai, paėmęs kirvį, nuėjo dievo gabijon, sukapojo, ką ten rado, liepė išnešti viską laukan, sudėti, sukrauti didelį laužą ir sudeginti visus svetimos šalies dievus.

Ir liepė paskui pašaukti krivių, kurie dievų gabijose buvo, kad eitų gelbėtų kunigaikštienę nuo pikto svetimos šalies dievo, nuo dievo, kuris baudžia moteris už vyrų darbus.

Ir pasižadėjo kriviai, kad apgins, kad svetimos šalies piktą dievą nugalės, ir jo žmona būsianti sveika.

Ir gausias siuntė Raivedys gabijon dovanas, dieną ir naktį rūko dūmai, degė aukos ant aukurų, kurie stovėjo šventuose alkuose, tarp gabijos sienų...

Bet veltui! Kunigaikštienė vis lengo ir lengo. Nyko akyse, kaip nyksta dūmai padangėse. O kai sužinojo, kaip vyras pasielgė su jos dievais, su kriviu, kuris garbino jos dievą, sudėjus baltas rankas, prašė, kad ne jos, bet savo vaiko pasigailėtų, dievo keršto nežadintų... Nusigando jauna kunigaikštienė, kaip drobė pabalo ir staiga mirė...

Ir rovė plaukus nuo savo galvos Raivedys, ir verkė kaip mažas vaikas, kad našliu jaunas liko, kad laimės jaunas nebeteko...

Ir liepė išleisti krivį iš gilaus rūšio... Ir atėjo krivis, ir ramino jį, kad tiek dievas jam laimės ant žemės paskyręs, bet kad atrasiąs jis laimę ten, danguje, jei tik vieną, tikrąjį dievą įtikėsiąs, tą dievą, kurį garbino jo žmona ir pas kurį dabar nuėjusi...

Ir supyko kunigaikštis, kaip ugnis užsidegė ant tų krivių, kurie sveikatą jo žmonai buvo žadėję. Liepė juos šaukti savo menėn ir prakalbėjęs pasakė jiems rūstų žodį.

– O jūs, kriviai! Jūs kalbate, kad jūsų dievai daugel gali! Kodėl jie negalėjo palaužti vieno svetimos šalies dievo, kuris ant manęs supyko? Silpni jūsų dievai, kad jie visi vieno nenugalėjo. Eikite dabar iš mano šalies, kad mano akys jūsų neregėtų, mano ausys apie jus nieko negirdėtų... Eikite, kol dar nepašėlo mano širdis...

Ir liepė kunigaikštis užlieti negęstamas ugnis, kurios nuo amžių degė, liepė iškirsti šventuosius alkus, išvaikyti žalčius, kurie gyveno gabijos sienose...

Ir verkė žmonės, ir dejavo, matydami, ką daro kunigaikštis, ir manė, kad pamišo jisai iš didžio skausmo...

Veltui grasė jam kriviai dievų bausme. Neklausė jų Raivedys – ir nukriko kriviai po visas šalis, o jų skausminga rauda pasklido visame pasauly...

Ir prasidėjo sunkūs laikai Liškiavos šaly: žemė nebederėjo, medžiai vaisiaus nebedavė, pievos nebežėlė, bitės nebesispietė, o gyvuliai krito kaip lapai amaruoti.

Krito amaras ir ant žmonių, ir ant gyvulių, ir ant laukų... Ant viso, kas augo ir žėlė...

Ir skurdo žmonės, ir dejavo žmonės, – bet kurčias ir aklas buvo kunigaikštis, nematė jų vargų, neklausė jų dejavimų; užsidarė vienui vienas savo pily, ir nebuvo ten kelio nei žmogui vargdieniui, nei vaidilai kanklininkui, nei senam kriviui, kuris viską žino...

Ir pakriko nuvargę žmonės į visas pasaulio šalis, bėgdami nuo galingiausiųjų dievų keršto, kuriuo baudė šalį, kad pamynė kunigaikštis tėvų papročius.

Nukriko žmonės dejuodami, savo likimą bekeikdami, kad paliko tėvų būkles, kur jie gimė ir augo, kad paliko tėvų kapus, ieškodami sau naujų būklių svetimose šalyse.

Nukriko žmonės, o graudi jų rauda atsidaužė, kur tik skamba šventa tėvų kalba. Visas pasaulis ją girdėjo, tik negirdėjo vienas kunigaikštis Raivedys, aklas ir kurčias jis buvo žmonių vargams ir skurdi, jų dejavimams...

Ir dykuma pavirto visa apylinkė. Kur žali sodai žydėjo, kur dieną ir vakarą mergų dainos skambėdavo, ten tylu buvo kaip krašte, kuris išmirė, kaip krašte, kurį dievai prakeikė. Ir paukšteliai maži net jau nebečiulbėjo, tik girios liūdnai šniokštė.

Daugel žmonių ašarų buvo ten pralieta... O nuo tų ašarų pasūro vandenys, kur tik pirma žmonės gyveno, pasūro iki nūnai dienai.

Ir pasklido gandas nuo pasaulio krašto iki krašto, kad blogi darbai dedasi toje šaly.

Ir visi šalinosi tų kelių, kurie veda Liškiavos pilin. Neužjodavo ten nei kaimynai, nei pakeleiviai, neužeidavo ten nei vaidilos kanklininkai, kurie mėgo visur nueiti, kiekvienoj vietoj paviešnagėti.

Ir gyveno Raivedys vienas, tik su tais, kurie pas jį pasiliko, gyveno vienui vienas, kaip lokys lauže. Tik kalbėjo žmonės, kad jis turįs dukrą tokią dailią, tokią gražią, kokios kitos nėra pasaulyje ir nebebus.

Bet taip tik žmonės kalbėjo, o ar tiesa – tai niekas nežinojo.

Prigrižo į tą šalį ir dauguma bajorų, nenorėdami būti pas karavadą, kuris, pakabinęs kalaviją ant sienos, nusiimti jo nenusiėmė.

Juokėsi ir kaimynai, kalbėdami, kad baili Raivedžio kunigaikščio širdis...

Juokėsi, bet niekas jo neužkliudė, nors ir niekino jį, nors neapkentė dabar jo dar labiau negu tada, kai sunkus jiems buvo.

Kodėl?.. Bijojo gal dievų keršto, kurie prakeikė tą šalį, kurie galėjo prakeikti ir tą, kas žengs keliu, kuris veda į Liškiavos pilį...

Neramūs kalnai

I

Niekas tiek neniekino dabar Raivedžio, kiek senasis Saulys, Vinkšnių pilies valdovas. Jis buvo senų laikų žmogus, drūtas ir stiprus kaip ąžuolas plačiašakis,

nors šešiasdešimt su viršum vasarų pragyveno pasaulį, rūstus ir niaurus kaip tamsioji audra.

Mylėjo jis visus narsius žmones ir tuos, kurie gyveno, kaip kad jų tėvų tėvai buvo gyvenę.

Neapkentė jis dabar Raivedžio ir nemėgo klausyti, kai apie jį žmonės kalbėjo. O kai jaunas buvo Raivedys, mylėjo jį kaip tikrą sūnų ir ne kartą pagalbą jam teikė, kai Raivedys josios buvo reikalingas: džiaugėsi, matydamas jo darbus, džiaugėsi, kad narsaus ūpo naujoji žmonių karta. Bet kai pakitėjo Raivedys, svetimos šalies mergą vedęs, užgriuvo Saulio širdis, kad jis gėdą daro visiems Dainavos karžygiams, kad jis moterim virto ir pas kuodelį atsisėdo, kalaviją pamiršęs.

O kai kalbėti tekdavo, ne kartą sakydavo, kad jis savo vienintelį sūnų, ir tą, nudėtų, jei šis panorėtų imti sau už žmoną svetimos šalies mergelę ir pavirsti tokiu niekšu kaip Raivedys, kuris atsižadėjo savo tėvų papročių.

O kai kalbėdavo tai, veidas jo būdavo niaurus kaip tamsi naktis, tik įdubusios akys žibėjo kaip vilko rudens metu, ir kiekvienas prato, kad nejuokauja Saulys, ne dėl gražaus žodžio jis kalba, nes tai buvo vyras, kuris neapkentė žmonių, daugel kalbančių, ir patsai kalbėjo mažiau, negu jo ranka darbų darė.

Tie, kurie jį pažino, kalbėjo, kad, jaunas būdamas, linksmesnis buvo. Bet dievai laimės jam nedavė: daugel jis turėjo sūnų, kaip aras lizde erelių, bet visi jie mirė, vieni mažų metų, kiti jau bernais raiteliais: vienus liga pasmaugė, kiti kare žuvo, o tretį medžioklėje. Tik vienas jauniausias išliko.

O tuoj staiga mirė ir jo žmona.

Ir gyveno dabar Saulys vienas, tik su sūnumi, kurį labai mylėjo.

Augo sūnus geltonplaukis ir viekan ėjo. Augo, pas tėvą dvare sėdėdamas, žmonių nematydamas, gyvenimo neprasdamas, nors jau dvidešimt dvi vasari buvo mačiusios jo akys.

Kai jam suėjo šešiolika metų, patsai Saulys jį mokė ir kalavijo vartoti, ir kilpino tampyti, ir kaip žirgas mandravoti, ir kaip medžioklėje žvėrys sekti...

Garsus buvo jo tėvas Saulys visoje Lietuvoje. Ir jį dažnai aplankydavo jo pilyje vaidilos iš visų šalių. Mėgo dainas jaunas Ilgis, dainas, kurias dainavo vaidilos apie garsius senovės vyrus, apie jų darbus, apie skaisčias mergeles, kurias jie mylėjo, kurių išsiilgę iš karo namo grįždavę ir ten jų gyvųjų jau neberasdavę. Kai jam buvo šešiolika metų – svajojo, kad ir jis pasiūgėjęs atliksias garsius žygius, kad ir jį pamilsianti jaunoji mergelė, tokia daili, tokia skaisti, kokios nėra aplinkui artimose vietose, bet kuri gyvena tolimoje šalyje, už jūrių mėlynųjų, už girių tamsiųjų. Jis manė, kad butis gyvenimas vis tiek kaip daina – ir svajojo, kaip daina svajoja. O kai jam suėjo aštuoniolika metų, pajuto krūtinėje didį ilgesį, jautė, kad trūksta jam kažko, kad butis ne tokia kaip dainoje. Diena per dieną slinko, štai jau devyniolikta vasara praėjo ir dvidešimta, o jis vis dar garsiais darbais nepasižymėjo ir gyveno kaip visi. Tik nakčia, tik sapne sapnuodavo, kad karan joja tolimon šalin, kad ten vienas gudų šimtus kapoja – ir jo sapnas buvo kaip gyvenimas, o gyvenimas kaip sapnas. Ir ne vieną kartą širdį jam sopėjo, kad sapnas nėra gyvenimas. Ne kartą verkdamo per miegą, kad veltui slenka dienos be žygių, be karo, verkdamo ne jis, bet per miegą širdis verkdamo, kol Ilgis nubusdamo.

Girdėjo jisai pasakų, ir iš žmonių, ir iš kareivių, kurie gerai žinojo ir atmindavo senovės laikus, ir iš vaidilų kanklininkų apie Liškiavos šalį, apie

Raivedį. Dažnai jam pavydėdavo, dažnai panorėdavo pamatyti tą šalį, o daugiausia valdovo dukrą, apie kurią daugel žmonės kalbėjo...

Ir dažnai apie ją svajodavo Ilgis, dažnai ją sapne sapnuodavo. Buvo ji jam čia užburta kunigaikštystė, kuri bernelio gelbėtojo šaukėsi, čia ragana, kuri jo užburti užkerėti norėjo...

O kai išgirdo, kad Raivedys tėvų papročius pamynė, savo dievų atsižadėjo, krivius ir žmones nuskriaudė, virte virė jo širdis, ir neapkentė tada pikčiausiai tėvo ir dukters. Ir klausė Saulio, vaidilų, kodėl iki šiol niekas jam neatkeršijo, niekas jo iš šventosios tėvų šalies neišvijo, kaip kad veja kiškį iš jo guolės...

– Dievai prakeikė tą šalį, – kalbėjo niauriai Saulys. – Pasiuks jį dievų kerštas ir be žmonių rankos...

– Ne Raivedžio bijo Dainavos valdovai, – kalbėjo vaidilos, – bet dievų, kurie tą kraštą prakeikė ir užgynė žmonėms vaikščioti keliais, kurie veda ton šalin. Ir užaugo jie medžiais ir krūmais užžels, praslinks daug metų, išmirs žmonės, kurie dar pamena Liškiavos šalį, o tada užmirš visi, kad ji buvo, ir niekas nežinos, kad ji yra.

Taip kalbėjo visi Ilgiui...

O nuo šitų kalbų tik labiau traukė jo širdį pamatyti šalies, kuri yra užburta, prajoti keliu, kuris yra užkeiktas, atlikti žygį, kuris uždraustas, užgintas, kurio kiekvienas atlikti bijo...

II

Nubudo Ilgis ankstų vėlaus pavasario rytą žaliam vyšnių sodely.

Dangus buvo tokis gilus, rytas tokis ramus, medžiai taip gardžiai kvepėjo, ir paukščiai taip gražiai čiulbėjo, ir tiek jėgų pajuto savo krūtinėje Ilgis, tiek meilės, jog visą pasaulį norėjo apglėbti ir prispausti drūtai prie savo krūtinės. Mylėjo jis ir šį dangų mėlynąjį, ir šiuos paukštelių čiulbuonėlius, ir sodą, kuris taip gardžiai kvepėjo, kur saulutę močiutę, kuri pro lapus barstė ant jo savo spindulius. Ir gyventi gyventi jam tiek norėjosi, padaryti žmonėms kažką gera gera, kad visi suprastų, kiek jis juos myli...

Ir atėjo galvon Liškiavos šalis, josios valdovas ir jo daili duktė... Ir pagailo jam jų, kodėl jie nelaimingi, kam jų žmonės neapkenčia, ir kodėl juos dievai prakeikė... Ir dar daugel daugel kitų minčių įstrigo jam galvon... Daugel dar svajėjo jaunas kunigaikštis, svajėjo, kaip daina svajoja, ne kaip butis gyvena.

Ir pasikėlęs pasibalnojo sau žirgą, ir nujojo žalion girion žirgo pamandravotų, žvėrių pamedžiotų, savo jauno kūno pamiklintų... Ilgai jodinėjo, ilgai mandravojo, kol prijojo viešą kelią, kuris buvo žolėmis apžėlęs ir krūmais suaugęs: tai buvo viešasis kelias, kuris Liškiavos šalin vedė.

Neilgai Ilgis stovėjo, neilgai galvojo, žirgą sustabdęs. Grįžo jį į Liškiavos šalį, suspaudė jo šonus pentiniais – ir šoko žirgas per krūmus, per tankumynus ir nubėgo tuo keliu, kuris Liškiavos šalin vedė, kuriuo seniai nei raitas nejudavo, nei važiuotas nevažiuodavo, nei pėsčias neidavo.

Kaip sugalvojo Ilgis, taip ir nujojo... Jojo visą dieną. Saulė jau žemai buvo, kai toli, ant Nemuno kranto, pamatė aukštus Liškiavos pilies kuorus...

Ir nežinojo, kaip ten gali pasiekti, ar per Nemuną plaukti, ar gal namo grįžti, nors ir vėlus jau buvo vakaras, nors ir saulė žemai ant medžių stovėjo... Ir sugalvojo per Nemuną plaukti, Liškiavon keliauti, Raivedį pamatyti... Ne tiek Raivedį, kiek jo dailią dukrelę...

Kai prijojo arti dvaro, tai sutiko, tai pamatė jauną mergelę – dailaus būdo, skaistaus veido. Ir prakalbėjo į ją Ilgis, klausdamas, kokia šioji šalis, kur jis joja, kur šis kelias veda.

Ir atsakė mergelė, kad tai yra Liškiavos šalis, kad Liškiavos pilin šis kelias veda.

Ir pasakė jai Ilgis, kad jis iš tolimos šalies, kad paklydo girioje bemedžiodamas, stirnas stiprakojes bevaikydamas. Tris dienas, tris naktis po girias klaidžiojo, kelio namo netiko, net čionai toli atklydo, šitoj šaly, apie kurią daugel girdėjo.

Ir prašė jaunoji, kad užjotų Liškiavos pilin; ten rasiąs ir atilsį, ir naktigultą, ten jauną priimsią, žaliu vynu užgersią ir jo širmą žirgą pašersią grynu dobilėliu.

– O pasakyk man, mergele, kokis kunigaikštis sėdi toje pily? Kieno dukra tu esi?

– Raivedys kunigaikštis gyvena toje pily, o aš Munia, Raivedžio duktė. Žirgas tavo pailso, o kelias namo tolimas. Joki, berneli, dvaran, ten paviešėsi per kiaurą naktelę. Ir patsai atsilsėsi, ir žirgas atsilsės. O jei panorėsi, tai ryt anksti, saulei patekėjus, nuves tave žmonės į viešą kelią, kuris tavo tėvų šalin eina.

– Nors ir vėlus jau vakaras, nors ir nuvargto mano žirgas, nejosiu aš tavo tėvo dvaran: negražiai kalba apie jį žmonės.

– Tai pikti žmonės ir nedori, kurie negražiai apie jį kalba. Mano tėvas niekam pikto nepadarė, nei keleiviui, nei pirkliui vaizbūnui, nei paprastam žmogui.

– Žmonės sako, kad negerbiąs tavo tėvas galingųjų dievų, nepaisąs senų papročių, kuriuos mūsų tėvai paliko, negyvenąs, kaip kad tėvų tėvai gyveno – ir todėl nesą kelio į jo dvarą nei kriviui, nei vaidilai, nei šiaip jau keleiviui.

– Pikti žmonės tai kalba, berneli. Mes garbiname vieną dievą, kuris sukūrė dangų ir žemę. Jis liepė mylėti kiekvieną žmogų, ar draugas tai būtų tavo ar priešas.

– Kvailas dievas, kuris tai liepė, kvailas žmogus, kuris jo klauso. Kas gali mylėti savo nedraugą! Tam jis ir priešas, kad neapkęstau jo, tam jis ir nedraugas, kad keršto ieškotau.

– Didis ir tikras tai dievas liepė, ir tik gilios sielos žmonės gali tai suprasti. Keršyti priešininkams kiekvienas moka, bet priešininkui dovanoti, kai jam galima atkeršyti, tik galiūnai milžinai, kilnios sielos karžygiai, tai sugeba.

– Tai ne vyro kalba, dovanok, mergele. Kad vyrai šios kalbos paklausytų, narsumas pranyktų, gudai ir lenkai ir kiti pikti žmonės pavergtų mūsų šalį...

– Ir gudai, ir lenkai, ir visas pasaulis garbina vieną dievą, kursai tikras yra, ir narsumas ten, berneli, nepranyko.

– Ir tavo tėvas jį garbina, ir todėl pranyko jo narsumas, ir paniekino jį visos šalies žmonės.

– Nepranyko narsumas mano tėvo širdyje, tik, gerbdamas gerąjį dievą, jis nedaro pikto žmonėms... O žmonės pikti, jie gero dar nesupranta, bet ateitis dievo rankoje...

– Tai tavo tėvas ir man pikto nepadarytų?

– Už ką gi tau, berneli! Tu gi tik paklydai ir nieko pikto niekam nepadarei.

Ir taip bekalbėdami nuėjo jie Liškiavos pilin. Ir sutiko juos ten Raivedys, ir užgėrė žaliu vynu, girdė saldumi midumi ir vaišino kaip artimą, kaip svečią, kurio ilgai laukė.

Ir stebėjosi Ilgis, kad ne niaurūs čia žmonės gyvena, kaip jam buvo kalbėję, kad ne piktas, bet palankus ir mandagus apsiėjimo Raivedys, kad ne prakeikta čia pilis, bet gyvena čia žmonės, kaip kad ir visur gyvena.

Ir atsigėrė, ir pavalgė Ilgis, ir saldžiai užmigo. O naktį jis sapnavo Munią, dailią Raivedžio dukterį, mėlynas jos akis... Labai ji patiko jam, nors josios kalbų jisai nesuprato...

Rytojaus ankstų rytą užsikėlęs, atsisveikino su Raivedžiu ir jo jauna dukrele, kuri palydėjo jį už pilies vartų. Ir atsisveikindamas suėmė ją už baltų rankų, ir pažiūrėjo jai mėlynosna akysna.

– Vai, mergele, ne tuoj aš užmiršiu kelią, kuris veda Liškiavos šalin, ne tuoj užmiršiu tavo mėlynas akeles. Priėmėta mane kaip svečią, nors nežinojota, kas aš esu.

– Kas esi, berneli, mums vis tiek.

Ir paėmė ją Ilgis už baltų rankų, pabučiavo skaisų veidą ir, sėdęs žirgelin, nujojo viešu keliu savo šalin.

O kai jis atgal jojo, tai ir paukščiai linksmiau čiulbėjo, ir giria gražiau šlamėjo, ir saulė skaisčiau švietė, ir vėjelis švelniau pūtė. O toji šalis, kuri liūdna buvo, kuri užkeikta buvo – dabar pasirodė jam tokia graži, kokia nebuvo ir jo tėvų šalis.

III

Nauji jausmai gimė Ilgio krūtinėj, naujos svajonės drumstė jo sapnus. Svajėjo dabar jis apie Munią, dailią Raivedžio dukrelę: ir sapne sapnavo jis ją, ir dieną akyse ji jam vaidenosi. O ilgais giedriais vakarais vaikščiojo Ilgis ir svajėjo, kad ji jo laukia ir ilgisi.

Ir rengėsi Ilgis dar kartą pamatyti tą, kurios norėjo, apie kurią svajėjo.

Artinosi rugiapjūtės laikas. Žmonės visi išėjo laukuosna; kiemai lyg išmirė, bet užtai laukai, girios ir lankos pleškėjo jaunųjų mergelių dainomis. Tiek buvo meilės, tiek buvo gilaus ilgesio tose dainose, kiek buvo brandžių varpų plačiuose laukuose, ir kiekvieną skausmo bangą atjautė išsiilgusi Ilgio širdis.

Ir rengėsi jis tėvui savo sapnus išpasakoti, savo jausmus iškalbėti ir siųsti piršlius tolimon Liškiavos šalin. Rengėsi ir prisirengti negalėjo: žinojo, kaip pikta kalba tėvas apie kunigaikštį Raivedį ir apie jo dukterį.

O kol jisai rengėsi, rugius nupjovė ir kluonuosna suvežė, pievas nušienavo ir daržinėsna sudėjo, javus iš laukų jau suėmė... Apsidirbę išjojo vyrai žalion girion medžiotų. Visi medžiojo, visi žvėris vaikė, tik vienas Ilgis nemedžiojo, žvėrių nevaikė, bet varė žirgą į Liškiavos šalį, kad mergelę nors iš tolo pamatytų, nors tą šalį aplankytų, kur ji gyvena, nors tuos kelius išjodintų, kur ji vaikščioja. Ir vėl viešėjo visą dieną ir grįžo atgalio tik kitą vėlų vakarą tėvų pilin, kur jo jau ieškojo, kur jo laukė.

Ir rado ten didelį triukšmą. Vyrai, stirnas, briedžius bevaikydami, įjojo giriosna, kurios Liškiavos buvo. Ten susitiko su Liškiavos vyrais, Raivedžio kareiviais, su kuriais nei susitarti, nei susikalbėti negalėjo: kalbėjo jie nežmoniška kalba, kalbėjo jie taip, kaip kalba gudų šalies žmonės. Ir susirėmė vyrai ginklais, ir mūšy krito senasis Railys, kuris drauge augo, drauge gyveno su Sauliu...

Kerštu suliepsnojo Saulys kaip gaisras girioje sausą vasarą ir pradėjo ruoštis karan, liepė kelti vytis, šaukti vyrų...

Ir nusiuntė pasiuntinį, kuris Raivedžiui pasakytų, kad išrūkys jį iš jo pilių, kaip išrūko lapę iš gilių jos urvų...

Ir nuėjo pasiuntinys gaisro užkurtų Dainavos šaly.

O kai susirinko seni vyrai apie karą pakalbėti, rimtai pagalvoti, kad mažiau kraujo prasiliėtų, mažiau žmonės nukentėtų, kol Raivedį apgalės, tada prakalbėjo Skilvys, senas Saulio bajoras, kuris ne kartą valdovą savo kalbomis, savo patarimais į tiesų išvedė kelią iš buities klampumynų.

– Jei aš tau, valdove, senas tiesos nepasakysiu, tai kas pasakys? Per šiurkštus esi. Kibinklų tarpu kaimynų buvo ir bus ir, gražia daba nepakalbėjus, negerai karo gaisras žiebt.

– Kad su geru žmogumi, kita ir kalba būtų.

– Tekalba sau žmonės, ką išmano, bet aš tau pasakysiu, kad neteisingi tavo žodžiai. Pažinojau aš Raivedžio tėvus, pažinojau ir jį, kai jaunas dar buvo, ir žinau, kad jis tokis vyras, kaip ir mes. Kam tau karas, jei jisai jo nenori?

– Senas tu jau žmogus, o gal jau nenuvokia tavo galva, ką liežuvis kalba. Tegul sau buvo geri jo tėvai, tegul ir jisai buvo seniau vyras, kaip ir mes, bet dabar jisai gudu pavirto, atsižadėjęs tėvų ir dievų dėl svetimios šalies pelėdos. Išvijo savuosius iš senųjų būklių ir gabena lenkus iš svetimios šalies mums ant sprando. Tegul sau sveikas kraustosi tenai, jų šalin, jei jie tiek malonūs jam – kelio nepastosiu. O ne, tai išrūkysiu šitą bailį, kad gėdos mums nebedarytų...

– Ne tas bailys, kuris kitam pikto nedaro... Ne bailys ir Raivedys. Jo jaunųjų dienų darbai apie tai byloja...

Ir nusijuokė Saulys, kai senus Raivedžio darbus paminėjo bajoras, ir atsakė juokdamasis, kad keršto nematė niekas, kas jį užgavo... Kad karo nebijotų, kad narsi širdis jo krūtinėje plaktų, ne taip elgtųsi kaip dabar. Tegul! Gal tiki, kad nauji dievai apgins jį?

– Ė, valdove, kas dievams žemės darbai! Jie turi dangų ir priešininkų ten galingesnių negu mes, silpnučiai žmonės. Tegerbia Raivedys dievus, kokius patsai išmano, bet atmink, valdove, kad jo gyslose tas pats kraujas, kuris ir tavo: giminės esate.

– Mūsų giminėje nebuvo žmogaus, kuris dėl moteriškės dievų ir savo tėvų atsižadėtų.

– Paklausyk manęs seno, valdove! Tu turi jauną sūnų, kuriam metas jau žmoną sau pasirinkti, o Raivedys turi dukrą vienatūrę, kuriai metas už vyro tekėti. Jūsų šalys gretimos ir plačios. Tavo sūnus bus galingiausias Dainavos valdovas... O kare, kas gali žinoti, katras laimėsita. Juk Raivedžio pilys stiprios ir tvirtos...

Smarkiau pradėjo plakti Ilgio širdis, kai išgirdo tuos žodžius. Ir rodėsi jam, kad visko taip paprasta, taip lengva yra dabar pasiekti: reikia tik pasakyti tėvui, kaip kad dabar pasakė Skilvys. Ir linksmiau suplakė širdis, akyse prašvito, lyg saulė skaisčiau sušvito danguje. Bet neilgai visa tai truko. Tamsūs debesys apniaukė vėl saulę, kai tik prabilo senasis Saulys:

– Geriau gilioj žemėj savo vaiką regėtau, negu pamatytau jį vedusį raganos padermę. Savo ranka nudėtau, jei prieš mano valią norėtų padaryti, ką tu kalbi. Nenoriu, kad mano vaiko uošvis būtų vyras, apie kurį kalba žmonės, kad jis yra bailios širdies...

Ir neklausė Ilgis, ką toliau kalbėjo tėvas su savo bajorais: pasikėlė ir išėjo iš menės, o kai išėjo, niekas nepamatė. Ir pajuto Ilgis, kad didi nelaimė ištiko jį, kad širdį jam lyg replėmis suspaudė, ir taip liūdesys apniaukė krūtinę, jog akys verkti norėjo, krūtinė striūbauti.

Pasibalnojo Ilgis žirgą arklidėje ir išjojo iš tėvo dvaro. Kur jojo – patsai nežinojo... Patsai nepamatė, kaip žirgą nugrižo Liškiavos šalin. Ko ten jojo, dar sau nepasakė, tik juto viena: dar kartas reikia jam pasimatyti su Munia, dar kartas reikia žodis prakalbėti, paskutinis žodis... O ten... Kas ten bebus toliau, patsai nebežinojo...

Ir susitiko mergelę, kai ji žalioj girioj vaikščiojo, mažų paukštelių giesmelių klausė. Nusėdo Ilgis nuo žirgo, priėjo į mergelę ir prakalbėjo, šiuos žodelius prabilo:

– Pas tave, mergele, nū aš jojau, tavęs pamatyti skubinausi...

Ir nusigando mergelė, į jo veidą pažvelgus: niaurus buvo jo veidas kaip tamsūs debesys.

– Pas tave, mergele, jojau, su tavim pakalbėti, tau žodžio pasakyti... Myliu tave aš, mergele, kaip nemylės tavęs penki šimtai kitų... Be tavęs negaliu vietos sau rasti. Eisi už manęs – laimę rasiu, neisi – jaunas žūsiu...

– Vai berneli, kokie tavo žodžiai. Tokių dar aš nesu girdėjusi. Vai, ką aš tau berneli, pasakysiu, kad nežinau, nei kieno tu sūnelis, nei kokios šalies bernelis?

– Garsaus tėvo aš sūnus, Saulio kunigaikščio, – tarė bernas, suėmęs mergelę už baltų rankų. – Piktas mano tėvas ant jūsų giminės. Karu nori jus išvyti iš tėvų šalies. Kad aš tave vestau, nenori nei klausyti... Bet, jaunoji, tėvo aš nepabijosiu! Stiprios mano rankos, daugel jėgų krūtinėje, plačios girios tėviškėj, rasiu sau vietos, kad ir ne tėvo dvare, būsim laimingi, kad ir ne aukštoje pilyje, tik tu man žodį prakalbėki...

– Gera būtų tau kalbėti meilūs žodelius, tik be tėvulio valios aš, berneli, neisiu. O kad ir eitau – už tavęs, raiteli, netekėtau. Myliu aš kitą bernelį...

– Tai lik sveika, mergužėle, daugiau tau aš nebekalbėsiu nei vieno žodelio.

Ir, sėdęs žirgan, greitai jojo tona šalin, iš kur atjojo. Tik neilgai jojo bernas: toli jau nujojęs, gražino žirgą atgal, grįžo ton vieton, kur buvo palikęs mergelę, bet jau neberado jos ten. Ko grįžo, gerai nežinojo, gal norėjo dar ko pasakyti?..

Nusėdęs nuo žirgo, ilgai stovėjo pamiškėje ir žiūrėjo ten, kur tarpu medžių, nusileidžiančios saulės spinduliuose, švietė aukšti Liškiavos pilies kuorai.

Ir tokis ilgesys suspaudė jam širdį, taip susopėjo, lyg diegliais suvarstė, lyg akmenimis prislėgė krūtinę... Ir tokis skaudus buvo sopulys, kokio žmogus tylėdamas iškęsti nebegali. Ir sopėjo jam, ir skaudėjo jam, kad ten, kur yra ji, jam mieliausioji, ten nėra jo: kiti mato ją dabar, kalbasi su ja, o jisai nebegali...

Ir pasirodė jam, kad visa, kuo gyveno, ką dar gali rasti pasaulyje, yra niekis, jei nėra tosios, kurią jis pamilo, jei nėra meilės, kuri verda jo krūtinėje, kurios reikalauja jo siela...

Nėra jam be mergelės gyvenimo...

Ir stovėjo jaunas pamiškėje, kol šviesi saulė nusileido, o kai tamsi naktis apsupė žemę – prijojo Ilgis arčiau į pilį ir kiaurą naktį ten išrymojo...

Širdis taip jį traukė ten, jog net vėjas, kuris pūtė iš tos šalies, kvėpėjo.

Ir skaudėjo jam širdį ir sopėjo, kaip nebuvo sopėję niekadoms nei žaizdų, nei sopulingų vočių.

Saulei užtekėjus, grąžino savo žirgą tėvų šalin.

Juo toliau jojo, juo ilgesys augo, juo skausmas sopulingesnis buvo.

Vai, berneli sakalėli, didi tavo nelaimė! Neišvargsi tu vargelio, neužmirši tu mergelės, kuri kitą jau pamilo, ne tave, bernelį...

IV

Atjojo Vinkšnių pilin du vyru, kuriuodu buvo pasiuntęs Raivedys. Vienas buvo stiprus vyras, apsišarvavęs, kaip šarvuojasi tik svetimos šalies kareiviai, kovon eidami. Antrasis buvo senas ir žilas, apsivilkęs rūbais, kokių nevilki šios šalies žmonės. Ginklo jokio nebuvo su juo: nei kalavijo, nei peilio. Ir ne karžygio išvaizdą turėjo: ir vaikščiojo jis kaip vaikščioja vergai, ir kalbėjo jisai kaip kalba vergai, bet visi juto, kad tai ne vergas buvo.

Susiraukė Saulys, išgirdęs, kad pasiuntiniu atjojo iš Liškiavos, bet liepė vesti juodu menėn ir užgerti saldžiuoju midumi, kaip liepia tėvų papročiai. Kareivis priėmė savo rankon taurę ir, pakėlęs šalną, išgėrė iki dugno ir atidavė, nei žodžio neprataręs. Ir vėl užleido šalną ir paslėpė savo veidą: tik spėjo pamatyti žmonės, kad jaunas tai buvo vyras ir gražaus veido.

Senesnysis, priėmęs taurę, padarė ranka nesuprantamą ženklą ir, vos palytėjęs lūpom taurės kraštą, atidavė ją atgal... O tas, kuris priėmė iš jo rankų, kalbėjo, kad taurė karšta buvusi kaip ugnis. Ir niekas jos paskui rankon imti nebenorėjo, ir valkiojosi vėliau taurė kieme. O kur toji taurė gulėjo, žemė ten surūdijo. Suprato žmonės, kad didelis tai burtininkas buvęs ir piktus burtus padaręs; kad krivis tai buvęs, tik ne mūsų šalies, tik ne mūsų dievų.

Kai įėjo menėn kunigaikštis ir jo sūnus Ilgis, žemai nusilenkė krivis, o šarvuotas vyras, kaip stovėjo, taip ir liko stovėti, tylus, ramus, nei galvos nenulenkė, nei žodžio neprakalbėjo. Dirstelėjo ton šalin Saulys, niauriai kaktą suraukė, bet nieko nepasakė, tik įdubusios akys labiau žibėjo kaip kad visados. Atsisėdo jis savo kėdėn, o sūnus atsistojo užpakaly.

– Ar neturėjo Raivedys geresnių pasiuntinių kaip judu? – tarė Saulys, su paniekinimu žvilgtelėjęs į krivį, kursai stovėjo čia pat nusilenkęs. – Gal juokų krėsti čion jisai judu atsiuntė?

– Siuntė mudu valdovas mūsų, kunigaikšti, nes mudviem pasitikėjo labiau negu kitais.

– Iš tavo kalbos matau, kad tu ne mūsų namų kregždė, tik svetimos šalies šikšnosparnis. Bet aš užmiršęs buvau, kad Raivedžiui nebeliko karo vyrų, tik svetimų šalių valkatos.

– Ne valkatos mes, gerbiamasai Vinkšnių valdove, ir daugel yra mūsų kunigaikščiui narsių kareivių, kaip ir tau. Neteisingai niekini juos visus! – atsakė senas pasiuntinys, o jaunas, kaip stovėjo, taip ir liko stovėti.

– Nesiginčysiu aš su jumi! – šiurkščiai atsakė kunigaikštis. – Kalbėkite, ko atjojota? Ko nori jūsų valdovas?

– Mūsų kunigaikštis nori susitaikyti su tavim. Jis gerai supranta, kad neteisėtai nuskriaudė tavo žmones jo kareiviai. Girdėjo, kad net artimas tavo vyras žuvęs, ir dėl to keršto tu nori ieškoti.

– Svetimose šalyse naujų papročių neieškojau, tik prisilaikau tų, kuriuos tėvai paliko.

– Negeras tai papratimas lieti kraują tų, kurie nekalti yra, ir lieti dėl keršto. Mirusieji nebeatgis.

– Kas gera, kas negera – su tavim nekalbėsiu. Jei pasakei, ką turėjai, tai jok greičiau namo, Liškiavon. Tuoj ten, Liškiavoje, pasimatysiva.

– Kad veltui kraujas nesilietų, Liškiavos kunigaikštis nori patenkinti tave, valdove. Pasakyk, kokios baudos reikalauji, užmokės tau.

– Daugel bloga esu girdėjęs apie Raivedį, – tarė Saulys, atsikeldamas iš kėdės, – bet to dar nesu girdėjęs, ką išgirdau savo ausimi. Ar jūs užkerėjote jį ten svetimose šalyse, ar gal pamainėt? Kad jis kerštą atidėti prašytų! Kaip Dainava yra Dainava, niekas to nėra girdėjęs. Tik vergai ir šunys taip kalba. Pasakykita, – karščiaivosi Saulys, žingsniuodamas išilgai menės, – jei aš viską užmirštau, kas buvo ir kas yra, tai bailumo jo neužmiršiu... Gėda tiems būtų, kurie narsiai mirė, jei tokis bailys viešpatautų jų vaikų ir ainių šaly. Pasakykita jam, tebėga svetimon šalin, jei bijo mano keršto, nes aš smarkiai keršysiu. Ar aš, ar jis, o mudu vienoj šaly nebegyvensiva.

– Ne tavo keršto bijo Raivedys, kunigaikšti, tik nenori, kad būtų skriaudžiami tie, kurie nekalti yra; o kam teks bėgti iš tėvų krašto, tai dievas lems.

– Koks dievas? – nusijuokė Saulys. – Juk dievai pabėgo iš tos vietos, kur gyvena jūsų valdovas. Vieni monai ten beliko.

– Pabėgo piktos dvasios, o mes garbiname tikrąjį dievą.

– Kurį Raivedys rado svetimose šalyse. Teeina sau ten, kur dievus susirado!

Nusijuokė visi, kurie ten buvo, o juokas atsiliepė aidu toli laukuose.

– Teeina sau, kur jo dievai viešpatauja! – juokėsi visi.

O kai jie nutilo, prakalbėjo vėl senas krivis, kurį pasiuntė Raivedys.

– Ar tai paskutinis tavo žodis, Vinkšnių valdove? Liškiava – tvirta pilis, o ateitis – dievo rankoje; kas žino, ką jis žmogui gamina? Raivedys gi tau tiesia santaikos ranką.

– Gerai, aš dovanosiu jam kerštą, – atsakė Saulys, – bet jo žmonės užmušė vyrą, kuris artimiausias man buvo. Teatsiunčia man, kaippo baudą, savo dukters galvą – ir atleisiu jam viską, net jojo bailumą.

Ir nusijuokė dabar visi taip, jog net sienos sudrebėjo. Norėjo atsakyti senas krivis, bet jaunasis pasiuntinys priėjo į jį ir uždėjo jam ranką ant peties. Sunki tai, matyti, buvo ranka, nes kaip nendrė nulinko senas žmogus ir nutilo.

Paskum nusigrėžė, niekam žodžio nepratarusiu, galvas prieš nieką nenulenkusiu, išėjo abu iš menės.

Išėjo, sėdo žirguosna ir tylėdamu išjojo iš Vinkšnių pilies.

O kai juodu jojo, tai iš jų juokėsi visi žmonės, kurie buvo girdėję Saulio žodžius.

Tik vienas Ilgis nesijuokė. Jis matė, kaip juodu išjojo iš dvaro, ir pavydėjo jiems, kad juodu nujos Liškiavon, pamatys ten tą, kuri... O gal ir žodį su ja kalbės...

V

Pikta buvo Ilgiui žiūrėti į žmones. Klausyti jų juokų, girdėti jų kalbos. Išėjo jisai dvaran, pasibalnojo ristą žirgą ir išjojo lygutin laukan, kad vėjas galvą prapūstų, kad krūtinėj skausmas nurimtų.

Ir varė žirgą per plačius laukus, per žalias pievas; žirgas skrido kaip aitvaras, tik vėjas ausyse švilpė.

Bet lengviau nebuvo Ilgiui. Juo toliau jojo, juo ilgesys krūtinėje augo. O kai prijojo žalias girias, sustabdė žirgą ir žingsniu nujojo svajodamas dūmodamas. Ir vaidenosi jam akyse kaip gyva grakšti Munia, kaip jis su ja kalbėjo... O dabar kiti kalba, o gal ir meilinasi, glamonėja... Tasai gal prakeiktas lenkų karžygys!.. Vai, kad jis susidurtų, susitiktų su juo, kalaviju susiremtų...

Ir toptelėjo galvon mintis, kuri kaip kirviu tvoskė jam smegenysna ir giliai giliai įstrigo, kad tasai kareivis pasiuntinys, kuris buvo nūnai jo tėvo dvare, tai gal tasai lenkų šalies kunigaikštis, kurį Munia pamilusi.

Ir taip skaudžiai susopėjo Ilgiui širdį, jog sudejavo, lyg sopulį atžeidęs, gražino žirgą į Liškiavos šalį ir vijo kiek galėdamas.

Žirgas skrido kaip viesulas.

– Ar patsai žūsiu, ar jį užmušiu, kai tik pavysiu!

Ir varė žirgą toliau. Žirgas stenėjo bėgdamas, šonai nuputojo, o žąslai krauju teškėjo, bet nieko nepaisė Ilgis, vieno troškimo pagautas.

– Vysiu, kad ir iki Liškiavos pilies...

Ir klupo žirgas, ir nupuolė Ilgis nuo žirgo, kai vakaras temė girią. Ir puolė žirgas nuvarytas, ir vienas paliko Ilgis tarpu girių, toli nuo žmonių, nuo jų būklių visai dienai kelio.

O naktis jau užgulė medžius.

Ir suprato Ilgis, kad nieko dabar nebepavys. O gal jie ir ne tuo keliu nujojo...

Saulė nusileido; tyli buvo giria, kaip niekad jos nebūna ten, kur arti žmonės gyvena.

Ir pajuto Ilgis, kad jis tokis silpnas, tokis vieniui vienas, tokis nuvargęs kaip niekas; kad gero nematęs savo buty – ir verkė jo širdis, laimės netekusi, kaip mažas vaikas, motinos šaukdamasis, ir ašaros nenoromis iš akių byrėjo kaip žirniai.

Ir nenuvokė Ilgis, kur jis dabar eiti turi, ar namo, tėvo dvaran, ar gal gilun Pilvingių ežeran. Ir pagailo jam savo jaunų dienų, savo jaunos apviltos, belaimės buties. Ir suprato jisai ne galva, tik širdimi, kad dėl laimės, dėl meilės dievai davė žmogui gyvenimą, kad ne garsioje garbėje, apie kurią svajojo, ne garbinguose narsaus kario žygiuose, apie kuriuos kankliavo vaidilos, yra gyvenimo prasmė, ir ne dėl galingo karžygių puikumo, kuriam augino ir auklėjo jį tėvas, auga narsaus vyro siela.

Suprato, kad toji gyvenimo prasmė, toji laimė giliai įstrigusi jo širdyje ir seniai jau meilės reikalauja...

Bet meilės nebuvo.

Ir suprato tada, kodėl ramiai gyvena mažučiai žmonės, kurie neieško nei garbės, nei valdžios, nei turtų. Ir suprato, dėl ko verkia mergelės daina, ko skundžiasi kankliai vaidilos, kursai paseno, nieko nežinodamas, kaip tik savo dainas, kaip tik gilios senovės padavimus, paseno pražilo kaip obelis.

Verkė Ilgio širdis, kad belaimė jo butis... Bet kam pasiskūsi, kam išporinsi visa, kas neišjuoktų jo, neišpeiktų?

Nei tėvui, nei žmonėms. Draugų jis neturėjo.

Bet juo tamsiau atrodė jam butis, juo labiau jis troško šviesaus gyvenimo, laimingo, ir tasai troškimas pripildė jam krūtinę jautraus skausmo, kuris esti dar jautresnis, dar skaudesni, jei giliai jį paslepia žmogus savo širdyje, kad niekas nesusiprotėtų, nesuprastų jo esant.

Ir griežė dantis, ir stenėjo eidamas, o jam atrodė, kad ne jis vienas, bet ir miškai dejuoja nakties tylumoje, dejuoja dangus ir žemė, kad be prasmės, be meilės nyksta jų dienos.

Ir kur žingsnį žengė, ten girdėjo tik dejavimus. Jam vaidenosi, kad visi tie dejavimai, kurie išsiveržė nuo amžių pradžios iš skausmo sugeltos žmonių krūtinės, ne pranyko, ne paskydo ore, bet lyg užšalę karo ir kybo ten, ir dabar kur tik jis pasiverčia, kur žengia, ten juos užgauna – ir skamba jie lyg sidabriniai varpai ir lyg peiliais varsto jam krūtinę.

Ir apimtas tokio jausmo, eidamas žemiau lenkė galvą, kad neužgautų... Bet veltui: visas oras pilnas buvo skausmo, kaip ir jo krūtinė...

Tai vėl jam atrodė, kad ne laimės jo širdis reikalauja, tik dievai liga jį užleido, todėl kad jis pirmas nužengė keliu, kuris prakeikton šalin veda.

Ir prakeikė Ilgis tą valandą, kurią sumanė joti Liškiavos šalin. Prakeikė save, kad tokis noras atėjo jam galvon, prakeikė dievus, kurie dabar jį baudžia...

Ir ėjo vienui vienas giria čia dejuodamas, čia svajodamas. Tik vienas mėnuo matė jį, tik viena giria girdėjo jį. Daugiau niekas.

Ir ėjo Ilgis taip visą naktį giriomis. Juo ilgiau ėjo, juo labiau vargo, juo labiau rimo jo širdis. Tik liūdesys lyg tamsūs debesys miglomis apklostė apgaubė jį

– ir neiškentė, neišlaikė jaunas Ilgis ir pravirko striūbaudamas kaip mažas vaikas. Niekas to negirdėjo, tik viena giria, bet ji niekam nepasakė.

O kai nusiverkė Ilgis, lyg akmuo nuo širdies nusirito, tiek jaunam palengvėjo. Ir krūtinė giliau kvėpavo, ir širdis ramiau plakė. Juto tik, kad nuvargo, nuilso, ir kojos sopėjo, jos atoisio prašėsi, o akys lipo kaip medumi suteptos. Nieko dabar netroško Ilgis, tik atsisėsti, atsilsėti...

Kai kada tik juto, lyg nelaimę didžią pergyveno, bet kokią – nuvargusi galva nenorėjo žinoti, bet tik ji jau praėjo, praslinko.

Ir taip visą naktį skubinosi namo Ilgis. Aušo jau, kai jisai priėjo Pilvingių ežerą. Mato, žalioje pievoje, šalia kelio ugnelė kūrenasi: tai naktigoninkai, kurie, išjoję laukan arklius naktin ganytis ir sukūrę ugnelę, sugulė.

Neiškentė Ilgis nepriėjęs į ugnį, neatsilsėjęs. Kai priėjo arčiau į ugnį, užpuolė jį budrūs šunys, kurie buvo su naktigoninkais. Bet nubudę vyrai atšaukė šunis, pažino savo valdovo sūnų ir pažinę nustebo.

Pasakęs jiems Ilgis, kad girioj bemedžiodamas paklydęs, ir užvartytas žirgas kritęs, kai jis stirną vijęs.

Davė jam naktigoninkai patogiausią vietą pas ugnį, kad apšiltų, ir kailinius paklojo ko geriausius po šonu, ir balną padėjo pagalvin.

Vos prisėdo Ilgis, ir saldus miegas jį numarino, galva pati į balną nulinko, ir jaunasis ramiai užmigo, kaip kad miegojo tada, kai jauna jo širdis vargo dar pažinusi nebuvo.

Saulei tekant nubudo Ilgis. Nubudo ir lyg iešmu pervėrė jam širdį mintis, kad, kiek jis begyvens, nebepamatys daugiau pamiltos mergelės, kad kitas

džiaugsis gražum jos veideliu. Ir suskaudėjo širdį, kaip nebuvo skaudėjusi niekados, jog miegas nuo blakstienų, kaip vėjo nupūstas, pranyko. Ir sudejavo Ilgis, lyg kažkokis skaudus sopulys netikėtai atgijo.

Pamatė senas vyras, kad vartos kunigaikštis nuo šono ant šono, išgirdo, kaip sunkiai sudejavo, susiprato, kad šaltas jam ryto oras, kad skauda kojos nuvargusios. Ir davė jam dar kitus kailinius užsikloti...

– Kojas tau sopa. Nepripratęs esi pėsčias vaikščioti kaip mes...

Nieko neatsakė Ilgis, tik sudejavo nusigręždamas; virte virė jo širdis, jog gulėti nebegalėjo. Atsisėdo...

– Nieko, kol jaunas, kad nuvargai. Išsimiegosi, kaip ranka nuims. Sopa kūną, tai siela neskauda – gerai miegoti...

Pasakęs tai, apsivertė ant kito šono vyras ir vėl saldžiai užmigo.

– Sopa kūną, sielos neskauda, – lyg vėjas jam kužtelėjo ausin.

Bet ne kūną sopėjo jam, tik sielą gėlė kaip rudens šalna žiedą, kuris žydėti pavėlavo.

– Sopa kūną, sielos neskauda, – kuždėjo jam medžiai ir žolės...

Bet jam tik sielą gėlė...

Ir įkišo Ilgis savo kairiąją ranką žarijosna, kad ją sopėtų, o tik negeltų jam sielos krūtinėje...

Kad užmirštų visa...

Ir pajuto tokį skausmą, kokio iškęsti negali gyvas padaras. Kaip ylomis suvarstė jį nuo viršugalvio iki padų, ir atrodė jam, kad kraujas jo gyslose užvirė, gyslos išsitempė, širdis taip pabrinko, jog, rodėsi, štai tuoj visai sprogs. Ir vėjas papūtė ne šaltas, bet karštas, kuris kaip ugnim visą kūną apsvilino. Visas pasaulis lyg virte užvirė kaip puode vanduo. Sopulio rankoje nejautė, tik visą kūną jam skaudėjo, o ypač akis, kurias lyg migla apniaukė.

Ir taip gūdžiai sudejavo Ilgis... O kas toliau buvo, nebežinojo. Kai atsikvošėjo, tai jautė tik didį sopulį rankoje, kurią žmonės raišiojo šlapiais savo autais.

Paskui pasodino jį žirgan ir nugabeno tėvo dvaran, nes patsai nei eiti, nei joti nebegalėjo.

Ir nusigando senas Saulys, pamatęs sūnų, ir barė barė jį. Sūnus melavo tėvui, kad žirgą užvaręs, stirną bevaikydamas, kad nuvargęs pas ugnį užmigęs ir per miegą, netyčiomis, ranką žarijosna įkišęs.

Tiesos niekam nepasakė.

Širdies skausmas skaudesnis buvo nei kūno sopulys, nei apdegusios rankos žaizdos.

VI

Nemėgsta bėda vienai viena vaikščioti, vienai viena žmonių kabinėti. Kur eina viena, ten kelios bėdos nelaimės ją seka jos pramintu taku. Ne viena nelaimė

ištiko Ilgį, ne viena liga prikibo jį: ir ranką jam sopėjo, ir karštinė svilino, ir drugys krėtė.

Gydė jį ir užkalbėtojai, užkalbėdami nuo visokių kerėjimų, gydė ir burtininkai, nuimdami burtus... Visi jie kalbėjo, kad užkerėjęs jį senas krivis, kuris buvo atvykęs iš Liškiavos pilies, nuo kunigaikščio Raivedžio.

Klausė visų šitų kalbų Saulys ir ūsus krimto, ir kaktą raukė. Ne vieną kartą ketino jisai akmenis ant akmenis nepalikti, kai prisirengs į tuos, kurie jo sūnų užkerėjo, išbrukti visas svetimas bjaurybes, kurios užliejo visą šalį.

Taip galvojo Saulys, berymodamas kiaurą naktį šalia sūnaus, kurį didžiai mylėjo, dėl kurio tik ir gyveno, šviesią ateitį jam begamindamas.

Nors sunkiai sirgo Ilgis, bet jau geryn eiti ėmė jo sveikata.

Pagijo ranka, karštinė ir drugys prigrižo jo kūną ir nuėjo sausuosna medžiuosna, kur juos užkeikė burtininkai.

Bet ne tiek gydė Ilgį burtai ir žolės, kiek jauna jo jaunystėlė.

O kai pradėjo sveikti Ilgis, Saulys, kuris seniai spyrėsi atkeršyti visiems, kurie kalti buvo, išjojo karan ten, kur Nemunas plukdo sraunias savo vilnis pro Liškiavos pilį.

VII

Buvo jau kaitri vasara, kai Ilgis pajuto, kad užteks jam gulėti minkštoje lovoje, kad šaukia jį oran ir žali medeliai, ir mėlynas dangus...

Vėjelis glosnus kaip motušės ranka pučia, lapai skamba ir beskambėdami šaukia: eik šen, mes linksmi, mes jauni, mes sveiki...

Ir pagamino Ilgiui guolį sode, kur žalia liepa plačiai klostė šakas, o jose tai ūžė, tai turšė mažos bitutės, lyg šimtas spiečių susikoręs būtų ant josios šakų.

Ir paukščiai mažučiai čiulpinėjo, šokinėdami tarpu žalių lapų nuo šakelės į šakelę, ir linksmi giedojo savo: čiulpi čiulpink... Tik kai kada atlėkusi iš girios volungė grasė pasakysianti dievui, kad žmonės ganą pievas...

Silpnas dar labai buvo Ilgis. Kai išėjo tyran oran, galva jam apsvaigo, akys aptemo, pamielino kojas, ir vos vos nenuдриbo, nenugriuvo; tik stiprios rankos jį sulaikė.

Tuoj atsikvošėjo. Ir, atsigulęs guolin, gėrė Ilgis orą kaip ištroškęs vandens iš šalto šaltinio. Ir kvėpavo giliai, visa krūtine, kaip žuvis, iš vandens išimta...

Kasdien eidavo Ilgis vyšnių sodan ir gulėdavo po žalia liepa aukštielninkas ir dairydavosi pro žalius lapus tolimosna dangaus erdvėsna...

Ir taip linksma buvo širdy ir lengva krūtinėje, lyg pirmą kartą visa tai būtų matęs...

Iš pradžių nieko nejautė ir jausti nenorėjo; tik gulėti aukštielninkas ir žiūrėti pro lapus padangių erdvėsna, kurios tokios gilios buvo, tyros ir taip traukė

žmogaus akį ir širdį tolumon. O kada taip gulėdamas dairydavosi, apimdavo jo visą kūną toks silpnumas, jog tingu jam būdavo ir galvą paversti, ir ranką pakelti... Nesinorėdavo nei matyti, nei svajoti... Tik užsimerkus klausyti, kaip šlama lapai, su vėjeliu besikalbėdami, kaip čiulba paukščiai, po šakas bešokinėdami, kaip turšia bitės, saldų medų berankiodamos.

Bet laikas slinko, kūnas stiprėjo, grįžo jėgos, su jomis drauge svajonės ir norai, ir jaunos krūtinės ilgesys... Pirma neaiškus, nesumanomas, nenuvokiamas... Neramu buvo, lyg laukė kažko, lyg geidė kažko, bet ko? – patsai nežinojo.

Lyg kažkas jį šaukė kažkur ten toli, už girių, už jūrių...

Ir atapūtė vėjas pirmas graudžias žinias nuo Liškiavos šalies, kad pagalbon liškiavieškiams atvykę ir lenkų, ir gudų, kad smarki buvusi kova, daugel kraujo prasilieję, daugel vargo žmonės turėję, kol priešininkus nugalėję.

Ir naujos ilgesio bangos atplaukė Ilgio krūtinėn. Karas jį traukė lyg audra. Atrodė jam, kad tie, kurie kare buvo, gyvena audringai, kaip milžinai gyveno, o jis čionai dūli. Jie kovoja, jie viesulais skraido, su aitvarais lenktynėm eina, o jis čionai vienui vienas guli – ir pajuto Ilgis, kokia brangi yra sveikata, koks gražus gyvenimas – ir pasigailėjo savęs.

Kad primanytų, tai pėsčias nueitų ton šalin, kur draugai vienamečiai kovoja, kur uliodami jo gal ir nemini.

Norėjo joti, norėjo žirgą balnoti, bet kūnas dar buvo silpnas.

Tik jau dabar nebegalėjo ramiai gulėti kaip kad anksčiau, liepos unksnėje. Kai tik užmerkia akis – ausyse skamba kovos šauksmai, vilyčių zvimbimas, žirgų

žvengimas, kaip kad dainoje dainuojama, kaip kad poringėje porinama. O karo dar jis buvo nematęs, o kovos dar neregėjęs.

Ir augo krūtinėje ilgesys, ir svajonėje vėl ji, skaisti mergužėlė, pradėjo vaidentis, bet dar taip neaiškiai kaip sapne. Nenorėjo jis apie ją galvoti, neapkentė jos visa širdimi ir varė ginė prakeiktas mintis, bet juo toliau, juo aiškiau skaisti mergelė vaidenosi...

Ir parjojo namo Ringaila, senas karavadas, kuriam pas Liškiavos pilį pritrenkė priešininkas ranką. Ir pasakojo senas karžygys, kuris daugel kovų buvo matęs, kad tokios smarkios kaip ties Liškiava dar saulė nebuvo regėjusi; nugalėję vinkšniškiai ir liškiaviškius, ir gudus, ir lenkus. Vieni galvas savo ten paguldę, kiti pabėgę savo tėvų šalin, tretį Liškiavos pilin, kur užsidaręs ir Raivedys. Pasirodę, kad jisai esąs narsus, kaip kad ir jo tėvai buvę. Ir porindamas tai džiaugėsi, kad ir liškiaviškiai visi narsiai gynėsi.

Apgulė dabar Saulys Liškiavą, iš visų keturių pusių apstojo. Sukruto suvirpėjo Ilgis, nors juto, kad neturi dar jėgų rankoje kalavijui vartoti, žirgui mandravoti, bet labai panorėjo joti ten, kur Nemuno bangos ūžia, kur senasis tėvas, kur jauni draugai vienamečiai. Bet nei klausyti neklausė Gilšis, kurį tėvas buvo palikęs dvare ir kuriam buvo įsakęs, kad Ilgio, kaip savo akies lėlės, prižiūrėtų. Užsikimšo ausis pirštais, kai prašė Ilgis, kad žirgą balnotų, ir klausyti jo nebeklausė, tik vis tvirtino bekartodamas:

– Negalima, vaikeli! Tėvas supyks, kad sergantį laukan leidau joti.

Ilgai nerimo Ilgis, ir širdis vis traukė ir traukė jį ten, tona šalin, kur tėvas kovoja, kur draugai vienamečiai laukuose skraido.

Kai vėjas papučia iš tos šalies, tai lyg gardesnis, lyg meilesnis; o kai užsimerkęs įsiklauso, ką vėjas kalba, girdi, kaip bernai, skraidydami po laukus, žirgus mandravoja...

O tarpu visų žymiausias jisai pats ant savo juodbėrio žirgelio...

Ant aukšto pilies kuoro stovi ir žiūri į jį mergelė mėlynakė.

Taip svajėjo Ilgis, o širdis ilgesiu brinko.

Tai vėl vaidenosi jam, kad eina smarki kova. Dega Liškiava, ugnyse žūna visi jos gynėjai, o jauna Munia stovi ant aukšto kuoro ir, ištiesusi rankas, pagalbos šaukiasi. Kuoras jau ugnies apimtas. Sustoję vyrai aplinkui, nuleido narsias rankas: gaila visiems jaunos mergelės, kuri žūna, bet niekas nedrįsta jos gelbėti. Aplinkui ugnis kaip jūrės: kas panorės veltui, kito neišgelbėjęs, ugnyje žūti?!

O liepsna vis aukščiau ir aukščiau.

Ir neatsirado narsuolio, kuris būtų galėjęs išgelbėti dailiąją kunigaikštytę, tiktai jis vienas, kuris puolė ugnin ir pranyko. Suriko nusigandęs tėvas, suriko nustebę žmonės, o jis jau liepsnose pranyko; bet tuojau vėl išvydo jį visi aukštam kuore, kur pagalbos šaukėsi kunigaikštytė mėlynakė. Ėmė ją ant rankų kaip lengvutę plunksną, o ji apkabino jam kaklą savo baltom rankom... Nors aplinkui buvo liepsna ir kartūs dūmai, bet taip buvo lengva, taip linksma buvo širdyje...

Puolė tada kunigaikštytė ant kelių ir, ištiesus baltas rankas, kalbėjo jam meilūs žodžius.

– Nereikia man tavo meilės, kunigaikštyte. Kai mano širdis džiūvo, tu kitam meilinaisi, kai man širdį sopėjo, tu kitam meilūs žodžius kalbėjai, – atsakė jisai ir

nusigręžęs ramiai nuėjo šalin. O širdis jo tai verkė, krūtinę tai lyg peiliais varstė, bet niekas nematė, nesuprato, kad sunku buvo jaunam berneliui.

O kunigaikštytė, tai paskum jį eidama, kalbėjo:

– Berneli jaunas, berneli sakalėli! Kad aš tavo narsumą būtau žinojusi, tik tave bernelį būtau mylėjusi...

Ir taip gražiai prašė ir meilę žadėjo, jog ėmė ją Ilgis už baltų rankų, bučiavo skaisčius veidus ir glamonėjo, mylavo mylavo...

Taip svajojo Ilgis žaliai tėvo vyšnių sode, ir juo ilgiau svajojo, juo širdis labiau virė, ir vėl šaukė Gilšio ir reikalavo, kad žirgą jam balnotų, kad leistų jam karan joti...

Bet nei klausyti neklausė Gilšis: tik stebėjosi, kodėl taip veržiasi Ilgis karan joti, ir suprasti patsai nieko nesuprato.

Ir vėl Ilgis vaikščiojo po sodą ir vėl svajojo, kad joja plačiu lauku ir susitinka svetimos šalies kunigaikštį, vykstantį pas dailią Munią, kuri jo laukia.

Pastojų jam kelią Ilgis. Neilgai mušėsi, neilgai kirtosi. Žuvo jaunas kunigaikštis. Laužė Munia baltas rankas, verkė mylimojo, o jisai tik paniekinamai pasižiūrėjo ir savo šalin nujojo... O liūdna širdis tai vėl verkė, raudėjo, skausmu tvino...

Ir taip tarp skausmų ir svajonių plaukė dienos, slinko naktys.

Tai vėl svajojo, kad parjojo tėvas, parvežė Munią kaipo vergę. Ir plūdo jai tada akysna, tai vėl meilinosi, tai kankino, tai rankas, kojas bučiavo... Ir taip svajojo jaunas Ilgis, sėdėdamas namie, kaip aras narve!..

Ir svajonės tos nuvargino nuilsino jaunąjį, nukamavo lyg sunkusis darbas...

O kai ateidavo tylus vakaras, tai jam vis atrodydavo, kad jis kažko laukia, kažkokios naujienos, kuri nušvies jo buitį... Ir traukte traukė jį širdis ten, giriosna – laukuosna.

Ir glosni vakaro tyluma, ir žiauri nakties tyla lyg jam stebėtiną kalbą kalbėjo, kurios jis negalėjo suprasti. Tik juto širdis, kad tai pasaka apie tas šalis, kur laimė gyvena, kur gražus ilgesys, kur šviesūs sapnai viešpatauja...

Tai vėl laukė tėvo pargrižtančio... Ne tiek tėvo, kiek jaunosios vergės... Ir svajojo, kaip jai žodį prakalbės, kaip jauną pravirkdys, tai vėl kaip nelaimėje nuramins...

Ir ko tik jis nesvajojo, apie ką tik negalvojo!..

O svajonės tos širdį džiovino. Balo jo veidai, silpnėjo kūnas, niauri ugnis akyse žibėjo, o senas Gilšis, bežiūrėdamas į jį, galvą kraipė ir sunkias godas galvojo...

VIII

Dar neužstojo ruduo, kai jau iš karo pargrižo Saulys – linksmas ir laimingas, kad nugalėjo Raivedį, padidino savo žemes trimis dienomis kelio, atkeršijo savo priešininkams, kurie visi žuvo ugnyje.

Linksmas buvo ir todėl, kad narsiai gynėsi liškiaviškiai ir gėdos nepadarė savo tėvų šaliai.

Kiek buvo kalbos, kiek pasigyrimų savo darbais, kiek pasididžiavimo tu, kurie grįžo kartu su juo iš karo.

Tik vienam Ilgiui nelinksma buvo. Jo širdy lyg kažkas nutrūko, lyg dingo kažkas, ko jam nebeatras, bet be ko ir gyventi nebegalima; jau dabar nieko nebelaukė, ilgesio nebejautė, tik nuobodu buvo...

Tarpu vergų nebuvo Munios, Raivedžio dukters, o pats Raivedys ugnyje žuvo. Norėjo išgirsti Ilgis, kas su ja atsitiko, bet niekas jos neminėjo, lyg ir pasauly jos nebūtų buvusios. O pasiklausti žmonių nedrįso: manė, kad kiekvienas atspės, kodėl jis klausia. Ir žmonės gi jam tiek nusibodo, jog nei kalbėti, nei klausti jų nemiela jam buvo, vis tiek kaip purvynan atsigulti.

Bet neilgai iškentė Ilgis žmonių nesiklausęs. Jam vis rodėsi, kad reikią tik nujoti Liškiavos šalin ir tenai atrasiąs viską, kaip buvo... Bet žinojo, kad neatras. Ir kai tik galėjo žirgan sėsti, liepė sau bėrą balnoti girion jotų, tyru oru pakvėpuotų, kad šiaurus vėjas galvą prapūstų. Nusidžiaugė tėvas ir atleido sūnų girion. Bet jis pasukė žirgą Liškiavos šalin. Dvi dieni namie nebuvo. Nuvargo žmonės, jo beieškodami, girias skersai ir išilgai išjodinėjo, šilus iškrėtė – ir nerado Ilgio, o Ilgis Liškiovoje buvo, kur tik griuvėsiai kėpsojo.

Nieko nerado Ilgis. O, kaip jis dabar laimingas būtų, kojas rankas jai išbučiuotų, kad tik galėtų...

– O jūs, vėjai, šiaurūs vėjai, tai jūs prakalbėkit, žinią man atneškit, kur dabar mano mylimoji?

– O tu saule, šviesi saule, daugel matai tu, padangėse bevaikščiodama! Pasakyki, kurioj šaly, kokiam krašte dabar mano mylimoji mergelė?..

– Vai tu, giria, tu žalioji, kas tik žodį tau prataria, toli neši tu aidą! Pasakyk, giruže, ar nemini manęs miela?

Šiaurūs vėjai nustojo pūtę, šviesi saulė už medžių nusileido, ir girios nutilo, nebetvoškė... Nieko nesužinojo Ilgis ir ketvirton dienon namo parjojo.

Barė senas tėvulis, kad jį labai nugąsdė, ir klausinėjo, kur buvo, kur taip ilgai dilo, tiek dienų užtruko, bet sūnus nieko nesakė...

Ir vaikščiojo dabar vienas pakampėmis, pašlaitėmis, kur žmonių kalbos nebuvo girdėti. Klaidžiojo vienas – niaurus ir tylus... Vaikščiojo dieną, slankiojo antrą, trečią tėvo klausė, kur jis nudėjo Raivedžio dukrą. Bet senas Saulys niekų nieko nežinojo. Sakė, kad vieni žmonės kalbėję, jog prieš karą tėvas ją lenkų šalin išsiuntęs, kur jos motušės giminė gyvenusi, kur ji mylimąjį sau radusi. Tegyvena sau ten sveika! Čion jai nebėra ko veikti, čion jai nebėra ko grįžti... Kiti kalbėję, kad drauge su tėvu liepsnose žuvusi...

Ir nusibodo Ilgiui nuo tos valandos, kai išgirdo tokią kalbą, ir šviesios dienos, ir žali sodai, ir tėvo dvaras. Ir numirė jo širdis, ir nebegyveno daugiau. Ir buvo kaip tyras laukas, kur nei medžiai nebeauga, nei žolė nebeželia, tik šiaurus vėjas smėlius varto...

Ir nuliūdo jaunasis, suliego, balo, silpnėjo, akyse nyko. Juo toliau, juo niauriau raukė kaktą Saulys, į sūnų bežiūrėdamas, juo dažniau klausinėjo, ką jam sopa, ką skauda...

– Nieko, tėvuli, nieko! Man nieko nesopa, nieko neskauda – sveikas esu.

Bet tėvas matė, kad liūdesys širdį sūnui graužia. Medžioklę darė, kad sūnus pasimiklintų, po girias paskraidytų, bet medžioklėje Ilgis vienui vienas šalimis

jodinėdavo, smeigenos rankon neimdamas, vilyčių kilpinan nebetemdamas, niauresnis grįždavo nei iš namų išjodavo.

Puotas kėlė senasis Saulys, kad sūnus pasilinksmintų... Bet Ilgis žalio vyno negėrė, tarp draugų vienamečių nesigyrė savo darbais. Kai vaidilos dainas dainavo, jis dainų nebeklausė...

Ne vieną naktį tėvas išrymojo, miego nemiegodamas – ir sugalvoti nieko nebegalėjo, ko tokis niaurus sūnus, ko jisai lengsta – o sūnus tai akyse nyko. Ir užkalbėtojų šaukė, ir raganių klausė, bet ir užkalbėtojai negelbėjo, ir raganiai nieko nepadėjo.

Ir susigodojo godelę senas Saulys, ir siuntė gausių aukų gabijosna, kurias tik žinojo, ir šaukė savo dvaran krivių ko seniausių.

O kai kriviai susirinko, Saulys taip gūdžiai į juos prakalbėjo, žodį prabilo:

– Vai jūs, kriviai, seni kriviai! Žmonės kalba, kad jūs daugel nusimanote. Gal jūs žinote, kriviai, pasakykit, kodėl nyksta vysta mano sūnus kaip nuskinta gėlė?

Kriviai, nors ir daugel žinojo, nieko jam nesakė, nenuramino seno tėvo.

Tiktai vienas, kursai buvo labai senas, prabilo, kad gal jauną jaunosios akys užkerėjo...

IX

Ir praėjo tamsus ruduo, miglotas, ūkanotas.

Jau praslinko žverbla žiema, šalta, snieguota.

Jau užstojo ir linksmas pavasarėlis, sučiulbo paukščiai, sučyravo vieversėlis, medžiai prasprogo, girios nubudo, mėlyni ežerai susiūbavo suliūliavo...

Nenubudo tik jauno bernelio jausmai, neprasprogo jo krūtinė.

Nenusidžiaugė tik jo seno tėvo širdis, nenurimo...

Pamilo bernelis jaunąją mergelę, bet ji jo jauna nei mylėti nemylėjo, nei žinoti nenorėjo.

Ir nuvyto jaunoje krūtinėje širdis kaip gėlė, šalnų užgauta, kaip žiedas, tvankią dieną nuskintas.

Vai, ir rado bernelį po žalia liepa besėdintį: kaip užmigo svajodamas, daugiau nebenubudo.

Nešė jauną aukšton klėtin, tėvo dvaran, ir paguldė ant kietos lentos, ant baltų klosčių...

O kai pamatė tai senasis tėvulis, kuris sūneliu tik ir gyveno, tai lyg pamišo senis. Rovė sau žilus plaukus, žmones mušė, dievus keikė, dangui grasė.

Ir išbėgiojo visi tarnai ko tikriausi, pasislėpė, kur kas begalėjo: tokio baisaus ūpo buvo pagautas senas kunigaikštis, sūnaus nebetekęs. Ilgai girdėjo žmonės, kaip jis stenėjo ir sunkiai dejavo, po menę bevaikščiodamas, dievus bekeikdamas – visi

žmonės girdėjo, bet menėn įeiti niekas nebedrįso. Nekrovė žmonės laužo, negamino žirgo, nerengė jauno kunigaikščio dausų kelionėn... Pasislėpė žmonės kas kur galėjo: išgirdo dievai Saulio keiksmus, ir pakilo didi audra. O kai ji praėjo, tai aukšta pilis liepsnose stovėjo: ar ją Perkūnas savo žaibu uždegė, ar gal pamišęs kunigaikštis tokį sau laužą pasigamino – niekas nežinojo. Ir sudegė pilis, tik akmenų sienos kėpsojo, tik griuvėsiai niauriai riogsojo. Ir niekas nedrįso nei įeiti ten, nei praeiti šalimi vakarą, saulei nusileidus: iki vidurnakčio girdėti buvo, kaip dejuoja kažkas vidury griuvėsių ir dievus keikia, ir dangui graso. Ar tai buvo kunigaikštis, ar jo vėlė, niekas nebežinojo. Kam arti buvo kelias pro kalną, tas toli sukdamo šalimi, kad tik pro kalną neitų, neįotų...

Praėjo laikai, praslinko amžiai, lietūs ir vėtros nugriovė kuorus, sienos žemėn susėdo, kalnas medžiais ir krūmais apaugo. Bet kas pro tą kalną naktimi eina, tas girdi, kaip senas Saulys dejuoja, savo sūnaus šaukia ir dangui graso... O jo balsas toli plaukia per lygius laukus, per pievas klampias, ir žmogus skubinasi greičiau praeiti šalia kalno, žegnojasi ir dreba...

Prakeiktas kalnas. Niekas ten nebevaikšto, nebent kokis išdykėlis, galo sau beieškodamas.

Kunigaikštis Kunotas

PIRMOJI PASAKA

I

Vai jūs, berneliai, raibi sakalėliai, vai jūs nutilkit vienai valandėlei, manęs seno paklauskite, mano gūdžios pasakėlės, graudžių žodelių.

Tai aš senas jums padainuosiu, skambiais kankleliais, mikliais piršteliais paskambinsiu, senais žodeliais paporinsiu senųjų laikų pasakėlę apie garsius darbelius, apie didelį vargelį, sunkųjį narsaus bernužėlio, garsaus raitužėlio, jaunojo Kunoto, galingo Dainavos šalėlės valdovo, likimą.

Senų dienų pasakėlė, mūsų prosenių prosenelių dainužėlė tesugraudina jūsų jaunąsias širdužėles, jums teparodo, jums tepasako, kokių būta tuomet bernelių, kokių kentėta vargelių, garsiųjų atlikta žygelių...

Ne tik žagrele jauni berneliai senovėj mokėdavo įsitaisyti, ne tik palšais jauteliais dobilėliais sugebėdavo dirvelę arti – mokėdavo sugebėdavo raitužėliai šveitrius kalavijus vartoti, širmais žirgeliais kaip bitinėliais narsūs jodinėti, garsiais darbeliais, karo žygeliais garsinti tėviškėlę, josios gražų vardelį...

Vai jūs, berneliai, raibi sakalėliai, žaliųjų pievelių šienpjūvēliai, vai nutilkite vienai valandėlei, manęs seno paklausykite, mano gūdžios pasakėlės, graudžių žodelių...

II

Nuo amžių seniausių, nuo dienų giliausių plati garsi mūsų šalė, Dainavos žemelė; daugel ji turi bernelių, kurie kalaviją moka vartoti, širmus žirgelius toli varinėti, svetimosna kraštuosna raiti jodinėti, seniesiems tėveliams plieno kirvelių, skambijų dalgelių, jaunosioms sesulėms aukso žiedelių, šilko kaspinėlių beieškodami, didelės garbės, garsaus vardelio sau ir tėvų žemelei...

Jų visų garsiausias, jų visų narsiausias jaunas Kunotas, plataus krašto valdovas nuo aukštosios Punios iki tvirtosios Liškiavos žemių...

Tarpu jaunųjų bernelių jis kaip sakalėlis tarpu mažųjų paukštelių. Jojo žirgelis kaip bitinėlis tarpu bitelių...

Balsu kalbėjo – dangus drebėjo, keleliu jojo – kelias dundėjo, medžių viršūnėlės linko...

Jojo kardelis grūdinto plieno, gryno aukso pentinėliai, plačios kilpelės tai sidabrinės... Tymo balnelis žaliu šilku siuvinėtas, baltais perlais, raudonais akmenėliais, žibančiais deimantėliais tankiai nusagstytas...

Šilko pavadėlės, aukso kamanėlės žirgelį dabino, jaunųjų mergelių akeles džiugino, jų linksmas širdeles džiaugsmu sproginė...

III

Garsiais žygiais, tolimomis kelionėmis su draugais berneliais, su širmais žirgeliais įsigijo garsų vardą, didžią garbę kunigaikštis Kunotas. Mindžiojo trepleno jo žirgas turtingų šiaurės šalių kelius ir vieškelėlius, ne vieną ir ne du kartu sumokėjo jam turtingi tų kraštų miestai duoklę geltonu auksu, žvangančiu sidabru ir žaliais šilkais.

Ir lenkų šalys iki jų pilių tolimiausių, iki jų miestų garsiausių pajuto, kiek narsi jo ranka, kiek sunkus jo šveitrus kalavijas. Daugel kartų išjodinėjo skersai ir išilgai jų giriomis suaugusį kraštą, daugel lobio iš ten parsigabeno, jaunų vergų ir lipšnių vergių baltaveidžių parsivedė laukams arti, rugiams pjauti, sunkiam darbui dirbti.

Per klampias balas, per tamsias girias jodinėjo bernelis, žirgelius varinėjo rytų šalin, kur gudai gyveno, gąsdė ten žmones, griovė pilis, plėšė didžius miestus, ir nebuvo, kas jį atremtų, jo narsius bernelius nugalėtų. Toli į rytus, toli į pietus kelelius praskynė, net tona šalelėn, kur medžiai neauga, miškai nesiūbuoja, tik plačiuose laukuose žalia žolelė kaip jūrės banguoja.

IV

Garsus buvo jo vardas tėvų šalelėj, visų vardų tai garsiausias. Nuo rytų iki vakarų, iki marių baltųjų, iki prūsų žemių tamsiųjų, nuo pietų iki tolimos šiaurės kraštų, kur tik žmonės šventa lietuvių kalba kalbėjo, skambėjo vaidilų kankliai jo

garsiu vardeliu, jo žygius bedainuodami, rimtų vyrų, jaunų bernelių narsias širdis bežavėdami, į garsius darbus, smarkias kovas beragindami...

Kas norėdavo garsėti, didžios garbės įsigyti, savo jėga pasidžiaugti, eikliu žirgu pajodinėti, šveitrų kalaviją pavartoti, raumenis patampyti, jaunas rankas pamiklinti, visi plaukė nemunais, lėkė skrido arais į garsią Liškiavos pilį, kur bernelis kaip erelis lizdely sėdėjo, svetelių laukė, naujiems žygiams besirengdamas...

Vaidilų daineles dainavo ir jaunosios mergelės lelijėlės, apie meilę besvajodamos, narsius bernelius besapnuodamos, ir jų širdelės smarkiau plakė jaunose krūtinėse, krūtinės giliau alsavo, jausmeliai brinko...

Ilgais vakarais apie jo žygius pasakodavo seneliai mažiesiems vaikeliams, kartu ir savo jaunas dienas beminėdami, senatvę, kūnui jėgas atėmusią, garsiems žygiams kelią pastojusią, bekeikdami...

Nebuvo to vyro, nebuvo to vaiko, jaunosios mergelės, kurie būtų Kunoto vardo nežinoję; nebuvo tėvų šaly tokio kampelio užukampės, kurie jojo žygiais nebūtų skambėję...

Tokis tai buvo Kunotas bernelis, Dainavos krašto valdovas...

V

Jau šešis kartus mėnulis savo veidą pakeitė, kai Kunotas pamiršo garsius žygius, tolimas keliones. Jis jau žirgan nebesėsdavo, nuo sienos kalavijo nebenusiimdavo, aitrūs vilyčios, miklaus kilpino ranka nebeliesdavo.

Žvengė žirgas žalioje pievelėj, dūlėjo balnas aukštoje klėtelėj, rūdijo plieno kalavijas, ant sienos bekabodamas, o jaunasis Kunotas, aukštoje menėj besėdėdamas, savo jauna mergele gėrėjosi, širdelę džiugino.

Kai ją vedė aukštan dvaran, pamiršo jaunas karus karužėlius, garsius žygius kelionėles, tik dieną naktelę mergele džiaugėsi, su jaunais berneliais, draugais raiteliais uliojo, žalią midų gėrė...

Begerdami beuliodami bernužėliai gyrėsi... Vienas gyrės eikliu žirgu, kitas šveitriu kieto plieno kalaviju, o Kunotas raitužėlis savo skaisčiaja mergele...

VI

Giedrią pavasario dieną sėdėjo Kunotas žaliame vyšnių sode su savo jauna mergužele, klausė, ką lakštutė gieda, ką gegutė buria. Kvėpavo vyšnelės baltaisiais žiedeliais, alsavo paukšteliai skambiomis dainelėmis, o Kunotas grožėjosi gėrėjosi mergelės akelėm, žydriom ir giliom kaip mėlynos dangaus erdvės...

Kai jis sėdėjo, kai jis gėrėjosi, priėjo senas tarnas ir tarė:

– Valdove, į tavo pilies vartus atvyko senas vaidila ir prašosi naktigultan.

– Dainų valdovui, dievų pamiltam dainiui mano pilies vartai visuomet atdari,
– atsakė Kunotas.

Jis ėmė savo mergelę skaisčią Žvaigždutę už baltų rankų, vedė aukšton menėn seno vaidilos pasitiktų, žaliu vynu jį užgertų, meiliu žodžiu prakalbintų, kad ji jauna jam įtiktų, kad jis ją skaisčiąją pamiltų, apdainuotų skambioje dainelėj josios mėlynas akeles ir gelsvasias kaseles. Kad išgirtų išgarsintų mylimą mergelę, kaip gyre ir garsino jojo jauno narsius žygius, tolimas kelionėles...

Sutiko juodu seną vaidilą ant aukšto slenksčio, sveikino maloniais žodžiais, užgėrė žaliu vyneliu, pamylėjo saldumi miduliu...

VII

Linksmas, linksmas buvo tą dieną senoj Liškiavos pily. Kai atėjo vakarėlis, sukviėtė Kunotas aukšton savo menėn senus senužėlius ir jaunuosius bernelius raitužėlius linksmam pakalbėtų, žalio midaus paragautų, seno vaidilos, iš svetimų šalių svetelio, pasiklausytų, išgirstų, kas dedasi Lietuvos šalelėj, už girelių, už upelių, už aukštųjų kalnelių... Senasis vaidila daugel šalių išžingsniavo, pas šimtus valdovų viešnagėje, garsius žygių, narsius darbų matė, dar daugiau buvo girdėjęs...

Kai saulelė šviesi nusileido, suėjo, susirinko seni seneliai, rimti vyrai ir jauni berneliai, ant plačiųjų susėdo suoloelių, už baltųjų skobnelių, midų, alų gėrė, atsidėję klausė, ką porino pasakojo senasis vaidila apie svetimas šalis, apie tolimus kraštus, garsius žygius, narsius jauno jaunimėlio darbus...

Visi klausė, žalią midulį begerdami, savo godeles begalvodami. Nuleido žilas galvas seni seneliai, gaudindamiesi, liūdėdami, kad praslinko jų dienelės, kad nebesėsti jiems ristuosna žirgeliosna, nebejodinėti svetimosna šalelėsna, kalavijo nebevertoti, garsiųjų žygelių nebekartoti... Riedėjo ašarėlės iš senų akelių, byrėjo per veidus, per raukšlėtus...

Susimąstė, susidūmojo ir šaunieji berneliai, narsūs raitužėliai. Pagailo jiems jaunų dienelių, kad veltui slenka be garsiųjų darbelių... Pagailo širmųjų žirgelių, kad ristieji nejudinėti, aukso kamanėlėmis kad nepažaboti – veltui žvengia, žaliose pievelėse besiganydami... Pagailo šveitriųjų kalavijų, kad veltui rūdija nevertoti, pagailo ty mo balnelių, žaliu šilkeliu siuvinėtų, baltaisiais perleliais, žibančiais spindančiais akmenėliais nusagstytu, kad be naudos dūli, ant karčių sukarti sukabinti, seniai nenaudoti...

Vis garsiau skamba aidžiosios stygelės, vis daugiau audrina daugkalbės dainelės, garsindamos gražindamos narsiųjų raitelių, jauno jaunimėlio tolimas keliones svetimon šalelėn, didžias pauliones...

Ne giria šlamėjo, vėjo papučiamą, miklūs pirštai tai virpėjo, skambias stygas paliesdama, gūdžius aidus budindami...

Tai ne Nemunas bangavo, vėtrų judinamas, ne audra pakilo, plačias jūres, gilius vandenėlius bedrumsdama, prakalbėjo prabilo jaunieji berneliai, Dainavos raiteliai.

– Vai, tu, Kunote, Dainavos valdove, kur dingo tavo narsus narsumėlis, kad jau pamiršai narsius žygius dėl jaunosios mergelės?..

– Ar atšipo, ar atbuko plieno kalavijas, kad tu jo nebevertoji?..

– Ar tai pasimušė tavo žirgo pasagėlės, kad tu namie sėdi, rankas susidėjęs?..

– Ar ilgai dar mes jauni dūlėsime, pas krosnis sėdėsime, gaišim jaunąsias dieneles be garsiųjų žygių, tolimų kelionių svetimosna šalelėsna?..

– Eisim, josim, bernužėliai, ten, kur vadai tėvų žygių nepamiršo, narsumėlio nenustojo...

Ant baltų rankų rymodamas, aitrių žodelių, piktų priekaištėlių beklausydamas, prabilo Kunotas bernelis, garsusis Dainavos raitelis:

– Vai, jūs, berneliai, narsieji mano kareivėliai, jaunųjų dienelių draugužėliai, jūs piktai nekalbėkite, aitriais žodeliais manęs neužgauliokite. Sužavėjo mane dainelė, suaudrino mano širdelę...

Taip gūdžiai jaunas prakalbėjo, iš užu skobnelių staiga atsikėlė. Jis nuvertė baltąsias skobneles, praliejo saldų midulį ir sušuko rūščiu balseliu:

– Vai, berneliai raitužėliai, jūs čia nesėdėkit, žalią midų begerdami! Skubėkite, berneliai, balnokit eiklius žirgelius. Skubiai juos balnokite – rytoj ankstų rytą visi josim kelionėn gausaus lobio, didžios garbės susirasti, garsiai pagarsėti...

Vai, nudžiugo bernužėliai, nusidžiaugė raitužėliai, vienan balsan visi jie sušuko:

– Tegyvuoja narsus vadas, Dainavos valdovas! Tai dabar mes jauni pauliosim, tai pamandravosim...

Verkia gudų kraštas, dreba lenkų žemė – Dainavos berneliai rengiasi tolimon kelionėn... Kai išaušo rytojaus dienele, šviesi patekėjo aušrelė, Dainavos raiteliai jau karan išjojo...

VIII

Dar nenujojo jauni berneliai septynių mylių nuo Liškiavėlės, mūrytos pilies – garsaus Kunoto didžio dvarelio, pastojo kelią senas senelis, žilas kaip žydinti obelėlė. Tai jis sulaikė Kunotą raitelį, tai jis sustabdė jo ristą žirgelį ir tarė graudų žodelį:

– Vai, bernužėli, vai, raitužėli, stabdyk žirgelį, gražink bėrelį į tėvo dvarą. Vai, tu neįjoki gudų šalelėn, nevesk bernelių tolimon kelionėn, didžiajam karelin – nelaiminga tau ši valandėlė. Ar tu nematei, ar nepastebėjai: miglose kėlės šviesi saulelė, kai tu balnojai ristą žirgelį, tamsiu ji apsiniaukė juodu debesėliu, kai tu jaunasis sėdai balnelin, pravirko skaudžiu lietuliu, kai tu išjojai iš aukšto dvaro per vario vartelius...

Vai susimąstė, vai susirūpino jaunas bernelis, galvelę žemyn nuleido... Bet neilgai svyravo, vos vieną minutėlę, ir taip prabilo drąsiu žodeliu:

– Kad žemė griūtų, žirgas sukluptų, vai tai negrižtau į tėvo dvarą, žirgelio negražintau, jei jau išjojau aš kelionėn, tolimon šalelėn. Geriau dėti galvelė, nustoti buitelės, prarasti žirgelis ir šveitrusis kardelis, negu kad žmonės kalbėtų, mergelės sakytų, kad mes pasibijojom svetimos šalelės, nusigandom gudų šalies jaunimėlio. Nebaisu mirti, baisu garbės nustoti, netekti gero vardelio...

– Verksi, berneli, dūsausī, raitužēli, prisiminēš mano žodelī, kurio nepaklausei per savo puikumēli.

– Teverkia geriau gudų šalis, tedūsauja jų didieji miestai, o ne mes, berneliai, Dainavos šalies garsūs raiteliai. Tesie, kas turi būti, o mes, berneliai, josim, gudo šaly pauliosim, linksmi pagyvėsim, šveitrius kalavijus pavartosim, miklius kilpinėlius patampysim, eiklias vilytėles pažvanginsim. O jei jau lemta jauniešiams žūti – žūsime kaip garsiems vyrams dera, kaip narsiems kareivėliams tinka...

Taip taręs, taip prabilęs paspaudė žirgelį aukso pentinėliais, pavarė bėrelį tolimon kelionėn. Su juo nujojo berneliai, Dainavos šalies raiteliai, visi jauni giedodami, daineles dainuodami...

Slinko giedri vasarėlė, jos ilgosios dieneles, – tai ulioja mandravoja jaunieji berneliai tolimoj gudų šaly. Skersai išilgai jodinėja, širmus žirgus varinėja, renka kietą plieną, žalią šilką, auksą, sidabrėlį ir geltoną gintarėlį...

Kur prajojo bernužėliai, sodžiai tenai supleškėjo, didi miestai, aukštos gudų pilys dūmais apsiniaukė...

Jau praslinko niaurus rudenėlis, o berneliai nei nemano gražinti žirgelių į tėvų šalelę... Balta marška žemę jau aprėdė šaltoji žiemelė, jau sustatė, jau nugrindė tvirtus tiltus per plačias upeles, per giliuosius ežerėlius, klampiasias baleles – vis nenori grįžti bernužėliai iš gudų šalelės: plačios šalys, didūs miestai, aukštos pilys auksu žverbla ir bernelius raitužėlius tai labai vilioja, gausų lobį žada...

Yra dėl ko vargas vargti, yra dėl ko žirgas varinėti, bus pargrįžus kuo pradžiuginti seni tėvai, motinėles, maži broleliai ir skaisčios mergelės: tėvelis –

kirveliu, motulė – šilkeliu, jauni brolužėliai – plieno kalavijais, o tos skaisčios baltos lelijėlės – aukselio žiedeliais...

IX

Toli nuvyko Kunotas šiaurės šalin, negreitai suspės grįžti tėvų žemėn. Kai jis ten uliojo, turtingus gudų miestus plėšė, aukštas pilis griovė, gavo gūdžią naujienėlę.

– Valdove Kunote, skubėk tėvų žemėn! Ją lenkai užpuolė dar pradžioj žiemelės. Išdegino kaimus ir kaimelius, sunaikino miestus ir miestelius. Dabar apgulė apstojo tavo aukštą pilį: nori ją paimti, tavo tėvų lizdą išplėšti, tavo jauną žmoną pavergti... Skubėk, Kunote, gelbėti tėvų šalies ir savo gimtosios pilies, kur liko jauna mergelė...

Išgirdę gūdžią naujienėlę, bernužėliai gražino žirgelius atgalio, varė širmuosius atgalio, plakė ristuosius kietais kančiukėliais, spaudė badė smailiais pentinėliais...

Ne ristele ristavo, tik šuolele šuoliavo į tėvų šalelę, į gimtąjį kraštelį...

Bet tolimas buvo kelias, ilga kelionėlė. Dar nesuskubo bernėliai tėvų šalelės prijoti, kai jiems kelią pastojo palaidas pavasarėlis, platūs nemunėliai.

Pabrinko upelės, patvino balos, klampūs raistai. Per upeles žirgelius plukdė, per balas brido, kad tik suskubtų, kad tik suspėtų tėvų šalelės apginti, Liškiavos

pilies atvaduoti, žiauriam lenkui atkeršyti, iš gimtojo krašto išlydėti, išprašyti ne gražiu žodeliu, tik kieto plieno kalaviju...

Kai prijojo Nemunėlį, rūstus Nemunėlis pabudo, subraškėjo ledelis, sulūžo, prakalbėjo Nemunėlis, sujudo: nei jo perplauksi, nei jo perbrisi, nei laiveliu persikelsi...

Ankstų rytą pamatė lenkai bernelius, anoj pusėje Nemunėlio bestovinčius, baltas rankas belaužančius, savo likimą bekeikiančius, per bangas tvoškiančius, per ledus užiančius pagalbon šokti besirengiančius... Šoko keli narsesni į rūstų Nemunėlį ir žuvo su bėraisiais žirgeliais, tyminiais balneliais...

Sumanė pikti lenkai, kol praslinks tiršti ledų krušai, pulti pilį ko smarkiausiai, išplėšus, išgriovus, senus ir mažus išpjovus, jaunąsias mergeles pavergus, grįžti savo šalin ko greičiausiai...

Ištisą dieną puolė, kiaurą naktį pilin veržėsi... O jauni berneliai, narsūs raituželiai už Nemuno stovėjo, degančią pilį matė regėjo, baltas rankas laužė, savo piktą likimą keikė...

Ankstų rytą lenkai pilį paėmė, jauną Kunoto mergelę pavergė, padegė Liškiavą iš keturių kampų...

Liepsnojo pilis visą dienele, o jauni berneliai už Nemuno stovėjo, baltas rankas laužė, savo piktą likimą keikė...

Saulei tekant, traukėsi lenkai į savo šalį, gabendamiesi lobį didžiausią, prieš save varydami jaunų mergelių ir mažų vaikelių pulkus, ir nebuvo, kas jiems kelią pastotų, gausų lobį atimtų, skaisčias mergeles, mažus vaikelius vaduotų...

O jauni bernužėliai, narsūs raitužėliai anoj pusėj Nemuno stovėjo, baltas rankas laužė, savo dalią nedalelę keikė...

Ir pažadėjo bernėliai didžiausią kerštą lenkų žemei. Siekė savo šveitriais kalavijais, savo jaunomis galvelėmis ir mergelių rūtų vainikėliais.

O kai jie siekė žadėjo, jų širdelės kerštu liepsnojo, jų rankos drebėjo...

X

Ankstų rytą bernėlis Kunotas ant balnelio rymojo, savo mergelę minėjo, ašarėles braukė...

– Vai, dalele mano, nedalele, nėra laimės man bernėliui, kad netekau mergužėlės, savo skaisčios lelijėlės.

– Vai, jūs, vėjai, šiaurūs vėjai, jūs atneškit man žinėlę iš tolimosios šalies apie mano mylimąją. Pasakykit, vėjužėliai, vai kur vargsta mano mergužėlė, gailias ašarėles beliedama, sunkiai dūsaudama.

Neatlėkė šiaurūs vėjai, nesuteikė bernužėliui žinėlės apie jauną mergelę, nenuramino prislėgtosios raitelio krūtinės skausmo...

– Vai, jūs, paukštužėliai, girių džiugintojėliai, jūs skrajojat dieną vakarėlį aukštai padangėse, vai jūs daugel matot, daugel žinot, po visus kraštėlius belekiodami. Vai, jūs, paukštėliai, pas mane atskriskit, man jūs pasakykit, kur mano mergelė, skaisti lelijėlė? Ar ji verkia, ašarėles brauko, ar gilioj žemelėj sunkų miegą miegti?

– Jūs atlėkit, prakalbėkit, mano širdelę nuraminkit...

Neatlėkė paukštuželiai, neramino jauno bernuželio, tik visi nutilo, giriosna išlekiojo...

– Vai, saule saulele, saulele motule, tu vaikščioji aukštojoj padangėlėj, matai miestus, matai pilis, matai laukus ir žalias gireles. Tau žinomi platūs vieškelėliai ir siauri takeliai. Pasakyk man, saulužele, kur aš turiu joti, žirgelį varyti, savo merguželės kur turiu ieškoti...

Neatsakė sauluželė, neramino bernuželio, apsiklojo apsiniaukė tamsiais debesėliais, miglomis ūkanėlėmis apsiklostė...

ANTROJI PASAKA

I

Namie nesėdėjo, iš sunkios kelionės grįžę, visai nesilsėjo, žalioje pievelėj bernuželiai nesiganė nuvargintų tolima kelione žirgelių, nes saldaus keršto troško jų širdelės...

Pasiuntė Kunotas šauklus į šalis plačiausias, į pilis aukščiausias, kvietė draugus ir gimines, kad jam pagalbos teiktų, kad talkon eitų, žiauriam lenkui atkeršyti kad padėtų...

Tiek nebuvo girioj medelių, ant liepelių siūbuonėlių tiek nebuvo žalių lapų, kiek sujojo susirinko jaunųjų bernelių iš šalių tolimiausių, iš pilių aukščiausių. Kas žirgelin sėsti tik galėjo, šveitrų kalaviją pavartoti, miklų kilpinėlį tampyti sugebėjo – visi jojo į Kunoto dvarą. Vieni jojo garbės sau įgytų, kiti – keršto paragautų, treči – didžiu lobiu praturtėtų...

– Nuteriota mūsų šalis, sutrėkti mūsų laukai, žmonės išvaikyti, kalaviju pamušti, svetimon šalin išvesti. Parsivesim vergų iš lenkų žemės, kad būtų, kas mūsų laukus apdirbtų, sunkų darbą atliktų: jais arsim, jais akėsime ir geltonus rugius vežiosim...

Taip kalbėjo narsusis kunigaikštis Kunotas ir keršto žygin rengėsi...

II

Aukštoje Punios pily sėdėjo Kunotas, karo žygin besirengdamas, kai pas jį atvyko iš lenkų žemės pasiuntiniai ir taip prabilo mozūrų kunigaikščio vardu:

– Dainavos krašto valdove, mes skubėte skubėjome tavęs surasti. Ieškojom tavęs Liškiavos pily, bet nesuradome, ieškojom garsiam Seinų mieste, bet irgi nesuradom, ieškojome Alytaus pily, bet ten tavęs nebuvo... Tolimoj Punioj, už žalių girių pasislėpei...

– Ilgas kalavijas – geras daiktas, bet ilga kalba – kvailas dalykas. Sakykit, kokių reikalų pas mane atvykote?

– Tavo jauna žmona mūsų kunigaikščio, galingiausio mozūrų žemės valdovo, rankose. Ateik ir išpirk ją, – sako jis tau.

– Kokių turtų už josios laisvę nori jūsų valdovas? Aukso, sidabro, ar kad keršto atsižadėtau?

– Mūsų plataus krašto valdovas turi daugel narsių riterių, kurie jam ištikimai tarnauja, todėl jis tavo keršto nesibaido. Aukso ir sidabro pilni gilūs jo pilių rūšiai, ir daugiau jam nebereikia. Jis nori, kad tu patsai pas jį atvyktai, savo laisve josios laisvę išpirktai.

– Gerai, aš sutinku, – tarė jiems Kunotas. – Tesie, kaip jūsų valdovas panorėjo.

– Kunigaikšti, niekus sumanei, – sušuko vienu balsu jo karavadai. – Kas gali lenko žodžiu patikėti! Lenkas pagaulingas, ir melo kupinos visuomet jo lūpos.

– Lenkas tik verste priverstas laikosi duotojo žodžio...

Taip jie stengėsi atkalbėti Kunotą nuo žingsnio, apie kurį manė, kad jis buvęs neapgalvotas.

– Veltui kalbate. Ką pasakiau, atliksiu. Jūs čia pasilikssite, – tarė jis mozūrų pasiuntiniams, niauriai į juos pažvelgęs, – kol sugrįš mano žmona. Kai ji sugrįš, laisvi eisite savo šalin, ir niekas jums kelio nepastos. Bet jei ji negrįš, geriau jums buvo negimti, šviesios saulės nematyti...

Nusigando baisiai lenkų pasiuntiniai, išgirdę šiuos žodžius, ir vienu balsu visi pratarė:

– Vai, negriši nei tu, nei tavo žmona. Apgaulingu būdu sumanė mūsų valdovas tave savo galion paimti, be mūšio, be kovos, kardo nepavartojęs.

– Gerai, kad nenutylėjote, tiesą pasakėte. Todėl gyvi išliksite. Bet kad apgaulingus pasiūlymus man atnešėte, mano vergais liksite ir turite man rodyti kelią jūsų valdovo pilin: aš turiu jį aplankyti, tik ne vienas, bet su visais čia susirinkusiais palydais.

Ir išjojo kunigaikštis Kunotas lenkų žemėn. O kur jis jojo, kelelį keliavo, gaisrai švietė, gaisrai takus klojo...

III

Toli nuskrido Lietuvos sakalėliai, Dainavos raitužėliai, už girelių žaliųjų, už upelių giliųjų, už didžiųjų vandenėlių, už plačiųjų laukelių, lenkų žemės gilumų gilumėlėn. Jodinėjo mandravojo, bėrų žirgų kanopėlėmis mindė kaimus, mindė miestus ir aukštas pileles, kol prijojo plačią upę, visų upių upę. Už tos upės, už plačiosios aukšta pilis, tvirta pilis, visų pilių pilis. Ten sėdėjo aukštoj menėj mozūrų šalies valdovas. Giliame rūsy gailiai verkė jaunoji mergelė. Gailiai verkė, savo likimą keikė ir bernelio šaukėsi, kad atjotų, išvaduotų, laisvas dieneles jaunajai gražintų.

Nežinojo, negirdėjo, kad bernelis anoj pusėj upės, tik širdelė jauna juto, kad jisai netoli.

Ji sapnavo šią naktelę, kad išlėkė sakalėlis iš aukšto lizdelio, kad nutūpė sakalėlis ant aukšto kuorelio, kuriam jauna sėdi, didį vargą vargsta, praulbėjo pračiulbėjo meiliaisiais žodeliais:

– Cit, neverki, mergužele, cit, neverki, lelijėle, pagailėk akelių. Greit išvysi laisvas dienas, giedriąją saulelę...

IV

Vos tik, brastą suradę, perplaukė, persikėlė berneliai, garsūs Dainavos raiteliai, per plačią upę, sravų vandenėlį, ir sustojo apsitaistyti, mūšin su priešu pasirengti, atvyko iš aukštos pilies pas Kunotą lenkai su juo pakalbėti, jam paskutinio žodžio pasakyti.

Atsisėdo Kunotas ant akmens, aplinkui stovėjo narsūs jo vadai. Jis rūščiai žiūrėjo į prisiartinančius lenkus.

O kai tie priėjo ir, žemai nusilenkdami, pasveikino jį nesuprantamu ir nežinomam jam papročiu, šiurkščiai į juos prabilo.

– Ko norite iš manęs, lenkai? Kalbėkit greičiau ir trumpai, jei norite, kad aš jūsų klausyčiau.

– Mūsų galingasis valdovas siuntė mus tau pasakyti, kad tu kraustytausi ko greičiau iš mūsų krašto, kurį jau esi tiek nusiaubęs.

– Kalaviju mane išginkit, jei galite. Derėtis su jumis žodžiais aš nenoriu.

– Neatėjome derėtis, bet reikalauti. Jei nesuskubsi pasitraukti, su didele gėda turėsi bėgti, mūsų vejamas. Taip sako mūsų valdovas.

– Dar mums kelio nepastoję, jau man grasote. Nebijau ir jūsų valdovo žodžių neklausau, nes iki šiol jis slapstėsi kaip zuikis. Taip jam ir praneškite.

– Tu dar nesi matęs mūsų jėgų, kurios veikia pastos tau kelią, Todėl taip kalbi.

– Žinokite, lenkai, kad tie, kurie pastos mums kelią, turės skubiai pasišalinti arba žūti, jei mes gyvi išliksime.

– Neišliksite ir žūsite! Jūsų dalį jau mes su dievo motinos pagalba kalaviju pamušėm.

– Ir nudžiugę pasigyrite, kad visus mus nugalėję ir sunaikinę. Bet kiek ten savųjų paguldėte. Žinokite, lenkai, kad mes išliksim gyvi, nes turim stiprų norą laimėti ir nemirti.

– Laimėsime mes, nes mūsų daug ir giname, kas mūsų buvo ir yra.

– Visa pasakėte, ką turėjote pasakyti?

– Visa. Mūsų dievas galingas! Jis mums suteiks laimėjimą.

– Bet jūs esate bailūs, Eikite, iš kur atėję, ir man laiko netrukdykit.

Ir nuėjo lenkai, iš kur buvo atėję. O Dainavos šalies berneliai džiaugsmu pasprogo, kad atėjo laikas garsiems darbams, didiems žygiams metas.

Visą naktį per naktelę kovon rengė bernužėliai, kaip linksmon puoton vyno gertų. Šėrė širmus žirgelius, rengė plieno šarvelius ir šveitriuosius kalavijus...

Kiaurą naktį per naktelę aidžiomis kanklėmis skambino dainavo vaidilos senaisiais žodeliais apie tėvų protėvių garsius darbus, dideles kelionėles... Beskambindami, bedainuodami audrino raitelių širdeles, ir troško jaunos krūtinėlės garsiųjų darbų, narsiųjų žygių...

Visą naktį per naktelę kovon rengės bernužėliai, kaip linksmon puoton raitužėliai žalio vynelio, saldaus midulio gerti.

V

Dar neišaušo aušri dienele, dar netekėjo šviesi saulele, apgulė didžią pilį Dainavos bernėliai iš vakarų, iš pietų ir iš šiaurės pusės. Tiek nebuvo upėje lašelių, kiek ten susirinko jaunųjų bernelių, tiek nebuvo pievoje gėlelių, kiek ten sustojo širmųjų žirgelių...

Ankstų rytą užsikėlę, pamatė lenkai bernužėlius, vai, pamatė sakalėlius, kovon mūšin pasiruošusius, kruvinon puoton pasirengusius, ir jų širdys nusigando, baime nusiminė; tai jie nesirėdė plieno šarvais, tai nesėdo žirgeliuosna, lygian laukan, kovos laukan bailūs nesirengė, tik valdovo aukšton menėn ėjo, šaukė prašė, kad jis auksą ir sidabrą iš gilių rūsių pakeltų, kad jį priešui siųstų, juo nuo priešų atsipirktų, aukštą pilį auksu kad apgintų.

Užlipo mozūrų valdovas ant aukšto pilies kuoro, niauriai apsižvelgė į visas šaleles, baisia nusiminė baili jo širdis, neliepė ginkluotis, nesakė šarvuotis jis savo kareiviams, balnoti žirgelių jisai neparėdė, jaunų laukan vesti, smarkion kovon joti jisai nei nemanė, tiktai siuntė ko greičiausiai, tiktai siuntė ko skubiausiai savo

karžygius seniausius, savo patarėjus ko gudriausius, kad jie pas Kunotą jotų, auksą ir sidabrą jam siūlytų, pažadėtų sugrąžinti jaunąją jo mergelę, jei nuo pilies atsitrauktų, iš jų krašto jei ramiai išeitų...

Ir nuvyko mozūrų karžygiai seniausi, ir nujojo patarėjai jų valdovo gudriausi pas Kunotą raitužėlį tai su gausiais pažadėliais...

VI

Aukšti pilies kuorai, tvirtos sienos – nežino berneliai, Dainavos raiteliai, kas jiems bedaryti, kaip ton pilin įsiveržti...

Jau saulelė užtekėjo, aušri diena prablaivėjo, vai, nejoja bailūs lenkai į platų laukelį, nenori šveitriais kalavijais, plieno kieto kardais su berneliais pasižaisti, miklių rankų patampyti, eiklių žirgų pavarinėti... Teks raiteliams viešnagėlėn pėstiams eiti ne per plačius vartus, ne tiesiu keleliu, tik per aukštas sienas kopti...

Nesveikins jų ten žaliu vynu, tik aitriomis vilytėlėmis, karštu šarmu, žarijomis, pelenėliais...

Dar nenusėdo bernuželiai nuo širmų žirgelių, dar neišleido iš rankų šilko pavadėlių, kai atjojo lenkų pasiuntiniai pas Kunotą raitužėlį su gausiais pažadėliais, su skaidriomis dovanėlėmis...

VII

Ristam žirge dar sėdėjo Kunotas, kai į jį priėjo lenkai.

– Vėl grįžote, lenkai? Ar nusigandote ir pasislėpėt už aukštų pilies sienų? Iškrapštysime jus iš ten, jeigu net piktesni jūs būtute negu mūsų miškų širšės.

– Mes nenusigandom. Tik nenorime veltui kraujo lieti ir todėl atėjome pas tave su geru žodžiu, taiką tau siūlydami.

– Matote, mano karžygiai pasirengę pas jus viešnagėn. Aš nenoriu jų trukdyti, todėl kalbėkite greičiau, ką norite pasakyti.

– Mūsų galingas valdovas siūlo tau geruoju atiduoti žmoną ir visus tuos, kurie su ja buvo paimti, jei tu pažadėsi pasitraukti nuo pilies ir ramiai iškeliauti iš mūsų šalies.

– Triskart saulė neužtekės, kai mano žmona bus laisva be jūsų malonės.

– Mūsų pilis tvirta, daug joje gynėjų, nepateksi tu mūsų pilin ir per prievartą savo žmonos neišvaduosi. Nieko neįveikęs, su didele gėda ir širdies nusiminimu turėsi grįžti namopi.

– Aš niekuomet dar nesu kalbėjęs žodžių, už kuriuos neatsakytų mano ranka. Kad pasakiau, tai pasakiau: triskart saulė dar netekės, kai aš būsiu jūsų pily ne svečiu, bet šeimininku.

– Tavo žmona žus veikiau, negu tu pilin pateksi...

– Už kiekvieną nuo galvos nukritusį jos plauką atsakysite savo gyvybe jūs, jūsų žmonos, jūsų vaikai ir visi tie, kurie ten sėdi ir kurie mano galioj dabar yra. Žinokite, lenkai, kad aš savo žodžių vėjui nekalbu.

– Dievo rankoj rytojaus diena ir visos dienos, kurios dar bus. Pilies gali nepaimti, o tavo žmona žus baisia mirtim, nes kerštingi tavo grasymai mūsų nenugąsdins. O paklausęs mūsų žodžių, tu laisvę gražinsi ir savo žmonai, ir visiems tiems, kurie jūsų pagalbos laukia. Be to, mūsų valdovas, prisipažindamas, kad šiuo metu jėgos jam dar silpnos atviram lauke su tavimi susiremti, žada tau aukso, kiek vienas stipras vyras jo gali pakelti, ir sidabro, kiek jo trys subrendę vyrai galės panešti. Štai ką siūlo tau mūsų valdovas dabar. Ryt, kai ateis jam pagalbom jo broliai ir giminės, kuriems jis žinią jau pasiuntė, nieko negausi ir gali nustoti ne tik lobio, kurį jau turi, bet garbės ir gyvybės...

Rinkis dabar, lietuvių valdove.

– Aš jau pasirinkau, o ką pasirinkau, jūs jau girdėjote. Siūlot man aukso ir sidabro, kuris vis tiek bus mano, nes aš pilį paimsiu greičiau, negu jūs pagalbos susilauksite, kurios mes nebijom. Dar niekuomet nėra to buvę, kad lietuvis lenko bijotų.

– Tai tavo paskutinis žodis, lietuvių valdove?

– Pasakykite savo valdovui, kad aš nemoku priešui nusileisti, jei jis nėra dar žuvęs, ir aš dar gyvas esu. Jei jis nori išgelbėti pilį ir tuos, kurie ten yra, testoja vienas prieš mane vieną su kalaviju rankoje. Jei aš žūsiu, paėmę mano žmoną ir tuos mūsų, kurie pas jus nelaisvėje, pasitrauks manieji iš jūsų krašto ramiai, nieko daugiau neliesdami. Bet jei žus jisai, atiduosite man pilį ir visa, kas ten yra, be pasipriešinimo.

- Mūsų valdovas narsus vyras, ir galinga jo ranka...
- Aš tik su tokiais ir mėgstu ginklu susiremti. Aš kovoj puolu silpnesnį tik tuomet, kai jis man kelią pastoja stipresnį pasiekti.
- Lietuvių vadove, ar nepasigailėsi, kad atmete gerą mūsų pasiūlymą, pasitikėjęs savo ranka, kuri gali tave labai apvilti?
- Tylėkite ir nebekalbėkite daugiau. Kam žodžiai kalbėti ir laikas dilti, kai galima kalaviju veikti.
- Gerai, aš priimu mūsų valdovo vardu pasiūlytą jam lauką, – atsakė jų vienas.

Kareivių lydimi, jie grįžo savo pilin...

O Kunotas, širdimi nudžiugęs, raibu sakalu nuskrido į pilies vartus, svajodamas su savo priešu kalaviju susiremti, už vargus, už savo mergelės ašaras, už gimtąjį ugnim ir kalaviju sunaikintą kraštą atlyginti...

VIII

Kantriai laukė jaunasis Kunotas vieną valandėlę, laukė raitelis ir kitą, laukti laukė – nieko nesulaukė. Baisiai nusivylęs, liepė bernužėliams sėsti nuo žirgelių, imti rankon aštrius kirvius, šveitrius kalavijus, aukštą priešų pilį pulti...

– Bailus lenkas nori mus apgauti, laiką sudildyti, bet apgaunami nepasiduosim...

Jau nusėdo bernužėliai nuo širmų žirgelių, ėmė rankon aštrius kirvius, šveitrius kalavijus, žengė slinko į aukštas pilies sienas...

Dar jie nepriėjo aukštų sienų, ir atsivėrė pilies vartai, ir išjojo lenkų būrys, nei didelis, nei mažas – trys šimtai žirgų, trys šimtai lenkų kareivių... Pirmas jojo visų priešaky šalies kunigaikštis, jį lydėjo garsūs vadai, narsūs karžygiai, gudrūs patarėjai...

Aukso šarvai, šilko balnai, baltais perlais nusagstyti... Aukso kilpelės, šilko pavadėlės jų visų kaip vieno...

Ilgai kardai, rūstūs veidai jų visų kaip vieno...

Sprogo Kunoto širdis kaip pavasario giedrią dieną žalioje gėlelė, stabdė savo bernužėlius, kad pilies jie dar nepultų, o pats jaunas lenkų pasitiktų skrido...

Kaipo aras prieš gulbeles skrido jaunasis bernelis, jį lydėjo raitužėliai kaip tie raibi sakalėliai – trys šimtai bernelių, trys šimtai širmų žirgelių...

Plieno šarvai, ty mo balnai jų visų kaip vieno...

Šveitrūs kalavijai, sidabro žasleliais žaboti žirgeliai jų visų kaip vieno...

Jauni veidai džiaugsmu sprogo: akelės žibėjo, kaip tos žarijėlės tamsiąją naktelę, jų visų kaip vieno...

Ir susijojo susitiko lygiam lauke, plačioj lankoj, mandagiai sveikinos, šveitrius kalavijus į žemę lenkdami, plieno šalmus geležiniais pirštais paliesdami...

IX

Išjojo priešakin vienas visų lenkų seniausias, visų patarėjų gudriausias ir, į Kunotą prijodamas, taip jam tarė, žodį kalbėdamas:

– Mano narsusis valdovas, prieš mirtinai susiremdamas su tavim kalaviju, dar kartą tiesia tau taikos ranką.

– Pasakyk savo valdovui, kad aš esu lietuvis, o jisai lenkas, kuris mane skaudžiai užgavo ir nuskriaudė, todėl draugais mudu niekuomet nebūsiva.

– Jis laisvą leis tavo žmoną ir visus tuos, kurie su ja yra, ir dar suteiks tau gausių dovanų auksu, sidabru ir kieto plieno kalavijais.

– Aš pripratęs kalaviju pasiimti, kas man patinka ar ko man reikia. Kam aš imsiu kaipo dovaną, ką galiu paimti kaipo karo lobį.

– Mano valdovo tvirta ranka, ir kovoj turėsi jam pasiduoti, nieko nelaimėdamas.

– Kam mudu kalbėsiva dabar apie tai, katras priverstas būsiva pasiduoti, jei dar abu turiva kalavijus rankoje. Apie tai greit sužinosiva, kartas čia, katras dausose...

– Dievas kovą lemia, bet ne žmogaus ranka. Nebūk tiek išdidus ir pasitikėjimo pagautas, lietuvių vadove, kad netektų pasigailėti tau ir tiems, kurių likimą turi tu spręsti. Dar gali tapti mano valdovo vergu.

– Vienas mūsų turi žūti, o gal žūsiva abudu. Jis tuomet eis dangun, pas savo dievus, o aš dausosna pas savuosius. Jei mane čia nugalės, aš vis tiek jo vergas

nebebūsiu. Bet žinok, kad mano neapykanta nenumirs ir nenurims su kūnu: ji seks jus visus ir dausose.

– Ir nėra vilties, kad tu nūnai susitaikysi ir tapsi mums draugu?

– Žinok, lenke, jei aš būčiau tavo draugas, galėtai manim pasitikėti, nes aš padaryčiau daugiau, negu galiu, bet jei esu tavo priešas, nelauk, kad viską užmiršiu ir kerštą tau dovanosiu.

– Vadove...

– Kam tiek daug kalbi ir laiką dildai? Nekalbėk! Matai, net mano žirgas nekantrauja. Grįžk ir pasakyk savo valdovui, kad aš jau laikiu su kalaviju rankoje.

– O jei jis vis dėlto nepanorės...

– Pasakysiu, kad zuikiai esate, ne kareiviai, ir paliepsiu tuojau pulti ir jus, ir jūsų pilį...

X

Nutilo šiaurus vėjas. Saulę temė tamsus debesėlis – kovon ėjo Kunotas raitužėlis su lenkų krašto valdovu.

Vai, ne du viesulu lygiam lauke susitiko, du raiteliu lygioj lankoj susirėmė. Ne griausmas danguje sugriaudė, sutarškėjo dviejų raitužėlių plieno kalavijai. Dar tik tris kartus susirėmė, dar tik tris kartus kits kitą kalaviju kirto, lūžo lenko kalavijas per pusę, klupo jo žirgas, galva žemę rausdamas, krito lenkas nuo bėro

žirgo ant sausos žemės. Nušoko Kunotas nuo savo risto žirgelio, priėjo prie gulinčio lenko ir tarė jam:

– Tu be ginklo likai, lenke.

Lenkas nesikėlė ir nieko jam neatsakė...

– Kelkis ir pasiskolink iš draugų sau kitą ginklą. Aš nenoriu naudotis nepalankiu tau likimu, nes tu man buvai narsus priešas.

– Aš nenoriu daugiau su tavim susiremti. Imk mano pilį, mano turtus, tik palik mane gyvą, nes esi stipresnis, – atsakė jam lenkas besikeldamas.

Niauriai į jį pažvelgė Kunotas ir taip jam prabilo:

– Tu man pikta darei ir esi mane skaudžiai užgavęs kaipo priešas, ir tavęs dabar neišgelbės iš mano rankos nei patsai Perkūnas. Nemelsk, neprašyk, bet imk ginklą ir žūk, kaip vyrui dera, jei savo jėgomis nepasitiki. Žūk kaipo narsus karys, kad ir man nebūtų gėdos, jog aš bailų turėjau priešą.

Nusigando lenkų kunigaikštis, veidas jo pabalo, miklios rankos sudrebėjo: kovon stoti jis nebenorėjo. Vai, jam gaila buvo savo jaunystėlės, jaunųjų dienelių, vai, jam gaila buvo jaunos žmonos, mažųjų vaikelių...

– Imki mano baltus dvarus, didžius turtus, pilis mano tas tvirčiausias, tik nežudyk manęs jauno, mano jaunųjų dienelių! Imki mano didžius turtus, auksą, sidabrėlį, tik nevirkyk mano jaunos žmonos ir mažų vaikelių!..

Nusiminė visi lenkai, žodžius šiuo išgirdę, gėda raudo rūstūs veidai, kad taip skaudžiai juos užvylė narsus kunigaikštis, priešui išdavė jų žmonas ir mažus vaikelius...

Žodis duotas suderėtas – kaip nuo jo atsisakysi?..

Pažadėlis pažadėtas – kaip jo netesėsi?

XI

Neištesėjo savo žodžio lenkai, neišlaikė savo pažadų pasižadėjimų, pasuko savo eiklius žirgus į pilies vartus ir šiauriu vėju lėkė, palikdami savo kunigaikštį lietuvių rankose. Bet aitvaro šuoliu pasileido Dainavos berneliai jų vyti, kad neduotų jiems pilin pasprukti, pilies vartų užtrenkti, ir vydami kirto kapojo tuos, kuriuos pasivydavo...

Bėgo lenkai klykdami, keikdami savo kunigaikštį, kurio drąsa ir ranka pasitikėjo, ir savo laimę keikdami plūsdami, kad sunkią valandą juos prigrižo...

Bėgdami, šuoliais belėkdami, plakė lenkai žirgus kančiukėliais, badė varstė smailiais pentinėliais. Žirgai lėkė, net žemė drebėjo, o Dainavos berneliai nuo jų neatsiliko, raibais sakalėliais skrido, vis daugiau lenkų pasiekdami, vis daugiau jų žemėn nukrėsdami, kaip vėjas krečia drebančius epušės lapelius... Ir neišdrįso niekas atsigręžti, neišdrįso nei vienas jiems pasipriešinti...

Tik senas jų vadas, matydamas, kad juos besivydamas įsiverš priešas per vartus į pilį, sulaukė savo eiklų žirgą ir šūktelėjo narsesnius, kad jie sustotų ir, savo gyvybę aukodami, besivejantį priešą sulaukytų, duotų progos kitiems, silpnesniesiems, per vario vartus pilin pasprukti, sunkius geležinius vartus užkelti, storomis drūtomis šovynėmis užšauti, priešų pilin neįsileisti...

Išgirdo jo balsą ir tie, kurie buvo narsesni, ir tie, kurie buvo drąsesni, sulaikė savo eiklius žirgus ir, kitus praleisdami, laukė priešo prisiartinančio, kad jam su kalaviju kelią pastotų, visiems kitiems duotų progą ramiai pilin pasislėpti...

Priešaky visų, kurie vijo, buvo kunigaikštis Kunotas ir Margelis raitelis, garsaus bajoro Alūno sūnelis, narsus Merkinės bernelis. Neilgai juos sulaikė drąsieji lenkai: kaip juodu jojo, taip ir prajojo, krito lenkai, kurie jiems kelią buvo pastoję, kaip ažuolai, Perkūno vilyčios paliesti, o jie vijo priešus toliau, net į pilies vartus, net per pilies vartus, į vidų pilies...

Bet ne taip lengva buvo lenkus nugalėti kitiems berneliams, Dainavos šalies raiteliams: saulelė temė, žemė drebėjo, bernelių galvelės krito kaip nuskintos aguonėlės. Plieno kalavijai skambėjo, skydai čerškėjo, žvengė žirgeliai, netekę raitelių. Kraujas sraujomis plaukė upelėmis, buvo nugrįstas klonis bernelių.

Negreitai nelengvai lenkus nugalėjo, negreitai į pilies vartus kelelį prasisdynė.

O tuo metu apsidairė lenkai pily ir pamatę, kad tik du berneliai juos vijo, tik dviese pilin įsiveržė, narsiai juos puolė kaip pelėdos geležinnagės raibą sakalą, panorėdami juodu pavergti ar bent už pilies vartų išstumti...

Ilgai gynėsi kunigaikštis Kunotas ir su juo Margelis. Pamielino miklias rankas, kalavijus bevartant, atšipo šveitrūs kalavijai, priešus bekapojant, o pagalbos vis dar nebuvo...

Kai lenkų lavonų siena iš visų pusių apsitvėrė, kad per ją kiti į juos nei prieiti, nei jų kardu pasiekti galėjo, nusišluostęs ranka savo kruviną veidą, garsiai sušuko Kunotas:

– Vai, jūs, berneliai, Dainavos šalies raiteliai! Ar jūsų eiklūs suklupo žirgeliai, ar juos lenkų kiškiai nugąsdė žalioje pievelėje, po visas šalis išsklaidė, kad mudu vienu su lenkais palikote kovoti...

Ir pridėjo prie lūpų briedžio ragą, smarkiai sudūmė sutrimitavo, kad draugai išgirstų, kad su pagalba atskubėtų...

Suaidėjo dangus ir žemė, išgirdo briedžio ragą jauni bernužėliai, garsūs Dainavos šalies raiteliai, išsklaidė lenkus į visas šalis, kaip sklaido vėtra šaltą rudenėlį pageltusius lapelius, ir puolė į pilies vartus, pagalbą nešdami, pilin skubėdami, kits kitą pralenkdami...

Nespėjo ragas nuaidėti, kai paleido lenkai eiklias vilytėles kaip dūzgiantį bičių spietelį, ir visos taikė į Kunotą ir Margelį, juodu žeisdamos, kraują liedamos. Krito žemėn Margelėlis kaip palaužtas ažuolėlis. Būtų jaunas žuvis, galvą dėjęs, bet suspėjo narsūs draugai, lenkus jie iškrikdė, pilin įsiveržė... Paskui visą dieną lenkus jie žudė, pilį plėšė, nesigailėdami nei narsių vyrų, nei grakščių mergelių, nei mažųjų vaikelių...

– Už mūsų tėvų vargelius, už Kunoto žaizdas, už jo dailiosios mergelės ašarėles...

– Tai jums duoto žodžio nelaikyti, tai jums mūsų šalis naikinti, seni seneliai ir maži vaikeliai skaudžiai skriausti!.. – kalbėjo žiaurūs berneliai, Dainavos šalies raiteliai...

Saulei kruvinai nusileidus, padegė pilį iš keturių kampų ir sumanė tiesiais keliais, tamsiais miškais skubiai traukti į tėvų šalį, gausų lobį beveždami, begabendami...

Vedė daugel vergų ir vergių, tvirtų vyrų darbininkų ir grakščių mergelių...
Bus, kas artų, laukus sėtų, gelsvus rugius pjautų...

Bus kuo pasigirti, seni tėvai pradžiuginti... Bus seselėms parėdėlių, šilko kaspinėlių, o mergelėms diržo juostų, auksu liėtų, aukselio žiedelių...

Jojo bernužėliai linksmi džiūgaudami, dainėles dainavo. Tik nelinksmas buvo vienas bernužėlis, narsus Margelis: sunkių žaizdų nuslopintas, tarp dviejų žirgų pakabintas, grįžo jisai į tėvų šalėlę. Betgi džiaugėsi Kunotas jaunąja mergužėle, kuriai laisvę savo narsumėliu, savo kalaviju jaunas sugražino...

XII

Dar jie nepriėjo viešojo kelelio, jau temė naktelė žaliają girelę. Sustojo bernėliai lygioje lankelėj, nuo žirgelių sėdo, tai ristuosius leido žalion pievelėn ganytis ilsėtis per kiaurą naktelę...

Dar jie nenusėdo nuo ristų žirgelių, dar jų nepaleido žalion pievelėn, kai narsius bernelius, Dainavos raitelius, pavijo lenkų karalius su didžiu pulkeliu...

Va, dar neišauš dienele, dar nepatekės aušrelė, kai reiks bernužėliams, kai teks raitužėliams smarkion kovon stoti, teks galveles dėti už tėvų šalėlę, už tėvelius, motinėles, už skaisčias seseles...

Vai, nuliūdo bernužėliai ne dėl savo rūpestėlių, tik dėl jaunų mergužėlių, dėl mažų vaikelių, dėl tų senųjų senužėlių, tėvų, motinėlių, kuriuos vedė iš lenkų žemės, iš sunkaus vargelio išvadavę...

Susirinko bernužėliai į platų ratelį, ėmė tartis ir galvoti, kaip jiems pasielgti, maži, seni ir silpnieji iš vargelio kaip gelbėti...

Ir prabilo tuomet Kunotas raitužėlis, žalių Punios girių puikus bernužėlis:

– Vai, jūs jokit, bernužėliai, vai, skubėkit, brolužėliai, tėvelių šalelėn! Bejodami pasiimkit senus, mažus ir skaisčias mergeles, kuriuos išvadavom iš sunkaus vargelio. O aš jaunas pasiliksiu su narsiais broleliais, tai pastosiu piktiems lenkams viešą kelią į tėvų šalelę, tai juos sulaikysiu ašei trims dienelems.

Ir sušuko bernužėliai, raibi sakalėliai:

– Tavęs vieno nepaliksime, visi kovon stosime, galvas dėsime arba mulki lenką nugalėsime...

– Ar užmiršot, bernužėliai, tuos, kuriuos mes vadavom? Ar jūs norit, kad, mums žuvus, visi jie patektų dar sunkesniam vargui?..

– Bet tu viens tikrai žūsi, žus tavo broleliai, bus mums gėda jauniems kareivėliams, kad jus vienus čia palikom...

– Vai, berneliai raitužėliai, raibi sakalėliai, ar užmiršot, ar nežinot, kam jauni mes gimėm? Ar ne tam, kad lygiam lauke smarkioj kovoje galvelę guldytum už tėvų šalelę...

– Vai, skubėkit, laiko nedildykit, dar šią tamsią naktį savo šalin vykit! O kai grįšit tėviškėlėn, mūsų neužmirškite: kas meteliai lenkų žemėn jodinėkit, mus, brolelius, ten minėkit, plėšrų lenką kamuodami, mūsų vėles pradžiuginkite...

XIII

Tamsią naktį skyrėsi Kunotas su savo mergele, siūsdamas ją tėviškėlėn, gražindamas tėvui motinėlei, o patsai pasilikdamas su nedideliu narsių bernelių būriu, kad nors visi iki paskutinio žūtų, bet lenkus per tris dienas, per tris naktis kad sulaikytų, kol pasieks tėvų šalį seni ir maži, jaunos moterys ir skaisčios mergelės.

Verkė jaunoji besiskirdama, gūdžiai raudėjo, kaip raiboji gegutė pavasario giedrų rytelį kukavo!

– Kodėl mano tokia dalužėlė, kad bernelį gyvą turiu apraudoti, juo nepasidžiaugus net kelių dienelių? Vai, geriau aš būčiau žuvusi, sunkiu miegu amžinai užmigusi, nei bernelį savo vos suradusi ir vėl su juo amžinai jau atsiskyrusi.

– Vai, neverk, mergele, neraudok, lelijėle. Dievai laimės čia ant žemės mudviem nelėmė. Susitiksiva, mergužėle, dausų šaly. Ten mylėsivos, glamonėsivos, ten tavęs pasiilgęs aš lauksiu. Nemeili man bus su senais protėviais puota, neįdomios triukšmingos medžioklės. Gale skobnių rymosiu, į duris žiūrėsiu ir, tavęs pasiilgęs, širdimi liūdėsiu, kol tavęs jaunosios susilauksiu.

– Kas bus dausose, aš, berneli, nežinau. Baisu man mirti, dar baisiau su savo berneliu skirtis. Geriau visi žūsime arba visi namo grįšime.

– Nebaisu mirti jaunam kovos lauke, baisiau senatvės susilaukti, jėgų nebetekti. Bet jei visi kovon stosime, kur šimtas lenkų prieš mūsų vieną, kas

atsitiks su senais ir mažais, su jaunomis moterimis ir skaisčiomis mergelėmis, kuriuos iš lenkų verguvės išvadavome?

– Kodėl gi tu, bernužėli, kodėl gi tu, sakalėli, o ne kuris kitas turi čia pasilikti, savo galvelę padėti?

– Nekalbėk, mergužėle, kad aš tavęs gerbęs nenustotau. Argi nežinai, kad pusė lobio, pusė garbės visuomet vadui tenka? Todėl kad jis visuomet ten, kur pavojus didžiausias, kur mūšis smarkiausias. Ar nori, kad aš, nuo pavojaus pabėgęs, būčiau gėda tau ir tėvų kraštui...

Verkė mergelė, raudėjo kaip raiba gegutė pavasario rytelį, beverkdama graudžius žodelius kalbėjo, savo likimą keikė. Lydėjo ją bernelis viešu keleliu, bučiavo skaisčias akeles, ramino švelniais žodeliais, atsisveikindamas amželiui.

– Lik sveika, mergužėle! Jei dievų bus lemta, dausų šalį pasimatysiva.

XIV

Ir išjojo bernužėliai tėvelių šalėlėn, pasiliko tyram lauke tik Kunotas raitužėlis su narsiais draugužėliais, piktam lenkui kelią kad pastotų, per tris dienas, per tris naktis kad jį sulaikytų.

Kai jie rengės žiaurion kovon, smarkian mūšin per kiaurą naktele, aušrai patekėjus, senasis vaidila jiems dainelę tokią padainavo, ramindamas audrindamas jaunąsias širdeles...

– Neliūdėkime, bernužėliai, kad keliauti pasirengėm dausų šalėlėn.

Ten šalelė daug gražesnė, ten saulelė daug kaitresnė, o buitelė daug linksmesnė...

Triskart saulė kruvinai tekės, triskart kraujuose leisis, o mes kaip ažuolai stovėsime, žingsnio nepasitrauksime...

Vai tu, juoda lenkų žeme, gal svetimu nedraugingu papročiu pridengsi mūsų lavonus, bet ar ne mes tave ištreplėjom, žirgų kanopėlėmis išmindėm skersai ir išilgai?..

Vai tu, žiauri giltinė, juodoji giltinė, tu užmerksi mūsų šviesias akeles, bet ar nebuvai tu mūsų vergė, kurią mes siuntinėdavom, kur panorėdavom.

Dar tu, žiaurioji, mums pavergausi, kol mes tapsime tavo auka...

Nors mūsų kūnai nejudami atsiguls ant kietos svetimos žemės, bet mūsų vėlės laisvos pakils šviesion dausų šalin, kur su garsiais protėvių didvyriais linksminsimės, dieną ir naktį bepuotaudami, savo žygiais besigirdami...

Nutils žemėje mūsų lūpos ir daugiau nebebylos, bet už tai amžinai apie mus skambės garsios vaidilų dainos, mūsų žygius apdainuodamos, mūsų vardus garsindamos, skambės, kol danguje saulė žibės, kol ant žemės išgyvens, kurie narsią gerbią sielą...

Išdžius žemelė, mūsų krauju atskiesta, ir jūs, motinėlės, jūs, sengalvėlės, pamiršite savo vaikelius, nuraminsite savo širdelę, kiti paguos jūsų senystelę...

Žalia žolele sužels lygus laukelis, kur mes sugulsim, kovoj nuvargę, praslinks tavo skausmų dienos, senasis tėvužėli; kiti sūneliai bus tau paguodėlė, tavo senatvės paramėlė...

Išsprogs pavasario medeliai, nudžius ašaros nuo jūsų skaisčių veidelių, mergelės lelijėlės, jaunosios mūsų seserėlės, iškris liūdno godelės iš jūsų jaunujų širdelių: surasite sau kitus užtarytojėlius, jaunujų dienelių žadintojėlius...

Tik jūs, brolužėliai, tik jūs, sakalėliai, tai nenurimsite, tai mūsų neužmiršite. Jūs minėsit mus kas vieni meteliai, lenkų žemėn jodinėdami, aukštas pilis, didžius miestus begriaudami, už mūsų didį vargelį bekeršydami...

Jūs neužmiršit mūsų, kol patys šviesias užmerksite akeles, ant drėgnos žemelės atsigulę, dausų šalin beskubėdami su mumis, brolužėliais, pasimatytų, rankelių paspaustų, džiaugsminga žinele nuramintų, kad ne veltui vargome, ne veltui žuvome...

Dabar, bernėliai, balnosim žirgelius, kovon stosim...

Skinsim šveitriais kalavijais sau kelią dausų šalin...

Sena pasaka apie narsų kunigaikštį Margirį, Punios valdovą

Seni vyrai, žalios lankos, šienpjūvėliai, jauni bernai, juodos žemės artojėliai, vai, ir jūs, mergelės lelijėlės, žalios rūtos sėjėjėles, paklausykit senos mano pasakėlės apie narsų kunigaikštį Margirį raitelį, apie skaudų jo likimą, didelius vargelius. Graudžius žodžius aš kalbėsiu, gūdžių kanklių pritiriamas, jūs klausykit mano pasakėlės, pasidomėdami, kaip gyveno, vargus vargo jūsų seni tėvai protėveliai...

I

Ant aukšto kalno, tarp žalių girių, pas Nemunėlį, kaip milžinas galingas rankas į dangų aukštai kelia tvirtus kuorus sena Punios pilis. Dievų laiminta, milžinų statyta sena Punios pilis. Valdovų rūmai akmenų siena iš visų pusių apsupti. Aplink sienas aukšti pylimai, ant tų pylimų geltono ąžuolo tuinas saulėje žiba kaip gintarinis. Budrūs sargai dieną ir naktį iš aukštų kuorų į visas puses be paliovos žvalgosi, o vario vartus dieną ir naktį šimtai kareivių sergsti, kad pikti žmonės neįeitų, neįsivogtų...

Didžioji menė kailiais išklota, šilkais papuošta. Sienos iškabintos išdabintos plieno kirviais, šveitriais kalavijais, auksuotais šarvais, variniais skydais, iš svetimų šalių ir vaizbūnų keliauninkų atgabentais ir gudų šaly, lenkų pilyse ir vokiečių miestuose ginkluota ranka paimtais...

Klausykite, vyrai. Toje menėje ant aukšto ąžuolinio suolo sėdėjo galingas Punios valdovas, milžinų ainis, patsai ūgiu ir jėgomis milžinas, kunigaikštis Margiris. Sėdėjo, galvą žemai nuleidęs, ant baltų rankų rymodamas, sunkias godeles galvodamas. Jis išteriojo vokiečių žemę nuo rytų iki tolimų vakarų, gaisrais pažibino pačiam didžiajam kryžiuočiu, kuris drebėdamas pasislėpė už tvirtų Marijenburgo sienų, atkeršijo, su kaupu užmokėjo už savas ir visos Lietuvos skriaudas, parsigabeno plieno ginklais, auksuotais šarvais, šilko rūbais, auksu, sidabru ir geltonu gintaru tokį lobį, kokio dar niekad ir niekas nebuvo kalaviju įsigijęs nei dabar, nei senovėje. Šimtai eiklių prieš žirgų žvengia dabar jo arklidėse, šimtus padovanojo ir savo narsiesiems berneliams raituželiams, ir galingam Vilniaus ir senų Trakų kunigaikščiui.

Klausykite, broliai. Dar nei vienas Dainavos valdovų amžių amžiais nebuvo atlikęs panašaus narsumo žygio. Bet vakar, kai jis su savo narsiais draugais linksminosi puotavo, žalią midų begerdami, kepta žvėriena beužkandžiaudami, džiaugėsi gyrėsi savo žygiais laimėjimais, savo garsiais darbais kiekvienas didžiavosi, vaidilos skambino dainavo, jų žygius begirdami, jų vardus beminėdami, o labiausiai jų, narsų Margirį, begarsindami. Bet ne tiek jie dainavo apie Margirio kelionę Prūsų šalin, ne tiek dainose jo vardą minėjo, kiek pasakojo širdį jaudinančių pasakėlių, kiek dainavo krūtinę audrinančių dainelių apie senų dienų Šarūną, apie narsų Kunotą bernelį, kuris lenkų žemėj galvą dėjo su visu savo narsiu būriu, su garsiais kareivėliais už tėvų šalį, už Dainavos kraštą nuteriotą bekeršydamas. Klausė Margiris, narsus Punios valdovas, tų dainų ir pagailo jam senovės pralinkusių dienų. Tų dainų beklausydamas, žalią midų gėrė, begerdamas gailiai verkė, sunkiai dūsavo, o skaudžios jo ašarėlės iš šviesių akių per geltonus ūsus krito ribavo į aukso taurę...

Bet ne tiek jam buvo gaila senos senovės, narsiais žygiais pagarsėjusios, kiek jam liūdna buvo, kiek sunku buvo jo širdelei, kad jo žygiai ne tiek garsūs, kad apie jų sudėtos ne tokios skambios dainelės, ne tokios graudžios pasakėlės.

Nors skaudžiai skaudėjo jam širdelę, neprabilo, nepapeikė vaidilų: negražu, negarbinga kitiems garsių žygių pavydėti, negražu, negarbinga svetima garbė piktu žodžiu, skaudžiu pavydu pažeminti. Geriau naujų žygių ruošti, naujais darbais pagarsėti, kad apie juos tiek sudėtų vaidilos dainelių, tiek graudžių pasakėlių, kiek danguje žvaigždelių, kiek Dainavos giriose medelių...

Ir galvojo dabar narsusis Margiris, ant ažuolo suolo sėdėdamas, kur vėl jaunam joti, žirgelis varyti, kuris priešas pulti, koku žygiu jaunam naujai pagarsėti?..

Bet kaip priešą pulsi, iš namų išjosi, kad reikia ruoštis, reikia laukti iš svetimų kraštų, iš vokiečių žemės nekviestų svečių. Juk geruoju žiaurus kryžiuotis nepraleis, skaudaus smūgio nepamirš ir širdį džiuginančio keršto neatsižadės, su gausiais palydovais, iš tolimų šalių sukviestais, aplankys Dainavos žemelę ne su midaus taure rankoje, bet su plieno kalavijais, ne meiliu žodeliu pasveikins, bet gaisais pašvaistėlėmis...

Reikia gerai pasiruošti, nekviestas svetelis gražiai sutikti, mandagiai iš tėvų žemės išlydėti, ne geltonu vynu, ne žaliu midumi, bet raudonu krauju pagirdyti, pavaišinti...

Tai dar, vyručiai, ne dainelė, tai dar, berneliai, tik pasakėlė apie kunigaikščio Margirio godeles. Jei klausėt nuobodžios pasakėlės, paklausykit ir gūdžiosios dainelės...

II

Ūžia švokščia žalioji girelė, klostosi, niaukias šviesus giedrus dangus tamsiais debesėliais, šarvuojasi ginkluojasi žaibais perkūnėliais, neduoda užmigti, akių sumerkti Margiriui berneliui, Dainavos šalies garsiam raituželiui.

Ankstų rytą kunigaikštis kėlėsi, prausėsi veidą šaltu vandenėliu, šluostėsi šilkų rankšluostėliu. Sumanė bernelis, sugalvojo raitelis anksti, saulei patekėjus, girion joti, briedžių, lokių pašaudyti, laksčių stirnų pavaikyti, tampraus kilpinėlio patampyti, eiklių vilytėlių pamėtyti...

Dar neprisijuosė šveitraus kalavijo prie kairiojo šonelio, dar neprisisegė aukso pentinėlių, dar neužsimovė ant galvelės kiauninės kepurėlės, suvyravo sąvartinės durelės skersinėlis, įėjo aukšton kunigaikščio menėn nelaukti nekviesti sveteliai: senas karavadas Vaišnora ir su juo buvo žilaplaukis galingų dievų, Punios pilies globėjų, krivis.

Klausykit, vyručiai, klausykite, berneliai: jų buvo rūstūs veidai, jų buvo niaurūs žvilgsniai. Ir suprato narsus Margiris, Dainavos garsusis bernelis, kad nelinksmų išgirsti teks jam naujienėlių, nelinksmų žinelių. Aukšton kėdėn atsisėdo, parėmė smakrą balta rankele ir taip jiems prabilo tik vieną žodelį:

– Kalbėkita...

– Kunigaikšti, didelė negarbė ištiko mūsų kraštą: jauni vokiečiai, aršiuose mūšiuose Prūsų šaly kalaviju nugalėti, Punios pilin jėga atgabenti, galingiems dievams, pilies globėjams, pažadėti, žuvusiems Dainavos karžygiams padausoti nuspręsti, kad dausose jiems tarnautų, savo vargais jų širdis džiugintų, šią naktį pabėgo iš tavo gilių rūsių žalion girion, tėvų šalin kelio beieškodami.

– Pasiųsti tuojau vytis į visas šalis! – sušuko kunigaikštis.

– Jau vytytys pasiųstos, valdove, – atsakė senasis Vaišnora. – Bet pėsčio girioje nesurasi, raitas nepavysi; maža vilties, kad dievai gaus, kas jiems buvo žadėta.

– Dievai turi gauti, kas jiems žadėta! – tarė rūščiu balsu žilaplaukis galingų dievų krivis.

– Jie negalėjo sienų pralaužti, jie negalėjo vario durų išgriauti! Kas juos išleido, Vaišnora? – sušuko Margiris.

Kaip nunokęs rugys geltonvarpis nuleido Vaišnora galvą žemyn, nieko neatsakydamas. Niauriu žvilgsniu į jį žiūrėjo Margiris. Jo širdy jau ėmė gimti skaudus įtarimas, o veidas rūstumu brinkti. O kai sieloje audra sukilo, perkūno trenksmu turėjo pasireikšti, rūščiu balsu tarė kunigaikščiui žilaplaukis krivis:

– Tavo, kunigaikšti, jauna žmona dievams nusidėjo, aukai paskirtiesiems laisvę gražindama.

– Mano žmona? – nusistebėjo Margiris. – Mano žmona to negalėjo padaryti! Tu sumelavai, krivi.

– Dievų krivis melo neapkenčia, ir jo lūpos tik tiesą kalba. Ko tyli, Vaišnora? Pasakyk valdovui, kad gryna tiesa mano žodžiuose.

– Kalbėk, Vaišnora, – tarė jam kunigaikštis, niauriai, iš pasalų į jį pažvelgdamas.

Ir papasakojo kunigaikščiui Vaišnora, kaip tamsią naktį jauna kunigaikštienė pati atidarė kalėjimo duris, vokiečius kalinius išleisdama, kaip pati juos išlydėjo per vario pilies vartus, ir kareiviai, kurie sargybą ėjo, neišdrįso jai pasipriešinti, josios žodžio nepaklausyti.

Niauriai klausė kunigaikštis, žodžio netardamas. O kai Vaišnora baigė pasakojęs, tarė jam senasis krivis:

– Neklausei mano žodžių, kunigaikšti, ir vedei sodžiaus mergelę. Kad būtai vedęs bajoro dukrą, nebūtų tavęs ištikusi tokia baisi gėda.

– Tikra mano žmona galėjo būti ne toji, kuri garsios bajorų giminės, bet kuri man audė kovai vėliavą, kuri jausmais ir dainomis mokėjo sužadinti mano sielą, – atsakė jam kunigaikštis Margiris.

– Šiandien dievai piktai užgauti ir keršto reikalauja. Jei nesurasite ir nesugrąžinsite dievams paskirtų kalinių, kunigaikštienė turi mirti jų vietoje, kaip nusidėjusi tau ir dievams.

– Kaip aš galiu pasmerkti mirti moterį, kurią aš mylėjau ir vis dar tebemyliu!
– atsakė kunigaikštis.

– Ji gėdą padarė tavo galvai ir skriaudą tavo sielai, dievams nusidėjusi ir tavo žodį paniekinusi! – sušuko senas krivis.

– Kada man skauda sužeistą ranką, kuria aš kalaviją vartoju, aš jos neatkertu ir neatmetu šalin, kad žūtų. O žmona juk man brangesnė negu mano dešinioji ranka.

– Dievai galingi, kunigaikšti! Nuo amžių tavo pilis tvirtai stovėjo, dievų saugoma. Griuvėsiais ir pelenais pavirs ji, kai pames ją dievai ir nustos saugoję kelius, kurie veda į josios vartus.

– Nekalbėk veltui žodžių, kad neužpyktau, o užpykęs neužgautau tavo žilo plauko. Kad žemė griūtų, kad dangus pasvirtų, aš nepakeisiu savo žodžio. Dievais tu manęs nebaugink.

– Galingas valdovas tu iki šiol buvai. Trakų ir Vilniaus kunigaikščiai baidėsi tavo žodžio ir jam prieštarauti nedrįso. Laimė sekė iki šiol tavo žingsnius, kovos laukuose laimėjimai garsų tavo vardui nupynė vainiką, bet žinok, kunigaikšti, kad dievai, tave globodami, taip lėmė. Pasikeis tavo likimas, kai apleis tave ir tavo kraštą galingųjų dievų globa.

– Aš dar jaunas, krivi. Ranka mano dar nenustojo jėgų, mano kalavijas dar neatbuko, surasiu dievams dar garbingesnių aukų...

– Nebeims dievai aukų iš paniekinusios juos rankas. Vargas tau, vargas tavo piliai, vargas visam tavo kraštui...

Tai taręs krivis nusigrėžė ir, neatsisveikinęs su valdovu tėvų nustatytu būdu, pagarbos jam nepareiškęs, piktas ir niaurus išėjo iš kunigaikščio menės.

– Kunigaikšti... – norėjo prabilti Vaišnora. Bet nedavė Margiris jam žodžio tarti, neleido patarimo pareikšti.

– Tylėk, Vaišnora, ir nekalbėk. Tenepasako niekas, kad Margiris pabijojo. Nei dievų, nei žmonių nesibaido jo širdis.

Ir liepė Vaišnorai eiti ir pašaukti jo aukšton menėn kunigaikštienę...

III

Klausykite, vyrai, klausykite, berneliai! Kai įėjo įžengė jauna kunigaikštienė aukšton menėn, Margiris iš kėdės nesikėlė, meiliu žodžiu josios nesveikino, nedavė jai baltos rankos, nevedė į skobnis raižytas, puikiai drožinėtas, nesodino ant suoloelio ąžuolinio, kaip kad visuomet darydavo, kai jį skaisti mergelė – jauna žmona aplankydavo...

Įėjo kunigaikštienė, priešais vyrą atsistojo, šviesių akelių į jį nekeldama, meiliu žvilgsniu jo neapdovanodama, linksma šypsenėle jo širdies nedžiugindama...

Ne šviesi apsiniaukė dienele, miglomis apsiklostė, apsiniaukė niauriomis rūpestėlėmis, sunkiomis godelėmis Margirio bernelio šviesus veidelis. Ne žaibai

sužalbavo, ne perkūnai sugriaudė, piktu žvilgsniu, rūščiu balsu sutiko savo žmoną kunigaikštis Margiris, Punios pilies ir viso Dainavos krašto valdovas.

– Pasakyk man, jaunoji, kodėl tu dievams piktai nusidėjai, mano žodį paniekintai? Kodėl laisvus leidai dievams pažadėtus kalinius, rūsių duris jiems atrakindama, varinius pilies vartus atkeldama?..

Ne lakštutė girioj sulakštavo, ne gegužė vyšnių žaliame sode gūdžiai sukukavo, graudžiu balsu prakalbėjo jauna kunigaikštienė skaistaveidė:

– Todėl juos aš laisvus paleidau, berneli, todėl tau aš nusidėjau, raiteli, kad man pagailo jų jaunųjų dienelių, kad man pagailo jų motinų skaudžių ašarėlių, jų skaisčių mergelių sunkaus vargelio, graudžių žodelių. Juk man, berneli, širdelę skaudėt, juk man, raiteli, krūtinę sopėt, kai išgirstau, kai sužinotau, kad ne kovos lauke garbingai su kalaviju rankoje žuvai už tėvų šalelę, bet surištas, sukaustytas, be laisvės, be garbės, kaip gyvulys, peiliu papjautas, paskerstas...

– Ar tu užmiršai, ar nepagalvojai, kad jie aršūs mūsų krašto priešai, žiaurūs teriotojai? Jų pagailėjai, o kodėl nepagailėjai tų, kurie iš jų rankos per tavo kaltę ryt gal turės dar žūti, ir verks tuomet, graudžiai raudos senos mūsų šalies motinos, sūnų nebetekusios, skaudžias lies ašaras jaunosios mergos, bernų nustojusios.

– Todėl aš, berneli, nepagalvojau, todėl aš, raiteli, užmiršau, kad mano sielą sužavėjo skaudus sapnas. Vakar vakarėlį apmarino mane sunkus miegas, o kai priguliau, užmigau, sapnavau, berneli, kad aš pavirtau raiba gegele, kad nulėkiau tolimon Prūsų šalin, nutūpiau žaliame vyšnių sodely ant jovaro šakelės. Tame sodely, tame žaliame vaikščiojo jauna mergelė, baltas rankas laužydama, gailias ašarėles beberdama per skaisčius veidelius. Tai ji verkė ir raudėjo savo jauno bernelio, kaip raiboji gegulė kukavo. Man pagailo josios ašarėlių, man pagailo

josios didelio skausmelio, ir aš paleidau savo balselį per visą sodelį, nusiskundžiau raudodama, kad jai negaliu padėti, širdies nuraminti. Ir atlėkė iš žalios girelės margasis genelis, ir prabilo prakalbėjo į mane, raibą gegulę: josios bernelis mylimasis tavo vyro pilies giliam rūsy sėdi, žiaurios mirties laukia.

Aš, berneli, aš, raiteli, sapnavau sapną, kad pavirtau geltona volungėle ir nuskridau toli už girelių, į tą Prūsų šalį. Ten aš nutūpiau žalion liepelėn ant didžio dvarelio. Po dvarą vaikščiojo sena motužėlė, baltas rankas laužydama, gailias ašarėles beliedama, verkė raudėjo savo jauno sūnelio. Man pagailo jos skausmelio, man pagailo jos senų dienelių, skaudžių ašarėlių, ir paleidau aš balselį ant viso dvarelio, nusiskūsdama, kad negaliu aš grąžinti senai motinėlei josios jauno sūnelio. Ir atlėkė raibas sakalėlis iš tamsios girelės, ir prabilo prakalbėjo į mane, paukštelę, šiais graudžiais žodeliais: tavo vyro aukštoj pily giliam rūsy sėdi josios sūnelis, žiaurios mirties laukia...

Aš, berneli raitužėli, aš, berneli sakalėli, šį ankstų vakarėlį sapnavau sapną, kad pavirtau maža paukštele, pilkaja lakštingalėle, nutūpiau ant žemo kuoro langelio, sulakštavau, prakalbinau linksmą giesmele. Ir atsišaukė atsiliepė už langelio graudžiuoju žodeliu:

– Kad tu, paukštele čiulbuonėle, nulėktai tolimon Prūsų šalin, kad praneštai mūsų broliams ir seniems tėvams žilagalviams: mes čia sėdim svetimoj žemėj giliam rūsy, saulės nematydami, dangumi nesidžiaugdami, išvadavimo nebelaukdami. Negarbingai mirsim, ne kovos lauke su kalaviju rankoje, bet surišti, surakinti, kaip gyvuliai būsim paskersti. Iš gėdos mūsų plaukas pabalo. Paklauski tėvų ir vyresniųjų brolių, kam išmokino mus kardą vartoti, kam pripratino mus širmais žirgais karan jodinėti, jei žiaurus mums buvo skirtas likimas vergo taurę iki dugno išgerti, gėdoje jaunas galvas dėti...

Aš antrą kartą užtraukiau giesmelę, sučiulbėjau ir vėl išgirdau graudų žodelį:

– Kad tu, paukšte, girios čiulbuonėle, nulėktai už tamsių girių, į Prūsų žemę, surastai mūsų motinas sidabragalves ir paklaustai, kodėl nepagimdė mūsų akmenėliais, neįmetė gilion upelėn. Ten ramiai dabar begulėtume, širdies skausmo, gėdos jausmo nežinotume. Nuskrisk, paukšte, Prūsų šalin, pranešk mūsų sesulėms ir skaisčiosioms mergelėms, kad mes jauni nebegrišime, baltųjų rankelių nebespausime, meiliųjų žodelių nebekalbėsime – žūsime čia, tolimoj šaly, negarbingai žūsime, užuojautos žodžio nebegirdėdami, neapraudoti, dainoje neapdainuoti...

Ir atlėkė pilkas vanagėlis, puolė mane, mažą paukštuželę, bevaikydamas, begaudydamas rūstų žodelį kalbėjo: kas skriaudžia pargriautą, kas negaili pavergto, to ir aš nepasigailėsiu, tą ir aš nuskriausiu...

Negerai sumanei, berneli, negerai padarei, raiteli, kad leidai nuskriausti pavergtą, kad leidai kankinti paveržtą, nužudyti nugalėtą. Aš pagalvojau, aš pabijojau, kad dievai mums pagamins tokį pat likimėlį, ir prabudus pamaniau, o pamanius padariau: atrakinau rūsių duris, atkėliau pilies vartus ir leidau belaisviams bėgti tėvų šalin paguostų motulių, kad jos neraudotų, pradžiugintų mergelių, kad joms iš skaisčių akių ašarėlės nebyrėtų...

Jei negerai padariau, neprotingai pasielgiau, bausk mane, berneli, kad tavo žodį sulaužiau, tavo paliepimą peržengiau...

Taip pasakius, taip prakalbėjus, dar žemiau nuleido skaisčią galvelę, sudėjo rankas ant krūtinėlės ir stovėjo prieš rūstų vyrą kaip palinkusi lelijėlė. Tyliai klausė Margiris josios graudžių žodžių, nepratardamas, neprabildamas, o kai baigė kalbėjusi, o kai baigė pasakojusi, kėlėsi iš aukštos kėdės – klausykite, berneliai,

klausykite, vyrai, – žengė vidurin menės, kur žmona stovėjo, ėmė rankom už garbiniuotos galvelės, bučiavo skaisčius veidelius ir raudonas lūpeles, vedė sodino aukšton kėdėn ir taip prakalbėjo, paklausė:

– Tavo kalba moteriška, bet vyriški joje žodžiai. Vaidilos dainos tiek manęs nejaudino, kiek tavo pasakos. Bet ne tavo širdy jos gimė, ne savo mintis man dėstei, ne savo žodžius man kalbėjai, nors tiesą kalbėjai. Pasakyk, mergele, kas juos pagimdė tavo jautrioje širdelėj?..

Kaip saulelė prašvito, pradžiugo mergelės veidas, kaip paukštelė sučiulbėjo, prakalbėjo jauna mergelė, skaisti Margirio žmona:

– Iš tolimų kraštų atskrido man tie žodžiai. Ne vėjai juos atpūtė, nei aitvarai atnešė, bet senas vaidila, iš svetimų žemių čion vergu atgabentas...

Ir papasakojo kunigaikštienė apie svetimų žemių vaidilą, kurį vergu pargabeno kunigaikštis Margiris iš tolimų lenkų kraštų. Ilgais žiemos vakarais, kada Margiris kariavo Prūsų žemėj, jis pasakojo kunigaikštieniui savo šalies pasakas apie karžygius didvyrius, apie garsius krašto valdovus ir apie savo šalies dievą, tokį žmonėms gerą ir švelnų, jog jis pats kankinąsis, kai žmogus žmogų kankina, patsai kruvinomis verkiąs ašaromis, kai nuskriaustas verkia vyras, silpna moteris ar net mažasis vaikelis. Tasai švelnūs ir gerasis dievas su žmonėmis džiaugiąsis, su žmonėmis verkiąs, su žmonėmis jų vargais nelaimėmis vargštąs. Nėsa jam didesnio džiaugsmo, didesnės laimės kaip toji, kuomet žmogus žmogaus, netgi savo priešo, pasigaili.

To savo gero dievo vardu tasai vaidila mokė ją žmones mylėti, visų gailėtis; jis pagimdė josios širdy tuos žodžius, kuriuos ji kalbėjo, ir tam žygiui sugundė, kurį ji atliko...

– Burtininkas jisai, raganius ir tavo sielą užkerėjo, – tarė kunigaikštis.

Jis palydėjo iki durų savo gražią žmoną ir liepė pašaukti tą svetimų kraštų burtininką...

IV

Gal jau nusibodo jums, berneliai, gal jau įkyrėjo jums, vyručiai, mano pasakėlė. Gal ji negražiai sudėta, neįdomiai sakyta, bet jūs pakentėkit, man senam dovanokit, kad seni mano pirštai silpnai liečia kanklių stygas, kad senatvės pakirstas mano balsas neskamba, kaip skambėti turėtų.

Plačiais žingsniais žingsniavo Margiris kunigaikštis po didžiąją tėvų menę, o po kojom žemė drebėjo, ant sienų sukabinti ginklai skundėsi žvangėjo – tokis buvo sunkus ir galingas jo žingsnis.

Bevaikščiodamas, plačiu žingsniu bežingsniuodamas, sunkią godojo godelę, didžią dūmojo dūmelę, kaip jam pasielgti, koku žodžiu turi jis sutikti svetimos šalies vaidilą, jo žmoną suviliojusį, jį, Margirį, paniekinusį, galingus dievus užgavusį...

Negražu, nepadoru būtų karžygiui vaidila, kad ir svetimų kraštų, kad ir svetimų šalių, kaip prasikaltęs vergas nubausti. Ką amžini dievai jausmingų, sielą graudinančių žodžių galia apdovanojo, kam žavintį balsą suteikė, tą su galingais valdovais, su garsiais karžygiais sulygino, pirmą vietą jam nurodydami ir žiauriuose mūšiuose, ir linksmose puotose. Kieno tvirtas žodis dainoje, to tvirta turi būti ranka kovoje ir atitinkama pagarba pas žmones...

Bet kad jis klastingomis kalbomis jam mergelę suviliojo, gražiais žodžiais piktam žygiui sužavėjo, jo, garsaus valdovo, valią palaužti, jo žodį paminti pamokė, turės atsakyti, kaip dera garbingam vyrui, lygiam lauke su kieto plieno kalaviju rankoje...

Taip begalvodamas, taip bemanydamas nauju žygiu džiaugėsi, baltas rankas trynė, laukė svetimų kraštų vaidilos atvykstančio...

O kai jis įėjo aukšton kunigaikščio menėn, seno Vaišnoros lydimas, nusivylė, nusiminė narsus bernelis, Dainavos valdovas: ne tvirtą jis išvydo vyrą, ne karžygio pamatė veidą. Priešais jį stovėjo lazda pasirėmęs, senas su žila iki juostos barzda žmogus, jo veidas buvo ilgo amžiaus raukšlėmis pažymėtas. Ilgais iki kulnų rūbais apsitašęs, balta sumazgyta virve apsijuosęs; ant krūtinės kabo baisus vokiečių dievo ženklas...

– Ką tu čia man atvedei? – sušuko kunigaikštis. – Aš laukiau vyro, su kuriuo galėčiau kalaviju susiremti, o tu man seną lepšį rodai. Tokis juk nesuras karšto žodžio ir moteries sielos nesužavės...

– Kunigaikšti, tai ne vaidila, bet svetimos šalies dievų krivis, matyti, didelis raganius. Tavo ir mano akims jis senas atrodo, bet kokį jį mato kiti, argi mes galim žinoti?..

Pamąstė Margiris, pagalvojo susirūpinęs, bet kiek patylėjęs neigiamai pakraipė galvą ir tarė kalbėjo:

– Kad jis būtų tokis galingas raganius, kaip kad tu kalbi, mes jo būtum nelaisvėn nepaėmę, savo žemėn neparsivedę.

– Valdove galingasis, kuriam tikslui leido jis save suimti, mūsų žemėn atgabenti, argi mes galim atspėti?..

– Tylėk ir nekalbėk, – tarė narsus kunigaikštis. – Jis senas yra, todėl senas ir atrodo...

– Dainavos krašto valdove, aš ne burtininkas, jokių burtų nežinau ir nevartoju. Aš tik dievo visagalio globa pasitikiu ir esu ten, kur jo šventa valia man būti paskyrė, – tarė senasis krivis.

– Tu lietuviškai kalbi! – nustebo kunigaikštis, jo žodžius išgirdęs, – o išvaizda tavo vokiška. Kas tu esi?..

– Aš esu gyvojo dievo tarnas, o visų tautų žmonės man broliai.

– Niekuomet nėra to buvę, kad vokiečiai ar lenkas būtų lietuviui brolis. Niekus kalbi, kvailas krivi! – sušuko kunigaikštis.

– Kalbu, ką man liepia mano dievas kalbėti. Jūsų kalbos pramokau, teikdamas pagalbą ir paramą tiems, kurie pas vokiečius vargsta. Dievo apvaizda patekau čion, jūsų kraštą, iš lenkų žemės, kad šito krašto žmonėms dabar patarnautau.

Nusijuokė kunigaikštis, tokias kalbas išgirdęs, ir nusijuokęs jam tarė:

– Tu senas esi, ir amžius išdildė tavo rankų jėgas. Kokių būdu gali mūsų krašto žmonėms patarnauti?..

– Tai vokiečių žvalgas, valdove, – tarė senasis Vaišnora. – Jie nori sužinoti kelius į mūsų kraštą, kad galėtų mus pulti.

– Kai jūs sumanote pulti lenkų ar vokiečių kraštus, ar nesurandate be žvalgų į juos kelio. Ar išdidus karžygytis gali reikalauti pagalbos iš tokio amžiaus suvarginto senio kaip aš? Aš, gero jums linkėdamas, atsiradau ir esu čia.

– Kas ir iš kur tu esi? – paklausė kunigaikštis, įtariamai į jį pažvelgęs.

– Aš iš vakarų kraštų, iš ten, kur visi žmonės seniai jau tikrą šviesą išvydo ir tikrąjį garbina dievą. O kaip aš čia atsiradau, pasiklauskite savo kalavijų, kurie čion man kelią rodė. O čia atsidūręs, savo likimą laimindamas, aš noriu tau, valdove, ir tavo žmonėms padėti tikrąjį dievą pažinti ir amžiną gyvenimą surasti.

– Tu iš vokiečių krašto atvykai ir siūlai, kad mes jų piktą dievą pagerbtume, savųjų išsižadėję, – nusijuokė vėl kunigaikštis.

– Jis vertas, kunigaikšti, kad tu lieptai jį pakarti ant to paties raikščio, ant kurio jis pasikabino ant krūtinės baisų vokiečių dievo ženklą, – prabilo senasis Vaišnora, kuris tylėdamas klausė svetimų kraštų krivio kalbos.

– Jis ne vokiečių, ne lenkų, ne lietuvių dievas, garsusis valdove, bet visų žmonių tėvas ir viso pasaulio kūrėjas ir valdovas, Viešpats ir tikrasis dievas.

– Vokietai, aš seniai žinau, kad melas kiekvienas žodis, kuris išeina iš jūsų lūpų. Nekalbėk man kvailų kalbų, nes manęs neapgausi.

– Amžinasis mano dievas, kurio aš tarnas esu, liepia man mylėti visus žmones, net tuos, kurie piktai apie mane mano, ir tarnauti jiems, bet jisai piktinasi melu, ir todėl vien tik gryna tiesa mano žodžiuose...

– Veltui kalbi. Tu piktas žmogus, piktais žodžiais suviliojai mano žmoną, nusidėjai man ir mano krašto dievams. Todėl žiaurus kerštas laukia tavęs, ir tavo

dievas tau nepagelbės. Sakyk, kodėl pagundei mano žmoną kalinius paleisti, mano žodį paniekinti, piktai nusidėti žmonių akyse?

– Ne aš ją sugundžiau, valdove, tik gerojo dievo malonės kibirkštėlė pasiekė josios jautrią širdį. Džiaugtis ir didžiulis turi, valdove, kad amžinasis paskyrė tau gyvenimui draugę tokios skaisčios širdies moterį. Kai tu manęs išklausysi, ir aš surasiu kelią į tavo širdį, tu patsai suvoksi, kad ji pasielgė, kaip geram žmogui pasielgti reikėjo.

– Tenustuju aš pirmoje kovoje su priešu dešinėsios rankos, jei aš be tavo žodžių nesuprantu, kad ji pasielgė kaip karžygys vyras. Bet kad ji mano žodį per tave pamynė ir dievams nusidėjo, tu keršto neišvengsi.

– Aš nebijau, garsusis valdove, mirties, nes šitas kryžius, ant kurio kentėdamas už tave ir mane mirė mūsų Viešpats dievas, yra amžino gyvenimo ženklas. Jei mano mirtis galėtų jus visus į jo glėbį nuvesti, aš linksmi mirčiau, jokių kančių nebijodamas. Bet tu, prieš pasmerkdamas mane mirti, paklausk, ką aš tau pasakysiu apie tą dievą, kuris savo malone sužadino tavo žmonos sielą ir privertė ją atlikti darbą, kuriuo, kaip matau, didžiuojasi ir tavo kilni širdis.

– Neklausk jo, valdove, – tarė senas, daugel savo amžiuje patyręs, Vaišnora. – Jis savo gudriais žodžiais nori užkerėti tavo sielą.

– Tylėk, Vaišnora. Aš ne moteriškė, ir seno žmogaus pasakos nesujaudins mano krūtinės. Bet, smerkdamas nusikaltėlį, aš esu pripratęs išklausyti jo pasiteisinimų. Tenepasako niekas, kad teisybės žodis nerado kelio į mano širdį. Kalbėk, krivi, tik negundyk ilga kalba mano kantrybės.

Ir ėmė pasakoti, gražiai kalbėti senasis krivis apie tolimus vakarų kraštus, tvirtas pilis, didelius miestus, apie ruimingas dievo gabijas, iškilmingas šventes.

Apie karalius, tų kraštų valdovus, apie karžygius riterius, apie karus ir mūšius, taikos gyvenimą ir puotas. Paskui ėmė kalbėti, gražiai pasakoti apie tų kraštų gerąjį dievą, kaip jis, žemėn atvykęs, tarp žmonių gyveno, jų vargais nelaimėmis rūpinos, kits kitą mylėti mokė. Pasakojo, gražiai kalbėjo apie piktų žmonių darbus, apie gerojo dievo kentėjimus už žmones ir baisią mirtį, apie jo pažadus, palikimus, apie šventus, žmonėms duotus, įsakymus...

Ilgai klausė kunigaikštis, jo žodžiais susidomėjęs, jo kalbomis sužavėtas. Beklausydamas tylėjo, giliai dūmeles dūmodamas. O kai baigė kalbėjęs senasis krivis, tarė jam atsakydamas:

– Silpnas tavo tasai ir mažas dievas, kad net žmonių nugalėti neišgalėjo, save nukamuoti leisdamas. Gal moterims jis ir tiktų, bet ne mums, kareiviams. Vėl kokis jisai dievas! Apiplėšiau jo šalis, sudeginau jo globoje esančius miestus ir sodžius, gabijas ir alkas, ir nieko man nebuvo.

– Todėl, valdove, kad jis geras dievas ir daugel žmogui nusidėjimų atleidžia, negreit jam kantrybės pritrūksta. Jūsų dievai – piktos dvasios, bet leisk man, Dainavos valdove, aš savo silpna ranka su savo dievo pagalba kirviu iškaposiu jūsų alkuose ąžuolus ir beržus, ir nieko man nebus.

– Na, ir kaip dar bus. Tik pamėgink!

– Mano dievas galingas, ir jūsų Perkūnas nepasiųs savo griausmų mane nubausti.

– Kokis reikalas Perkūnui siųsti savo žaibus prieš tokį kaip tu. Užteks dar žmonių rankų, kad gabijas ir alkus apgintų. Aš matau, kad tu ne tik senas, bet ir negudrus, ir tik moterį galėjai savo kalbomis apgauti. Nebausiu tavęs, nes tokio

seno skriauda ir dievams nemaloni. Todėl eik laisvai iš mano krašto, kur tave akys neša, ir nepasilik čia.

Senas Vaišnora piktai sušnairavo ir tarė kunigaikščiui:

– Negerai darai, laisvę jam pažadėdamas! Pasigailėsi, kunigaikšti. Aš senas ir iš patyrimo žinau, kad nedera vokiečiui pasigailėjimo reikšti.

– Kad pasakiau – pasakiau ir žodžio savo nekeisiu. Išvesk jį už pilies vartų, duok jam seną ramų arklį ir ženklą, kad ramiai galėtų iš mano krašto išsikraustyti, blogo nepatirdamas.

– Iš tolimų gražių kraštų, mano sielai mylimų, aš atvykau lenkų žemėn, jų valdovo kviečiamas dievo žodžio skelbtų, švento jo vardo garsintų. Dabar dievo ranka mane čion atvedė, gausią dirvą, niekieno nedirbamą, man rodydama, ir aš iš tavo krašto nesikraustysiu, neisiu iš čia, valdove, nes man nebebus daugiau progos į tavo kilnią širdį prabilti, tavo sielos akių atidengti, kad gerojo dievo šviesą išvystai, jojo šventą valią pagerbtai. Savo žilu plauku, kurio tu pasigailėjai, meldžiu tavęs, dėl savo amžino gyvenimo – išklausk dar manęs.

– Ko tu nori, krivi? Juk viską pasakei, ką pasakyti turėjai, – tarė jam nustebęs kunigaikštis.

– Dainavos valdove, tavo širdis gera, ir siela teisybę mėgsta. Kodėl gi tu žiauria neteisybe gyveni, plėši gudus, lenkus ir vokiečius, degini jų miestus ir kaimus, žudai žmones, kurie tau pikta nėra padarę? Krauju šlakstai, ugnimi ženklini savo kelius. Tavo priešai, tau bekeršydami, daro tą pat tavo kraštuose. Kunigaikšti, atsižadėk žiaurios neteisybės, pažink tikrąjį dievą – tu išplėsi priešams kalaviją iš rankų, taiką žemėje įgyvendinsi, laimingą padarysi šį mano kraštą ir tuos, kurie šalia jo yra. Laimins tave žmonės, kad ramybę jiems suteikei, ir garbę

įsigysi, kokios neturėjo nei tavo tėvai, nei protėviai. Aš ir mano broliai Kristuje išplatinsim išgarsinsim tavo vardą visame pasauly.

Nustebo kunigaikštis Margiris, tokius drąsius žodžius išgirdęs. Jam dar niekas, kaip gyvas yra ir tėvų kraštą valdo, nebuvo tokių žodžių akysna kalbėjęs, ir todėl patiko jam šis drąsus senis, kurs mirties nesibaido ir valdovų nebijo. Nesupyko, neužsigavo jo žodžiais ir ramiai jam tarė, jį pagerbdamas, į kalbą su juo įsileisdamas:

– Tavo žodžiuose daugel drąsos, kurios aš iš tokio, kaip tu, nesu laukęs, todėl neužpykau ir tau atsakysiu. Žiauria neteisybe aš gyvenu, sakai tu. Bet toji žiauri neteisybė ar nėra tik vienintelis galybės, turtų, laimės ir garsaus vardo šaltinis? Kas geruoju, ilgomis tik kalbomis ir tuščiais žodžiais jas yra pasiekęs? Keliu, kuriuo aš vaikščioju, ar nesistengia vaikščioti ir tie, kurie tavo dievą gerbia?

– Valdove, niekas yra žemės turtai ir josios garbė! Kai siela sudorėsi ir nustosi žiaurią prievartą vartojęs, atsivers tavo akys, ir pamatysi, ko nematai, ir patsai savo darbų susigėsi.

– Niekus kalbi, seni, ir veltui nori mane įtikinti. Kai mes, kaip tu sakai, sudorėsim ir nustosim vartoję tą žiaurią prievartą, kuri tiek tave baugina, suniekšėsime visi ir gero vardo neteksime vyrų akyse. Ar nori, kad mūsų moterys iš mūsų pasijuoktų, ir mūsų vardas taptų paniekos ir pažeminimo žodžiu?..

– Doro ir geros širdies vyro neniekina nei dangus, nei žemė, ir kiekvienas žmogus gerbia jo vardą.

– Gerbia žodžiais bailiai, kurie visko bijo ir nežino, kas yra vyro širdies narsumas. Bet ir jie niekina tokius savo širdies gilumoje. Mes nieko nebijome, mirties kovos lauke nesibaidome, bet ten josios ieškome ir pavydim tiems, kurie su

kalaviju rankoje garbingai krinta, nes didvyriais amžinai gyvens dievų dausose, kol karžygiais panorės vėl tėvų žemėn sugrįžti. Žinok, svetimų dievų krivi, kad audra ir kovos džiaugsmas laimę teikia vyro krūtinei, kad narsios tautos neteisingumas ir žiauri prievarta patinka net tiems, kurie nuo jų kenčia.

– Tu klysti, valdove...

– Tylėk ir nekalbėk, nes kvailas esi ir nieko neišmanai. Ar nedainuoja lenkai ir gudai dainų apie mūsų žygius, nuo kurių jie daugel yra nukentėję, ar nevadina jie mūsų – narsioji Lietuva?..

– Visas pasaulis jau tikrą dievą išpažino, didelės valstybės ir galingos tautos priverstos buvo prieš jį nusilenkti...

– Kas apsiginti neišgali, tam gyventi neverta. Bet temiršta tasai, kaip narsiam vyrui dera. Nei tu, nei vokiečiai mūsų neįvaidys, nieko mes nebijom, tik gėdos. Bet kol kalavijas rankoje, mes ir gėdos neragausim. Tegeria ją mūsų priešai ir tie, kurie mano, kad lietuvio sielą galima baime palenkti.

– Kaip man tave įtikinti, valdove! Viešpatie dieve, kodėl nesuteikei man karštų žodžių, kurie būtų galėję palaužti jo širdį! – sušuko, aukštyt rankas iškeldamas, svetimų kraštų krivis.

– Jei nevykę tavo norai, ko lendi su kalbomis. Gražiai kalbėti moka ir moterys, bet vyrui darbas, ne žodžiai dera.

– Valdove, pasigailėk savo sielos...

– Tylėk ir nebekalbėk daugiau. Aš suteikiau tau garbę, klausydamas tavo žodžių. Bet kad negudrūs jie ir vyrui gėdą daro, nebenoriu daugiau su tavim kalbėti...

Ir liepė jam išeiti iš menės ir eiti, kur patsai nori...

V

Virpėkit, piršteliai, mikliai, skambėkit, kankleliai, garsiai, kad nenusibostų jaunesiems berneliams, kad nepakyrėtų rimtiesiems vyručiams klausyti mano pasakėlės apie garsaus Margirio dieneles, apie skaudžius bernelio vargelius.

Jau šešis kartus keitė mėnuo savo veidą, kai jauni berneliai, Dainavos šalies raiteliai, eiklių žirgelių nebemuštravoja, šveitrių kalavijų nebevartoja...

Vai, nusibodo jaunesiems namie sėdėti, dirvelė arti, pievos šienauti. Vai, nusibodo mergelių dainelės, vai, įkyrėjo žalių girelių žaidimėliai, lokių, briedžių, gulbių, antelių medžioti...

Vai, ir sumanė, tai sugalvojo rudens dienele narsus Margiris puotą iškelti. Sušaukė bernus, sukvietė vyrus savo aukšton menėn raudono vyno gertų, žalio midulio ragautų, skambios vaidilų dainos paklausytų apie protėvių žygius, apie garsius tėvų darbelius...

– Vai, šiandien gersim, berneliai, nūnai uliosim, vyručiai, ryt balnosim žirgelius, ryt mes ruošim kirvius, kalavijus, tolimon kelionėn pasirengdami...

Nudžiugo tai išgirdę berneliai, palinksmėjo jiems ūkanota rudens dienele, lyg būtų miglas praskiedusi kaitri saulelė. Raudoną vyną, žalią midų gėrė, triukšmavo, apie būsimus žygius berneliai svajojo, begerdami beuliodami, gyrėsi atliktais, džiaugėsi sumanytais žygiais ir garsiais darbais...

Aukštoje menėje sėdėjo kunigaikštis Margiris, o su juo jauni draugai ir senieji karavadai. Jie raudoną vyną gėrė, žalią midų ragavo, skambių vaidilų dainų klausė apie protėvių žygius, apie garsius tėvų darbus ir beklausydami žadėjo dar garsesnius atlikti, dar didesnę garbę įsigyti, kad apie juos gražesnės dar dainos skambėtų, įdomesnes vaidilos poringes, padavimus sudėtų jaunesiems pasimokyti, seniesiems pasidžiaugti...

Kai jie taip kalbėjo linksminosi, bedžiūgaudami vaidilų skambių dainų klausė, atėjo senas dievų krivis, priešais kunigaikštį atsistojo ir tokį žodį graudžiai prakalbėjo:

– Kunigaikšti, aš sapnavau sapną, kuris gero nelemia nei tau, nei tavo kraštui, todėl atėjau tau jo papasakoti.

Nustojo vaidilos dainas dainavę, nutilo jauni berneliai ir senieji karavadai kalbas kalbėję, išgirdę jo gūdžius žodžius, o kunigaikštis, niauriai į jį pažvelgdamas, baltą kaktą piktai suraukdamas, tarė:

– Neprašiau nekviečiau tavęs, kad šį vakarą gūdžiomis naujienomis drumstai linksmas mūsų valandas. Bet kad atėjai nekviestas neprašytas, kalbėk nieko neslėpdamas.

– Ne kad žmonėms, ne kad valdovui įtiktau, bet kad dievų paliepinus atliktau, aš čion atėjau ir atvykau tą valandą, kurią man dievai atvykti paskyrė, – atsakė jam senasis krivis. – Man prisisapnavo, kad aukščiausiam tavo pilies kuore susukė raibas sakalas sau lizdą. Atėjo kvaili žmonės, nieko neišmaną, ir ėmė erzinti raibą sakalą, akmenimis svaidyti sakalienę, lizde betupinčią. Supyko raibi sakalai, pasikėlė iš lizdo, garsiai sukvyliavo ir tolimuosna išlėkė kraštuosna, palikdami lizdą ir mažus sakalynus be globos.

O kai išlėkė raibieji sakalai, atlėkė ilgasnapijai, geležinnagai krankliai, puolė sakalo lizdą, ėmė jį draskyti, mušti mažus sakalynus, kurie be globėjų, be gynėjų užtarytojų pasiliko...

Žuvo maži sakalynai, ir jų lizdas buvo išdraskytas, išmėtytas, į visas šalis vėjo išpustytas...

Ar supratai, ką reiškia mano sapnas, valdove?

– Mane mažą tėvai ginklus vartoti mokė, ne sapnus spėti, aiškinti, – tarė jam kunigaikštis. – Kad pasakei paporinai mums sapną, pasakyk, ką gi tasai tavo sapnas reiškia, kuria nelaimė mums gresia?..

– Blogai tau ir pikta visiems čia susirinkusiems mano sapnas lemia. Apleido tavo pilį galingi dievai, kurių globoje ji buvo. Apguls apstos ją iš visų pusių pikti priešai ir dievų neglobojamą išardys išdraskys, mūro sienas išgriaus, ir žūsi tu ir visi, kurie su tavim čia nūnai linksminasi...

– Radai kuo mus bauginti! Juk mes, lietuviai, tam ir gemam, kad kovoje su kalaviju rankoje žūtume, – sušuko kunigaikštis ir garsiai nusijuokė.

– Negudri tavo kalba, Punios valdove. Ne baidyti, ne bauginti tavęs, bet įspėti atėjau, o tu pasielk, kaip patsai išmanai.

Taręs tai senas krivis išėjo iš aukštos menės, daugiau nei žodžio nebepratardamas, nei į vieną linksmam nepažvelgdamas, o kunigaikštis liepė vėl vaidiloms dainas dainuoti, poringes padavimus sakyti apie garsius protėvių žygius, apie didelius ir garbingus tėvų darbus. Patsai vyną, midų gėrė ir kitus gerti ragino.

– Ryt, berneliai, apie vargus nelaimes galvosime, ryt rūpestimis galvas sau kvaršinsime. Šiandien gerkime, linksminkimės, vaidilų dainų klausykime, savo širdis audrinkim garsiems žygiams, garbingiems darbams ruoškimės.

Gėrė jauni berneliai ir rimti vyrai, uliojo, skambių vaidilų dainų klausė apie garsius tėvų žygius, apie didelius protėvių darbus. Beklausydami žadėjo dar garsesnius žygius atlikti, dar didesniais darbais pagarsėti...

Klausykite, berneliai, klausykite, vyrai... Jau pirmi ir antri gaidžiai giedojo, o kunigaikštis Margiris vis dar linksminosi, uliojo su jaunaisiais berneliais, Dainavos krašto raiteliais, su senaisiais karavadais. Jie vis dar raudoną vyną, žalią midų tebegėrė, skambių vaidilų dainų tebesiklausė, savo širdis naujiems žygiams, garsiems darbams tebeaudrino. O kai sugiedojo tretį gaidelį, iš tolumo pasienio krašto atvyko raitelis ir pranešė jiems graudžią naujienelę.

– Dainavos krašto valdove, aš skubėjau, žirgą varydamas, širmo nesigailėdamas, tau pranešti, kad didelės vokiečių minios, kokių dar mūsų žemė nebuvo mačiusi, peržengė tavo krašto sienas ir kaip juodas debesis slenka čion iš vakarų, gaisrais kelią sau šviesdami.

– Nereiks toli žirgų varinėti, kad garsiai pasielgtume, karo žygiais kad pragarsėtume: priešas patsai pas mus nekviestu svečiu atvyksta. Bet ryt apie tai galvosime, ryt kovon josime, o dabar linksminkimės, jauni berneliai ir seni karžygiai!

Tai taręs žalią midų aukso taurėn pylė, atvykusį karžygi užgėrė, už aukštų skobnių pasodino.

Ir vėl visi linksminosi lėbavo, raudoną vyną, žalią midų gėrė, skambių vaidilų dainų klausė apie protėvių žygius, apie garsius tėvų darbus ir beklausydami žadėjo dar garsesnius žygius atlikti, dar žymesniais darbais pagarsėti...

Patsai kunigaikštis Margiris gėrė linksminosi ir kitus ragino... Taip jie gėrė uliojo, iki diena pradėjo aušti, šviesia aušrele rytų padangę nušviesdama...

O kai auksinė aušra gaisu pašvaistėle nudažė padangę, ant aukštų kuorų, ant plačių sienų sutrimitavo trimitai, geležiniais balsais pažadino pilį, galingais aidais nugąsdino žalias girias. Aukšton kunigaikščio menėn įėjo kareivis, kuris sargyboje ant vartų kuoro visą naktį budėjo, ir taip tarė kunigaikščiui:

– Kunigaikšti, iš visų pusių apstojo priešai tavo aukštą pilį. Jų tiek daug, jog mūsų akys dar nėra mačiusios tokių minių.

– Tebūna jų, kiek danguje žvaigždžių, kiek žalioje girioje medžių, mes nenusigąsim. Naktį gėrėm uliojom, dabar kovon stosim, kieto plieno kalavijus pavartosim, jaunas rankas pamiklinsim, – tarė kunigaikštis, žalio midaus taurę kareiviui pildamas, ir liepė, kad paskutinį kartą dar garsiau vaidilos sudainuotų, kad jų stygos dar skambiau suaidėtų, už žygius, už priešui teiktinus smūgius linksmi paskutinę taurę visi kad išgertų.

– Dabar gersim ir uliosim, o paskui linksmi kovon stosim! – kalba Margiris, patsai geria ir kitus ragina...

O kai jie džiūgavo linksminosi paskutinę valandėlę, išėjo senas Vaišnora iš aukštos kunigaikščio menės, įlipo aukštan pilies kuoran. Iš ten jis apsidairė, pamatė pilį apstojusias priešų jėgas. Iš vakarų ir rytų, iš šiaurės ir pietų, iš visų pusių, kaip akimi užmesti, blizga aušros nušviesti plieno iečių smailiagaliai, švytruoja auksiniai šalmai, gražiai nudažyti, vario vinimis nusagstyti skydai, žvengia žirgai,

žvanga plieno kalavijai, svoringi kirviai. Kur tik akimi meta, ten kaip jūrės liūliuoja banguoja priešų minios. Nei akimi apimti, nei skaičiumi suskaityti jų nepajėgė senas Vaišnora.

Jis skubiai nusileido nuo aukšto kuoro ir nuėjo pas kunigaikštį aukšton menėn, kur vis dar jauni berneliai ir rimti karžygiai linksmai tebepuotavo, tebeklausė skambiujų vaidilų dainų apie protėvių žygius, apie garsius tėvų darbus ir beklausydami žadėjo dar garsesnius žygius atlikti, dar žymesniais darbais pagarsėti...

Papasakojo pasakė senas Vaišnora, ką jis matė regėjo, kokios baisios priešų jėgos aukštą pilį apgulė apstojo...

– Visas pasaulis prieš mus sukilo, kunigaikšti, ir priešų jėgos nesuskaitomos apgulė pilį...

– Nenusimink, nenuliūsk, senasis karavade! – tarė jam narsus Margiris, Dainavos krašto valdovas. – Ne naujiena mums su visu pasauliu susiremti, ne naujiena žiaurioje kovoje prieš visą pasaulį laimėti. Juo didesnis priešų skaičius, juo smarkesnė bus mums kova, garsiau sužvangės mūsų kalavijai, baisiau suskambės sunkūs kirviai, priešų skydus belaužydami, jų galvas beskaldydami. Ar žūsime, ar laimėsime, mūsų garbė bus didžiausia, ir gražiausias apie mus sudės vaidilos dainas, kokių mūsų tėvai dar nėra girdėję, kokių protėviai dar nėra klausę.

– Didis pavojus gresia senai tavo tėvų piliai, – tarė senis Vaišnora, – kruviną dieną lemia mums dievai.

– Teapžiūri kiekvienas savo ginklą, tepasirūpina, kad jo ranka mūsų nedrebėtų, ir gėda neištiktų protėvių dausose, kad jų ainių širdį baimė aplankė, – tarė kunigaikštis atsistodamas.

– Dar niekuomet nėra to buvę, kad kuris mūsų, mūsų eidamas, pasibijotų! – rūsčiai atsakė jauni ir seni karžygiai, o jų balsai kaip Perkūno griausmas plačiai nuaidėjo.

– Kirsim smarkiai, kaposim šarvus, skaldysim priešo skydus ir galvas! – kalbėjo Dainavos šalies raiteliai.

– Ryt savo kalavijus ir kirvius prieš krauju apšlakstysim iki auksu papuoštų rankenų.

– Tesužino priešas, kad savo nelaimei ir amžinai gėdai jis čion atvyko.

– Ar laimėsime, ar žūsime, bet tėvų kraštui gėdos nepadarysim!..

Taip jie visi kalbėjo, kaip Perkūno griausmai aidėjo, ir baimės jų žodžiuose nebuvo...

VI

Nutilkite, vėjai, liaukitės pūtę, nutilkite, medžiai, žaliais lapeliais nešlamėkite, vai, netrukdykite jauniems berneliams ir rimtiesiems vyrams klausyti mano žodelių, senos pasakėlės apie Dainavos šalies raitelius, apie jų didžius vargelius, sunkias kovas, baisius pavojus...

Apgulę aukštą Punios pilį, kareiviais apstatę, susirinko visi vadai ir garsiausi priešų karžygiai didžiojo kryžiuočių ordino magistro palapinėj karo reikalais pasitartų, dėl rytdienos kovų pakalbėtų. Buvo čia kaipo vadai, – klausykite, berneliai, klausykite, vyrai, – Brandenburgo žemės jaunas valdovas, geltonplaukis,

mėlynakis Liudvikas, kuris atvedė vokiečiams pagalbon tris tūkstančius geležimi šarvuotų vyrų. Buvo čia galingas Hanenburgo kunigaikštis Henrikas, savo narsiais žygiais visam pasauly pagarsėjęs. Daugel gyvenimų užgesino jo žiaurus kalavijas, kaip šviesias degančias skalas gesina šiaurus vėjas, daugel motinų prakeikė jo gimimo dieną, savo jaunų sūnelių beverkdamos. Jis atvedė piktiems kryžiuočiams pagalbos penkis tūkstančius ginkluotų vyrų, už vilkus žiauresnių, už lokius stipresnių. Čia buvo senas, didelio proto ir daugel matęs, daugel patyręs Nameno žemių karalius Zigfridas. Jis buvo narsus kaip liūtas, gudrus kaip lapė. Kur kalaviju nenugalėdavo, ten gudria kalba, klastingu pasielgimu savo pasiekdavo. Čia buvo jaunas anglų karalaitis Henrikas skaistaveidis. Jis atsivedė keturis tūkstančius ginkluotų, ilguose karuose daugel patyrimo įgijusių vyrų. Iš visų plačiųjų pasaulio kraštų daugel daugel garsių vyrų, narsių karžygių susirinko, ir visi prieš Dainavos bernelius, prieš jaunuosius raitelius, prieš narsų Margirį, gražiosios Dainavos valdovą...

O kai jie visi susirinko ir susėdo ant šilkinųjų kilimų, ant meškų ir lokių kailių, kuriais buvo nuklotos žemos palapinės grindys ir platūs suolai, taip į juos prabilo, žodį pratarė didysis ordino magistras, jų visų aukščiausias vadas:

– Geri mano ir švento ordino draugai, narsiausi pasauly švento kryžiaus karžygiai! Iš tolimų kraštų jūs visi atvykote čion ne keršto ieškodami, bet dievo garbei patarnauti ir šventosios motinos bažnyčios naudai. Nors tvirta ir galinga pilis, kurią mes apgulėm, ir daugel atkaklių stabmeldžių ją gina, bet vargas ir sunkios kovos jūsų neatbaidys. Prisiekiame savo kalavijais ir švento Jurgio, riterių patrono, ietimi, kad iš čia nepasitrauksime, kol pilį išgriausime ir dievo vardo garbei išnaikinsime visus tuos, kurie šioje pily yra pasislėpę.

– Matai mano kalaviją, – tarė geltonplaukis Brandenburgo žemės valdovas, – ilgas jis ir iš kieto plieno Italų žemėj nukaltas. Siekiu tau juo, kad aš iš čia nepasitraukčiau, kol griuvėsiais pavirs šios pilies sienos, ir pagonų kraujuose aš išmaudysiu savo kalaviją iki auksinės jo rankenos.

– Švento Jurgio ietimi siekiu tau, didysis magistre, kad nepasitraukčiau nei aš, nei tie, kurie su manim čion atvyko, kol susitiksiu su šių pagonių vadu akis į akį, – tarė narsusis Hanenburgo kunigaikštis. – Kai jis bus nuo manęs mano kalavijo atstu, neišgelbės jo iš mano rankų niekas, ir aš apšlakstysiu savo šarvus jo karštu krauju.

– Prisiekiame tau savo kalavijais ir švento Jurgio, riterių patrono, ietimi, kad nei sunkaus vargo, nei smarkių kovų nepasibijosime ir nenustosime kariavę, kol šią pilį, stabmeldžių tvirtovę, išgriausime dievo garbei ir šventosios bažnyčios, mūsų motinos, naudai! – tarė jam visi.

– Narsieji mano ir švento ordino draugai, – tarė didysis magistras, – tikiu aš, kad mes, kaip aukščiausiojo dievo riteriai, jo garbei pasidarbuosim ir atliksime, ką esame jam pažadėję.

– Nėra tokios pasaulio galios, kuri mus nugalėtų ir priverstų iš čia pasitraukti, savo pažadų netesėjus.

– Jei mes iš čia pasitrauktume, savo pažadų neištesėję, tebūtų mums gėda viso pasaulio akyse ir tenepasitikėtų nei vienas, kuris aukso pentinus segi ir riterio juosta juosi, mūsų žodžiais, iki mirsim negarbėje! – tarė narsusis Henrikas, Hanenburgo valdovas.

– Amen, – pritarė jam visi vienu žodžiu taip garsiai, jog net aukštas dangus juos išgirdo.

O kai jie taip kalbėjo ir pažadus darė, atvyko didžiojo magistro palapinėn senas krikščioniškojo dievo krivis, kurs, vergu patekęs Punios pilin, savo kalbomis sužavėjo Margirio žmoną ir įkalbėjo ją net galingiesiems dievams nusidėti. Įėjęs ir priešais atsistojęs, jis taip prakalbėjo:

– Galingi plačių žemių valdovai ir garsiausi karžygiai! Jūs atvykote čion, vedami noro patarnauti dievui ir šventajai bažnyčiai, kalaviju priversti šio krašto gyventojus tikrąjį pažinti dievą. Aš girdėjau jūsų pažadus ir žinau, kad riteris greičiau galvą savo padės, negu atsisakys nuo to, ką yra sumanęs ir savo žodžiu pažadėjęs. Bet klausykite, riteriai, ką aš jums pasakysiu: buvo man dievo pirštas, kuris nurodė į šį kraštą man kelią ir paliepė geruoju šventą jo žodį šio krašto žmonėms skelbti. Savo nužemintu žodžiu, sakau jums, riteriai, nesigirdamas, aš pasiekiau, kad daugel jų išvydo jau visagalio dievo šviesą. Išvydo ją šios pilies kunigaikštienė, ir prie šventosios bažnyčios slenksčio jau stovėjo ir šio krašto valdovas. Ar laimins jus ir jūsų pažadus amžinasis dievas, jei savo pasiryžimu jūs tik sutrukdysite jo darbą ir pražūtin nustumsite tas jo sūnaus krauju atpirktas sielas, kurios turėjo praregėti ir dievą pagerbti, bet nepagerbė, jūsų žygių sulaikyti...

Taip jis kalbėjo, ir nebuvo, kas jam atsakytų. Nusiminę stovėjo riteriai ir gailėjosi, kad neapgalvotai tarė žodžius, žadėdami žygius, kurių neatlikti negalėjo.

– Nors tasai, prieš kurį mes pažadus pažadėjom, daugel yra krikščioniškoms tautoms skriaudų padaręs, bet didi būtų dievui garbė ir dangui linksmybė, jei priverstume jį tikrąjį dievą pažinti ir jo vardą pagerbti, – tarė Nameno žemių valdovas.

– Mes pažadą darėm prieš stabmeldį ir dievo priešą. Pasiųskim pasiuntinį, kuris jam taiką pasiūlytų, jei pagerbs tikrąjį dievą ir pripažins save su visu savo kraštu paklusniu švento ordino tarnu, – tarė Hunonas Keleris, senas kryžiuočių

komtūras. – Tuomet bus atlikti mūsų pažadai, ir niekas neprikiš mums, kad mes neįvykdėm prieš krikščionį, ką esame stabmeldžiui pažadėję.

– Gerai kalba senas komtūras, ir aš tam pritariu, – prabilo didysis ordino magistras.

– Pasiųskite kareivį, kuris jam apie tai praneštų, – pasiūlė negudrus dėl savo jaunų metų anglų karalaitis.

– Jis garsios giminės vyras ir išdidaus būdo karžygys. Jis nepanorės kalbėti su paprastu kareiviu. Jei turime siųsti, siųskim aukštos kilmės ir garsaus vardo riterį, – tarė jam atsakydamas didysis ordino magistras, visų čia susirinkusių riterių vadas, ir jo žodis, kuriam niekas priešais kalbėti nedrįso, daugel svėrė, nes vadas buvo ir didelės pagarbos savo žygiais nusipelnęs.

– Gerai, – atsakė visi, – tarkimės, kas turi eiti tarp stabmeldžių ir tarti jų valdovui žodį.

– Aš eisiu pas stabmeldžius ir tarsiu jų valdovui žodį, – tarė Brandenburgo valdovas.

– Tu negali eiti, – atsakė jam didysis ordino magistras. – Tu jaunas mūsų svečias, ir karšta tavo širdis, o protas be prityrimo. Tu savo žodžiais nepasieksi tikslo, o gali žūti iš kerštingos stabmeldžio rankos, drąsiu ir neatsargiu užgavęs jį išsireiškimu.

– Aš mirti už dievą ir šventą tikybę nebijau: tam juk esu riteris, – prabilo išdidus Hanenburgo valdovas, – aš eisiu į stabmeldžių baisų guolį ir tarsiu jų valdovui žodį.

– Išdidus tavo būdas, ir šiurkšti tavo kalba. Nepasieksi ir tu tikslo, tik labiau dar įnirtinsi stabmeldžius, jog jie dar atkakliau ginsis nuo mūsų. Teeina Nameno žemių valdovas. Jis aukštos kilmės ir garsaus vardo riteris. Jo žilas plaukas ir galva turi daug prityrimo. Jis gali surasti tinkamą žodį, kuris prabilis į stabmeldžių protą ir širdį.

– Gerai, aš eisiu nesvyruodamas ir atgalio nesižvalgydamas, kad nors mane ten žiauri mirtis lauktų, – tarė Nameno žemių valdovas. – Ir tikėkite, kad mano kalavijas ten jums gėdos, reikalui atsitikus, nepadarys.

Atsistojo visi, išgirdę šiuos jo žodžius, ir žemai jam nusilenkė, sveikindami ir savo širdyse jam pavydėdami narsaus žygio, o didysis ordino magistras palaimino jį kryžiaus ženklų ir geru žodžiu, kad jam kelias klotųsi, ir laimė sektų jo pėdomis.

Kai jis ėjo žirgan sėsti, lydėjo jį garbingiausi kryžiuočiai ir kitų tolimų šalių karžygiai, o kai jis žirgan sėdo, balno kilpą jam palaikė patsai didysis ordino magistras, prieš kurį visas pasaulis žemai lenkė galvą.

Tai buvo didelė garbė, ir tos garbės jam pavydėjo visi riteriai, kurie ten buvo ir matė...

VII

Ankstų rudens rytą, dar saulelei netekėjus, suaidėjo žalia giria trimitų balsais, ir išgirdo budrūs sargai, kurie ant aukštų kuorų ties pilies vartais dieną ir naktį budėjo, tuos trimito balsus ir pamatė du vokiečiu, šarvais apsiginklavusiu, ant ristų žirgų besėdinčiu, ties pilies vartais bestovinčiu, briedžio ragan bedumenčiu.

Kai juodu liovėsi trimitavusiu, paklausė jų budrūs sargai:

– Ko judviem čia reikia, vokiečiu?

– Atkelk vartus ir įleisk mane vidun, – atsakė tasai, kuris priešaky stovėjo. – Esu mūsų vado, didžiojo ordino magistro, pasiūstas pas šios pilies valdovą.

Budrūs sargai jam nieko neatsakė, bet pasitarę, pasikalbėję nusiuntė pranešti valdovui, kad du vokiečiu pas pilies vartus stovi ir kunigaikštį pamatyti nori.

O kai jie vokiečiam nieko neatsakė ir tylėjo, vėl sutrimitavo jų briedžio ragai, pilį budindami, žalioje girioje toli žvėris baidydami. O kai ragai nutilo, vėl paklausė budrūs sargai:

– Ko dar norite, vokiečiu?..

– Mano viešpats, turtingosios Nameno žemės galingasis valdovas ir garbingiausias visam pasauly riteris, jums sako: atkelkite vartus ir įleiskite vidun, nes turiva pamatyti šios pilies valdovą ir svarbų žodį jam reikšti, – atsakė tasai, kuris užpakaly stovėjo.

– Mes pasiuntėme pranešti kunigaikščiui. Stovėkite ir laukita, kol mes atsakymą gausim.

Ir atėjo kunigaikščio paliepinas sunkų tiltą nuleisti, vario pilies vartus atkelti, leisti vokiečiu pilies vidun, vesti juodu aukšton kunigaikščio menėn...

Subraškėjo tiltas nuleidžiamas, susvyravo vartai atkeliami, ir įjojo aukšton Punios pilin du vokiečiu...

Aukštoje menėje, kieto ažuolo kėdėje, dailiai raižytoje, auksu gražintoje, geltonu gintaru ir spalvotais akmenimis papuoštoje, išmargintoje, sėdėjo Dainavos krašto valdovas, o su juo buvo, aplinkui stovėdami, seni karavadai ir garsūs, vaidilų dainomis apdainuoti karžygiai, su kuriais kunigaikštis tariasi svarbiais reikalais. Nors jis klausia ir klauso savo karžygių patarimų, bet elgiasi ir veikia, tik į savo išdidų protą ir kilniausią širdį atsižvelgdamas.

Jis dabar sėdėjo aukštoje kėdėje, o jo vyrai karžygiai, vaidilų dainomis apdainuoti, buvo aplinkui. Kaip raibas sakalas tarp mažų paukštelių buvo Margiris kunigaikštis tarp garsių karžygių, vaidilų dainomis apdainuotų, išgarsintų: galinga ranka, milžiniškas stuomuo, aro žvilgsnis. Pažino vokietis, kuris yra kunigaikštis, į kurį jam reikia žodis kalbėti, nes tarp šimtų ir tūkstančių kiekvienas jį pažintų nesiklausdamas.

Priešais kunigaikštį Margirį atsistojęs, išdidus Nameno žemių valdovas, kilniai jį galvos linktelėjimu pasveikinęs, tarė jam šiuos žodžius:

– Mano vadas, didysis ordino magistras, tiesia tau taikos ranką, ir nuo tavęs pareis, kunigaikšti, taiką ar karą pamatys nūnai patekėjusi saulė.

– Mes tik kieto plieno kalaviju pripratę liesti ištiestą vokiečių ranką. Bet jei turi taikos žodį, mes paklausysim ir apsvarstę duosim tau atsakymą, – tarė jam narsusis kunigaikštis, gražiosios Dainavos šalies valdovas.

– Mes siūlom tau kryžiui nusilenkti, tikrą dievą pažinti ir su visu savo kraštu švento ordino globai pasiduoti. Tuomet mes tapsim ne priešais tau, bet draugais ir ramiai pasitrauksime, pikto tau ir tavo kraštui nepadarę, tik gavę aukso ir sidabro dovanų.

Margiris klausė jo žodžių, nieko neatsakydamas, ir galvojo, ką jam turi pareikšti, nes kunigaikščio, brangiosios Dainavos valdovo, žodis turi būti svarus kaip auksas. Sykį išstartas, jis nebegali pakitėti.

– Mes priesaika prisiekėm ir ją išlaikysim, kad nepasitrauksime iš čia, kol išardysim tavo pilies pylimus ir tuinus, išgriausim jo sienas ir kuorus, jei mūsų žodžio nepaklausysi ir nepadarysi, kaip mes reikalaujam.

– Dar niekuomet nėra buvę, vokiečiai, kad lietuvis laisvu noru vergu taptų, o savo dievus mes esam pripratę nuo senovės gerbti ir dėl jūsų pikto žodžių jų neatsižadėsime.

– Tuomet čia stovėsime, kol tavo pilį paimsime. Kad amžius tektų mums čia išbūti, nepasitrauksime nelaimėję.

– Kas laimės, rytdiena ir dienos, kurios paskui seks, mums parodys. Bet iki šiol niekad dar neatsitikdavo, kad sveikas išliktų ir ramiai namo sugrįžtų tasai, kuris mūsų žemę puolė.

– Žūsime visi, ir nebeliks, kas būsिमoms kartoms apie jus pasakytų.

– Mes tam juk gemam, kad mirtume. Kuri gi mirtis labiausiai vyrui tinka, jei ne su kalaviju rankoje kovos lauke?

– Bet tu mažai pagalvojai, išdidus valdove, apie likimą, kuris ištiks jūsų žmonas ir vaikus.

– Mūsų žmonos ir vaikai nesibijo mirti, jie tik baidosi, kad dėl tėvų ir vyrų nebūtų jiems gėdos nei ant žemės, nei dausose.

– Švento Jurgio ietimi siekiu, puiki tavo kalba! Narsios tautos vadui taip ir dera kalbėti. Bet per ilgai aš čia trunku, o ten laukia mano draugai nekantraudami.

– Gali eiti, vokietai, ir pasakyti, ką girdėjai, o dovanų iš manęs nei lobio nesitikėkite, nes priešams aš nieko daugiau neturiu, kaip tik šitą savo plieno kalaviją, jūsų krauju aptaškytą. Galėsite ją kovos lauke pasiimti, kai mano ranka nustos bejudėjusi.

– Aš einu ir nebekalbėsiu daugiau, bet tu žinok, kad ten, kur mes žirgais prajojom, žolė nebeauga, pilys, kurias išgriauname, amžinai nebeatsistato, ir žmonės toje vietoje nebegyvena, nes dievo prakeikimo ženklas ten liekti.

– Užžels takai ir keliai, kuriais jūs prajosite, nes ten žemė bus jūsų lavonais atmėžta.

– Tavo kalba puikumo kupina, išdidus valdove, bet proto joje maža. Tu užmiršti, kad narsūs karžygiai stovi aplink tavo pilies sienas, ir nėra pasauly narsesnių, kaip tie, kurie paėmė kalaviją rankon, kad su tavim susiremtų.

– Mano karžygių narsumas didesnis negu aš jį galėčiau žodžiais apsaityti. Bet klausyk, vokietai, jei jūs ir jūsų vadas esate tokie narsūs, testoja man vienas prieš vieną su kalaviju rankoje kovos lauke. Jei nugalės mane, ir aš liksiu gyvas, jūsų vergu tapsiu, ir pilies vartai bus jums atidaryti. Bet jei aš nugalėsiu, pėsti pasitrauksite iš mūsų krašto, palikę žirgus ir šarvus, kaipo mūsų kovos lobį.

– Siekiu savo aukso pentiniais, kuriuos aš garbingai kovos lauke įgijau: tu nenusiskūsi, kad mūsų tarpe nesusirado narsaus vyro, kuris su tavimi ginklu

pėsčias ar raitas susiremtų, o kokiomis sąlygomis, tepasako mūsų vadas ir tasai, kuriam bus lemta su tavim kovon stoti.

Tai pasakęs išdidžiai nusilenkė valdovui ir tiems, kurie su juo buvo. O visi, kurie aplink kunigaikštį stovėjo, niauriai, iš pasalų, žiūrėjo į vokiečių tylėdami, nes kunigaikštis nebuvo dar jų nuomonės atsiklausęs.

Liepė Margiris valdovas išvesti vokiečių už pilies vartų ir laisvai juodu leisti joti pas savuosius...

VIII

Nesibodėkite, jaunieji berneliai, mano ilgujų žodelių, nenuobodžiaukite, seni senuželiai ir rimti vyrai, beklausydami mano graudžiosios pasakėlės, dėmėkitės, vyručiai, kaip gyveno, išdidžiai kalbėjo ir narsiai elgėsi jūsų protėvių protėveliai, kaip mirti nebijojo, savo garbę palaikydami, savo laisvę begindami ir mieliausią Dainavos kraštelį, gražiausią Lietuvos šalelę...

Kiaurą rytelį rengė berneliai ginklus, balnojo žirgelius, kad su priešu susiremtų narsiai, nuo pilies vartų, jo paprašytų mandagiai, iš Dainavos šalies išlydėtų gražiai...

Verkė jaunos sesulės, raudėjo skaisčios mergelės, bernelius, brolelius kovon beruošdamos, džiaugėsi berneliai, kovon besirengdami, džiaugėsi, kad atėjo valandėlė narsiai pasielgti, didžiai garbei įsigyti arba gražiai, kaip vyrui dera, galvą dėti už tėviškėlę, už mielą Dainavos šalelę.

Žvengė širmi žirgeliai pabalnoti, skambėjo žvangėjo ginklai, ruošėsi bernai žirguosna sėsti, per vario vartus lygion lygumėlėn joti, šveitrių kalavijų pavartoti, kieto plieno kirvių išmėginti, stiprių rankų pamiklinti...

Jau saulelė aukštai patekėjo, kai pilin atvyko du vokiečiu, du kalaviju rankose nešdamu ir prieš kunigaikštį atsistojusiu, taip į jį prakalbėjo:

– Nesislėpk už aukštų sienų, bet išjok lygian laukan, kaip riteriui dera, ginklu su mumis susiremtų, o kad tau drąsos daugiau suteiktų, siunčia mūsų vadas tau kieto plieno kalaviją ir pažada atsitraukti nuo pilies vartų tiek, kiek reikia žirgui įsibėgti, kad tinkamai su mumis susiremtai, – tarė jam vienas vokietis ir padėjo kalaviją ties jo kojom.

– Mano viešpats, garsusis Hanenburgo valdovas, kviečia tave dvikovon vienas prieš vieną ginklu susiremti, pėsčias ar raitas, kaip tu panorėsi. O kadangi mano, kad neturi tinkamo kalavijo, tai, didelę garbę tau teikdamas, siunčia savo kalaviją, kuris tau bus naudingas, jei tavo širdis nėra iš kiškio narsos skolinusi, – išdidžiai tarė antrasis, trenkdamas kalaviją kunigaikščiui Margiriui po kojų.

– Užteks man ginklų be jūsų valdovų dovanų, o jei pristigs, pas jus surasime. Užteks man ir drąsos, kad su jūsų valdovais susiremtau, užteks ir tam, kad judu, mane piktu žodžiu įžeidusiu, tinkamai nubaustau, kaip to esate nusipelnusiu.

Liepė kunigaikštis pančiais jiems surišti užpakaly rankas, užnerti ant kaklo virves, rimbais plakti ir už pilies vartų išvaryti...

– Pasakykita tiems, kurie siuntė judu, kad ir jų laukia tokis pat likimas. Rykštėmis ir rimbais palydėsiu juos iki savo krašto sienų...

– Dar niekas negirdėjo, kad su pasiuntiniais tiek negražiai, tiek žiauriai kurios nors šalies valdovas pasielgtų. Matyt, kad mudu patekova pas laukinius žmones, apie riteriškus papročius nieko nenusimanančius. Sunkiai tau teks atsilyginti už mūsų įžeidimą, – tarė pasiuntiniu. – Mudu juk sakėva, ką mum liepė pasakyti.

– Tai tebūna atsakymas į užgaulingas jūsų ir judu pasiuntusių kalbas...

Atsivėrė vario varteliai, ir išjojo berneliai ristas žirgeliais į lygią lygumėlę, o priešaky jojo Margiris raitelis kaip tasai raibas sakalėlis...

Sugriaudė trimitai, suaidėjo žaliosios girios, pasitraukė vokiečiai toli į plačius laukelius, į didžiąją lygumėlę, tiktai vienas pasiliko, narsusis Hanenburgo valdovas, vienui vienas su Margiriu ginklu susiremti, ar didžios garbės laimėti, ar garbingai kovos lauke žūti...

Leido žirgelį Margiris risčiomis zovadomis priešais narsų Hanenburgo valdovą, stiprios rankos riterį. Susitiko vidury lauko kaip du raibu sakalėliu, kaip du audringu viesulėliu, laužė ietis iki rankenėlių, klupdė žirgus ant pasturgalinių kojelių... Trūko diržo kilpinėlės, krito balnas nuo žirgelio, o su juo narsusis Hanenburgo valdovas purvynan purvynėlin, ant juodosios žemelės. Neilgai gulėjo, greitai atsistojo, šveitrų kalaviją iš makštų išsitraukė.

– Vai tu, mano kalavije, kieto plieno nukaltasis! Dar tu manęs neužvylei niekados, neužvilsi ir dabar. Žūsi, žiaurus priešė, brangiai atsilyginsi už šį mano nepasisekimą.

Sulaikė Margiris savo ristu žirgelį, nusėdo nuo balnelio, kad pėsčias susiremtų, kad savo laime nepasinaudotų, kad dar didesnę garbę įsigytų...

Smarkiai kirto Hanenburgo valdovas Margiriui kieto plieno kalaviju per galvą, kad net girios supleškėjo. Suskambėjo sužvangėjo kalavijas, atskeldamas pusę skydo, tankiai vinimis saginėto. Neišlaikė plieno šalmas, tik išlaikė viena siūta kiauninė kepurėlė.

Ir paėmė Margiris bernelis rankelėn kirvį už klevinio kotelio, smarkiai kirto Hanenburgo narsų valdovą, visas jėgas įtempdamas, raumenuotas rankeles paspausdamas. Kieto plieno kirvis krito kaip Perkūno trenksmas, jog net žemė sudrebėjo, net laukai suaidėjo, skėlė pusiau prieš skydą, pusiau kirto plieno šalną ir su juo išdidžią galvą net iki pasmarkės. Krito vokietis ant drėgnos žemės, žodžio neprataręs, atskiedė savo karštu krauju juodąjį purvynėlį...

Taip žuvo svetimam krašte, toli nuo gimtosios žemės, garsus Hanenburgo valdovas, didelio vardo ir narsių žygių riteris...

– Taip žus visi mano priešai, mūsų tėviškę naikinę! – sušuko Margiris, žirgelin sėsdamas, ir jam džiaugsmingai pritarė jo draugai, narsūs Dainavos krašto raiteliai, tėvų žemės gynėjai...

Vai, suriko, piktai sušuko vokiečiai. – Klausykite, berneliai, klausykite, seni vyrai. – Jie atstatė smailias ietis, jie išsitraukė plieno kalavijus, dūrė, badė smailiais pentinėliais žirgų šonus, puolė Dainavos bernelius, kaip audringų jūrių bangos puola juodas krantų uolas...

Ne dvi audri, griausmais žaibais apsišarvavusi, susitiko susirėmė žydriose padangėse, ne skaudum lietumi giedrus pravirko dangus, nusigando žemė motutė, sunkiai sudūsavo, kruvinomis pravirko ašaromis, raudonomis kraujo upelėmis, kai susirėmė Dainavos berneliai su piktu priešu. Žvengė žirgai, šūkavo klykavo lygioje

lygumėlėje raiti raitužėliai, kalavijais besikapodami, sunkiais kirviais tvirtus skydus, plieno šarvus, aukštus šalmus beskaldydami...

Narsiai mušėsi Dainavos raiteliai už seną tėviškėlę, už mielą Dainavėlę, kraują liedami, galveles dėdami, pikto priešo lavonais žemelę nuklodami, bet visų narsiausiai kovėsi Margiris valdovas. Kur tik širmą pasuka žirgą Margiris, grįšte nugrįstas, klote nuklotas laukas svetimos šalies berneliais, kaip derlingas pėdais pabarėlis. Kur jo kalavijas sužvangėdavo, kur jo kirvis suskambėdavo, ten lyg Perkūno trenktas griūdavo bernelis, svetimos šalies raitelis, ir nebuvo, kas jam pasipriešintų, jo kalavijo smūgį kas išlaikytų. Jau kraujuose papluko tolimos Flandrijos valdovas Hernikas, toli nuo gimtojo krašto radęs sau mirtį po žirgų kanopėlėmis. Suskilo skydas, neišlaikė šarvai, ir krito po Margirio risto žirgo kojomis geltonplaukis Nandenburgo valdovas, savo krauju svetimą žemę atskiesdamas. Nusigando priešai, ir ėmė bėgti nuo jo veido bailesnieji, šalintis jo kalavijo smūgių narsesnieji, o Margiris, kruvinais šarvais krauju apšlakstytame žirge sėdėdamas, lakstė į visas šalis, kur tik didžiausias buvo pavojus, visur savo balsu ilstančiųjų bernelių jėgas bežadindamas, narsiųjų raitelių narsumą bestiprindamas, sunkian pavojun patekusiems pagalbą beteikdamas, ir nelaimingas būdavo priešas, kuris jam kelią noromis ar nenoromis pastodavo...

Vai, kiek ten žuvo jaunų bernužėlių, kiek ten krito narsiųjų raitužėlių, nė nesuskaitysi. Tiek nebuvo giedrią naktį danguje žvaigždėlių, tiek nebuvo žalioj girioj ažuolėlių, kiek ten krito motulės sūnelių...

Jau saulelė nusileido už medelių, pasislėpė už žaliųjų girelių, o berneliai vis dar nesiliovė sunkaus darbelio, niekas nesitraukė iš kruvino pabarėlio. Jau nuklojo lygumėlę priešo lavonėliais, kaip tilteliu nugrendė, jau praliejo kraujo ežerėlius ir

plačias upeles kaip nemunėlius, ir vis dar negražina žirgelių iš lygios lygumėlės į tėvų dvarelį, į aukštą Punios pilį...

Jau pavargo eiklūs žirgai, jau atbuko plieno kirviai, šveitrūs sutrupėjo kalavijai, pamielino miklias rankeles, o berneliai raitužėliai, Dainavos gynėjėliai, vis dar priešo nenugali.

Krauju apšlakstyti berneliai ir jų ristieji žirgeliai, suskaldyti skydeliai, sukapti šarveliai, o vis dar rankelių nenuleidžia, vis dar didį vargsta vargelį, varo kruviną pabarėlį; kur krinta dešimt pėdelių, ten šalia gula ir jaunasis žaliosios Dainavos bernelis...

Vai, daugel daugel ten bernuželių paguldė savo galveles už mielą Dainavos šalelę, už brangiąją tėviškėlę. Bet kur vienas jų krito, šimtus priešų ten narsusis guldė...

Jau saulelė nusileido už girelių, temė žemė nakties tamsumėlis, bėgo priešas iš lygiosios lygumėlės, iš kruvino pabarėlio, už gilių pasislėpė apkasų, už aukštų aptvarų, o berneliai, Dainavos raiteliai, grįžo už aukštų Punios sienų...

Ne visi grįžo, kurie išjojo ankstų rytelį, sugrįžo jų tik trečioji dalelė...

IX

Neverkite, moterėlės, neverkite, jaunosios mergelės, nesigraudinkite. Tai tolimų dienų dainelė, tai giliosios senovės pasakėlė. Nebeskirta jūsų vaikeliams, nebelemta jūsų berneliams širmais žirgeliais jodinėti, šveitrius kalavijus vartoti,

raibais sakalėliais svetimose šalyse skrajoti, tik skirta jiems žagrele žemelė kilnoti, tik lemta jiems dalgele šėkelis kirsti.

Bet klausykite, jauni bernėliai, klausykite, seni senužėliai ir vyrai surambėję... Niaurus sėdėjo kunigaikštis Margiris aukštoje savo tėvų menėje, aukselio kėdėje, gražiai išraižytoje, deimantėliais, baltais perlais nusagstytoje. Paskutinį kartą sėdėjo, o aplinkui stovėjo seni karžygiai ir jauni bernužėliai, narsūs raitužėliai. Jų tarpe buvo tie, kurių vardais garsėjo plati Lietuva, skambėjo vaidilų daina, kuriuos pažino, jų šveitrų kalaviją išmėgino lenkų ir vokiečių žemės ir net tolimi gudų kraštai. Jų tarpe buvo ir tokių, kurių pirmą dar tik kartą jaunos rankos buvo ėmusios kalaviją vartoti už tėviškėlę, už Dainavėlę, už gimtąją šalėlę...

Niauriai į juos visus pažvelgė Margiris ir taip prakalbėjo, žodelį tardamas, graudų sakydamas:

– Draugai mano brangiausieji, karžygiai mano mylimiausieji! Jau du kiauru mėnesiu praslinko ir trečias jau baigiasi, kai gausingas priešas apgulęs laiko seną Punios pilį, ir, jo nugalėti, į visas šalis išsklaidyti mes nesugebėjome.

Tylėjo visi, žemyn galvas nuleidę, o kunigaikštis, į juos pažvelgęs, vėl tarė:

– Jų daugel ir naujų jėgų pagalbon jiems vis atvyksta, o mūsų maža beliko. Jau pilies perkasai užkasti, tuinai išgriauti, pylimai iškapstyti ir akmens sienos giliai pakastos, kuorai apdaužyti, o laukti pagalbos nėra iš kur, nėra nuo ko...

– Žūsime, bet taip, kad mūsų nedraugai pajustų, jog galingi buvome jiems priešininkai, – tarė senas Vaišnora, garsaus vardo karžygys.

O tuomet prakalbėjo prabilo ir kiti.

– Sėskime ristuosna žirgeliuosna, jokime už pilies vartų lygion lygumėlėn ir žūkime su kalaviju rankoje...

– Mirti mums, valdove, nebaisu. Tam juk gimėm, šį pasaulį išvydome, kad kovoje mirtume.

– Kai maži vaikai būdami motinos pasakų klausėme, jau žinojom, kokis laukia likimas Dainavos raitelio...

Taip kalbėjo Margirio karžygiai, Dainavos krašto kareivėliai, tėvų šalelės gynėjėliai. Apsidairė aplinkui Margiris, pamatė niaurius žvilgsnius, rimtus veidus, bet nusiminimo juose nebuvo.

– Taip, žūsime visi iki vienam, – tarė jiems Margiris kunigaikštis. – Žūsime, kaip vyrams dera, ir niekas nepasakys, kad nusigandome, giltinę išvydę.

Ir ėmė šaukti visi, lyg užgauti, suerzinti.

– Ar tu dar abejoji, garsusis valdove?

– Ar užmiršai, kieno esame sūnūs, kurio krašto esame vyrai?..

– Nutilkite, – prabilo vėl Margiris, – ir nusiraminkit.

O kai nutilo rimti vyrai ir jaunieji bernėliai, jis vėl prabilo ir taip jiems kalbėjo:

– Ne tam kalbėjau, kad būtau abejojęs...

– Jei neabejosi, liepk dumti ragan, ir sėskime greičiau žirguosna...

– Joti, joti! Paskutinin mūšin joti!.. – ėmė šaukti jauni ir seni.

– Gerai, mes josim ir žūsime, nes priešų daug, o mūsų beliko jau tik žiupsnys. Bet kas tuomet atsitiks su mūsų motinomis, su senaisiais tėveliais, su žmonomis, su mažaisiais vaikeliais, su sesulėmis lelijėlėmis, su mergelėmis skaistužėlėmis? Ar tam juos visus čia paliksim, kad priešui tektų, visą amžių sunkiai vergautų?

Nuliūdo, nutilo visi, šiuos išgirdę baisius žodžius, ir nebežinojo, kas kalbėti, kas sakyti, nei kas jiems jau bedaryti...

– Ko tylite? – paklausė kunigaikštis, niauriai apsidairęs.

Ir prabilo tuomet dainius, vaidila Stavaris, kuris daug žinojo. Praeitis jo galvoje gyveno: garsūs žygiai ir laimėjimai, skaudūs smūgiai, kraštui priešo suteikti, senovės didvyrių, Dainavos krašto karžygių, nuo seniausių laikų garbingi darbai, didingi žygiai.

– Jei nėra vilties mūsų laimėti, nėra vilties mažus ir silpnus gelbėti, tepasirenka seni ir maži, silpni ir ligoti, ar garbingai mirti, patiems save apraudojus, šermenis sau pasidarius, ant aukštų laužų susėdus, su dūmais pakilus dausos šalin, kur vokiečių nepamatys, kur amžinas žydi pavasaris, ar likti gyventi čia, ant žemės, ir piktam priešui visą amžių vergauti. O mes, vyrai, sau likimą jau esame pasirinkę! Tik niekšas priešui nusilenks, kai dar galima garbingai žūti su kalaviju rankoje, savo tėviškėlę ir laisvę begindamas.

– Tu gerai kalbi, vaidila, – tarė Margiris, – manau, kad tik išgama gali pasirinkti vergo likimą, bet tokių Dainavoje nesusiras.

– Nesusiras! – vienu balsu tarė visi, kurie ten buvo.

– Jūsų, mano karžygiai, aš nesiklausiu, nes žinau, kad narsi širdis plaka kiekvieno krūtinėje, ir nėra jūsų tarpe tokio, kuris kovos metu panorėtų priešui nusilenkti, savo gyvybę gelbėdamas.

– Dievai tokį amžinai paženklintų gėdai, – sušuko vaidila, – ir jo vardas taptų paniekinimo žodžiu!

Ir visi, kurie ten buvo, pritarė jam balsu ir žodžiu...

– Bet tie, kurie kalavijo nevartoja, patys turi išspręsti savo likimą, – tarė vėl Margiris susirinkusiems. – Eikite ir sušaukite senus ir mažus, senas moteris ir jaunąsias mergeles, tenusprendžia savo likimą.

Ir išsiskirstė visi vyrai, kad praneštų saviesiems gūdžią naujienėlę, bet jų tarpe nebuvo nei vieno nuliūdusio bei nusiminusio.

Kai jie išvyko sušaukti senų ir mažų, silpnų ir ligotų, senų moterų ir jaunųjų mergelių, atėjo kunigaikščio menėn svetimos šalies krivis, prašydamas leisti jam žodį tarti.

– Valdove, – tarė jisai, – baisų sumanei darbą, amžinai pražūčiai paskirdamas savo sielą ir tų, kurie tavęs klauso! Bet štai aš tau ir tiems, kurie yra pily, nešu išgelbėjimą.

– Aš tikiu tik savo ranka ir kalaviju, kurie praskins man ir tiems, kurie su manim, kelią dausų šalin, ir kito išgelbėjimo mums nebereikia, jei kovoje neišgalim laimėti.

– Aš tau pagalbą siūlau, ir neatstumk jos, valdove!

– Aš netikiu tavo žodžiais, bet jei esi gerą sugalvojęs, kalbėk.

– Tie, kurie stovi už pilies vartų, mirties jūsų ieškodami, tikrojo dievo, dangaus ir žemės kūrėjo, vardu puola tave. Pagerbk jį, savo dievu pripažindamas, ir pasitrauks jie, daugiau tau pikta nebedarydami, nes jie gerbia jūsų narsumą.

– Niekšas yra, kuris kovos metu priešui nusileidžia. Taip nesielgdavo mūsų tėvai, ir mes taip nepasielgsime! Tu nori, kad mes atsižadėtume savo dievų, kurie mus gynė ir saugojo, amžinai atsižadėtume savo tėvų ir protėvių, kuriuos turim pamatyti mūsų dausose, ir keliautume vokiečių dausosna? Ar manai, kad mes vergai jau esame ir niekšai, jog tokiu būdu panorėsime savo gyvybę nusipirkti?

– Bet už tai jūsų visų amžina laimė laukia danguje, kurios nerosite savo dausose.

– Aš kitos laimės, vokiečių krivi, nebenoriu, kaip tik tosios, kad ir ten, dausose, aš jums galėčiau pikta daryti, keršyti ir žudyti, kaip kad čia darau. Aš ir dausose nei su vokiečiu, nei su lenku už vienų skobnių neatsisėsiu ir nesėdėsiu, kad net ir Perkūnas to pareikalautų...

– Išdidus ir puikus valdove, tavo motinos vardu, tavo žmonos gyvenimu meldžiu tavęs, neatmesk dėl tų, kurie ryt gali mirti, šviesos neišvydę!..

– Jie mirs, bet tu nemirsi drauge su jais, nes esi tosios garbės nevertas ir todėl nebeasiliksi nuo šios valandos pily. Nors per tave ištiko mus visus nelaimė, bet aš tavęs seno ir silpno kerštu nenuskriausiu.

Ir liepė kunigaikštis tuojau išvesti jį už pilies vartų, kad nueitų pas savuosius, pas tuos, kurie tą patį dievą garbina su juo.

Kai susirinko plačioje aikštėje visi seni ir jauni, silpni ir ligoti, senos motinos ir jaunosios mergelės, tokiais prabilo į juos žodžiais kunigaikštis Margiris:

– Atėjo diena, kada mes turime ar žūti, ar priešo vergais tapti, nes priešas stiprus, ir jo nugalėti mes jau nebeišgalim, o pagalbos laukti neturim iš kur.

Susirinkusieji niauriai tylėjo ir nieko jam neatsakė.

– Mes, vyrai, žinome, kaip mums dera pasielgi. Bet kai mes visi iki vieno žūsime, priešas įsiverš į pilį, ir jūs visi tapsite jo vergais.

– Geriau mirsim, negu vergausim priešui, kuris mūsų krauju minta! – tarė seni vyrai, kurie kalavijo vartoti jau nebegalėjo.

– Pačios sau laužą susikrausime ir žūsime liepsnose su mūsų vaikais! – tarė jam moterys.

– Kad mūsų broleliai ir jauni berneliai vieni mirė, kiti turi mirti, mes nuo jų neatsiliksim ir priešui nepateksime! – tarė jaunosios mergelės.

– Ar mirti nebijote? – paklausė kunigaikštis Margiris. – Pagalvokite...– Ar mes, jauni būdami, kalavijų nevartojome! – tarė jam seni seneliai.

– Ar mes – ne jūsų motinos, kurios jus pagimdėm ir narsius išauklėjome! – tarė jam moterys.

– Ar mes nežadinome jūsų savo dainelėmis prie narsių žygių, kad pačios mirti bijotume! – tarė jaunosios mergelės. – Mes mokam mirti ramiai kaip ir jūs, vyrai.

– Gerai, kad pasirinkote garbingai mirti, atmetę paniekinimą, – tarė kunigaikštis. – Aš liepsiu sukrauti vidury pilies didelį laužą, o jūs neškite viską, ką turite, kad piktam priešui nieko netektų. Teranda vien tik pelenus toje vietoje, kur mes gyvenom...

X

Vai, nutilkite, vėjeliai, nepūskite, šiaurieji, nekelkite dulkelių, kad negraužtų man senų akelių... Suašaros dulkėmis užkrėstos akelės, užtemdys man šviesią dienele...

Vai, virpėkit, miklūs pirštai, aidžias stygeles paliesdami... Vai, suaidėkite, sudejuokit, skambios stygos, gūdžiai suraudokite paskutiniaus graudžios pasakėlės žodeliais...

Vai, jūs, seni tėvuželiai, rūpestingos motinėlės, tai jūs įsidėmėkite, tai jūs pasidžiaukit, kad negraso jūsų jauniems sūneliams ir skaisčiausioms dukrelėms žiaurus likimas, kuris ištiko Punios bernelius ir jų jaunąs mergeles...

Vai, jūs, berneliai, dirvos artojėliai, ir jaunosios mergelės, rugelių pjovėjėlės, tai pasidžiaukit, kad skaudri audra nesudrums jūsų ramiosios buitelės...

Nuo ankstyvo ryto iki vakarėlio krovė didelį laužą didžioje aikštėj vidur Punios pilies. Ant to lauželio nešė ir krovė, kas ką turėjo brangiausio, kas ką turėjo mieliausio: motulės dukrelių kraitelius, seni tėvuželiai bernelių sūnelių žirgams rėdeles, tymo balnelius, šilkeliu siuvinėtus, baltais perlais sagstytus; jaunosios mergelės brangiuosius parėdėlius ir tuos, kuriuos pačios suaudė, mikliais piršteliais pagamino, ir tuos, kuriuos broleliai ir jaunieji berneliai iš svetimų šalių pargabeno dovanėlių...

O kai sutemo vėlus vakarėlis, keturiose aikštės kampuose užžibino šviesius švyturėlius, suėjo susirinko, laužą apstojo seni ir maži, silpni ir ligoti, žilagalvės motinėlės ir jaunos dukrelės, skaisčiosios mergužėlės. Suraudojo aidžios kanklių

stygelės, užgiedojo vaidilos šermenų giesmes apie gražią dausos šalelę, apie linksmą tenai buitelę, kur amžinas viešpatauja pavasarėlis, kur su protėviais karžygiai amžinai linksminasi ulioja, savo žygiais didžiuojasi, kol sumano vėl į tėvų žemę grįžti, naujais žygiais, garsiais darbais pasipuošti...

Ten nebėra skausmų, ten nebėra ligų, ten kelio nesuranda nei žiaurūs vokiečiai, nei klastingi lenkai, nei apgaulingi gudai...

Nors gražiai skambėjo vaidilų giesmės, bet graudžiai raudėjo aidžios kanklių stygos, lyg gailėdamos už dausos šalį gražesnės Dainavėlės, mielojo protėvių kraštelio, kur gimė augo visi, vargelį vargo, šviesiomis dienelemis džiaugėsi, laimę ir nelaimę pažino...

O kai baigė vaidilos giedoję šermenų giesmes, gūdžiai suvirko motutės, raudodamos apkabino savo mažus vaikelius ir, meilindamos, glamonėdamos, prie krūtinės spausdamos, bučiavo šviesias akeles ir raudonus veidelius, atsisveikindamos prieš tolimą kelionėlę dausos šalelėn...

– Vaikeliai mūsų mažiausieji, vaikeliai mūsų mieliausieji, kam mes jus pagimdėm, kam auginom, nakčių nemiegodamos, didelį vargelį, sunkius rūpestėles bekentėdamos! Geriau jus būtume pagimdžiusios nebyliais, bejausmiai akmenėliais! Būtute dabar ramūs gulėję Nemunėlio dugne, ramūs gulėję, skausmo nepajutę ir sopulio nekentėję...

Glamonėjo motutės mažus vaikelius ir beglamonėdamos gūdžiai raudėjo, o vyrai aplinkui stovėjo, niauriai tylėdami, ilgais kalavijais, sunkiais kirviais pasiremdami. Jie tylėdami didelį kerštą priešui žadėjo – šimtus nudėti už kiekvieną mažą vaikelį, už kiekvieną motulį ašarėlę...

Užlipo senasis vaidila Nemekša ant aukšto laužo ir tokį prabilo žodelį, kanklių stygomis sau pritardamas:

– Kai aš jaunas buvau, širmu žirgeliu jodinėjau. Kovoje, mūšyje mano buvo visuomet pirmas žygelis, linksmoje puotoje man tekdavo pirmoji vieta, nes garsus buvo mano balselis, skambios buvo mano dainelės, draugų bernelių žygius garsinančios, didžius protėvių darbus garbinančios. Neteko kovoje man žūti, galvelės padėti už tėvų šalelę, už gražią Dainavėlę, ir susilaukiau senos senystelės, skaudžiųjų dienelių. Tai dabar pirmas vyksiu, kelelį pirmas rodysiu į dausos šalelę. Pranešiu tėvams protėviams, kad paruoštų jums garbingiausią vietelę dausos šaly, nes nebuvo ir nebus didesnių, garsesnių karžygių kaip šie seni senuželiai, šios moterėlės, skaisčios merguželės ir mažieji vaikeliai, tolimon dausų šalin keliauti pasiryžę. Lengva mirti dėl tėviškėlės su kalaviju rankoje lygioj lygumėlėj, plačiam laukely, bet sunkiau žūti, su priešu nesusirėmus, skaudaus smūgio jam nesuteikus!..

Taip bekalbėdamas, aidžiomis kanklių stygelėmis sau bepritardamas, pataikė peilio iešmeliu senon krūtinėn, persivėrė širdį ir krito ant laužo, o kraujas jo apšlakstė laužo paviršėlį, raudonu upeliu patekėjo...

Dar gailiau suaidėjo kankliai, dar gūdziau suraudojo jų stygos. Žengė dabar į aukštą laužą seni seneliai, silpni ir ligoti. Žengė ir motutės, mažais vaikeliais nešinos. Raudėjo aplinkui jaunosios dukrelės, dausos šalelėn motinėles belydėdamos...

Nesudrebėjo ranka nei senelio seniausio, nei ligonio silpniausio, kai persivėrė sau krūtines, aptaškė krauju laužo viršūnėlę... Nesudrebėjo ranka ir motinėlių, kai, verkdamos, gailias ašarėles liedamos, suvarstė peilių ašmenėliais mieliausiųjų vaikelių širdeles, sudraskė, iešmais subadė savo skausmų kupinas krūtinėles, kol krito ant laužo visos iki vienos...

Verkė aplinkui mergelės, raudėjo motinėlių, dašos šalin keliaujančių, gūdziais balseliais lydėdamos, gailiai striūbaudamos, savo likimą keikdamos, o vyrai aplinkui stovėjo, niauriai tylėdami, ilgais kalavijais, sunkiais kirviais pasirėmę, ir betylėdami baisų priešui kerštą žadėjo – šimtus nudėti už kiekvieną motinėlių kraujo lašelį, už kiekvieną mergelių ašarėlę...

Garsiai skambėjo vaidilų kankliai, gūdziai verkė aidžiosios jų stygos, graudžiai raudėjo skaisčiosios sesulės, jaunosios mergelės, paskutinėn kelionėn besirengdamos, su jauna jaunystėle, jaunomis dienelėmis atsisveikindamos. Draskė plėšė savo rūtų vainikėlius ir šilkinis kaspinėlius, taršė gelsvas kaseles, barstė žalias rūteles... Puolė krito prie brolelių, prie jaunų bernelių, meiliai atsisveikindamos, gailiai raudodamos, kaip raibosios gegutės kukuodamos. Glaudė berneliai paskutinį kartą savo jaunąsias mergeles prie karštųjų krūtinėlių, kalbėjo meilius žodelius, glostė skaisčius veidelius, paskutinį kartą glamonėdami, švelniai atsisveikindami prieš ilgą kelionėlę dašos šalelėn...

Nutilo vaidilų kankliai, nustojo stygos raudojusios. Ėmė Margiris bernelis savo skaisčią mergelę už baltosios rankelės, ant aukšto laužo vedė. Ten paskutinį kartą apkabino, priglaudė prie narsios krūtinėlės, paskutinį kartą pabučiavo skaisčius veidelius ir raudonas lūpeles, o ašarėlės kaip aguonėlės jam krito iš akelių...

Išsitraukė bernelis šveitrų kalaviją, kirto mergelei galvelę, kirto glotniają – ir ranka jam nesudrebėjo...

O kai jis nužengė nuo aukšto laužo, vedė berneliai savo mieliausias mergeles ant laužo, kraujais aptaškyto, paskutinį kartą bučiavo skaisčius veidelius ir raudonas lūpeles, glaudė prie narsiųjų krūtinėlių, paskutinį kartą glamonėjo,

meilius žodelius kalbėjo ir kirto galveles savo šveitriais kalavijais – ir nei vieno ranka nesudrebėjo...

Ir taip žuvo visos Punios pilies mergelės, nei vienos nebeliko... O kai visos žuvo, iš visų keturių kampų sukūrė berneliai laužą...

O kai laužas suliepsnojo, vėl gūdziai sudejavo aidžiosios kanklių stygelės, o jaunieji berneliai tyliai aplinkui stovėjo ir bestovėdami, betylėdami didelį kerštą priešui žadėjo...

Tyliai stovėjo, ilgais kalavijais, sunkiais kirviais pasiremdami, skaudžias ašarėles bebraukdami...

Ir taip stovėjo kiaurą naktelę...

Dar laužas neužgeso, dar ugnelė žairiai liepsnojo, dar šviesi aušrelė nepatekėjo, kai sutrimitavo briedžio ragan sudūmė tie, kurie, ant akmens sienų, ant aukštų kuorų stovėdami, sargybą ėjo, sutrimitavo, kad piktas priešas rengiasi pilį pulti, pranešdami, žiaurion kovon, paskutinėn kovon raitelių bešaukdami...

Liepė kunigaikštis Margiris padegti pilį iš visų keturių kampų, liepė atidaryti vario vartelius, sakė liepė berneliams ristuosna sėsti žirgeluosna ir joti už pilies vartų lygion lygumėlėn, paskutinį kartą su priešu susiremti, už gražią mielą, žaliomis giriomis apaugusią, Dainavėlę...

Sėdo berneliai, niauriai tylėdami, didelį kerštą priešui žadėdami, sėdo ristuosna žirguosna, ėmė sunkius kieto plieno kirvius mikliosna rankelėsna už klevinių kotelių ir išjojo už pilies vartų lygion lygumėlėn, išjojo visi kaip vienas...

Ne tam išjojo berneliai, kad išmėgintų jėgas, išmiklintų rankas, pasidžiaugtų savo narsia narsumėle, ne tam išjojo, kad garsiais žygiais pagarsėtų, linksmoj

puotoj paskui pasigirtų – išjojo berneliai, mirties sau tik geisdami, priešui keršto tik ieškodami...

Sutiko priešus prie pilies vartų, puolė priešus kaip sužeisti lokiai šunų bailias rujas. Kiekvienas bernelis, kiekvienas Dainavos raitelis šimtus atstojo, kiekvienas ten puldavo, kur priešų būdavo daugiausia...

Ištesėjo berneliai, Dainavos krašto raiteliai, savo pažadėlius. Mirties beieškodami, keršto betrokšdami, aitvarais skrajojo lygioje lygumėlėj, kaip žaibai švytravo jų plieno kirviai, šveitrūs kalavijai. Kur vienas krito bernelis, ten šimtus priešų aplinkui nuklojo, gausiai paliedamas, gausiai atskiesdamas krauju gimtąją žemelę...

Be visų narsiausiai, bet visų smarkiausiai mušėsi kovėsi, su priešais kirtosi Margiris kunigaikštis, narsusis Dainavos valdovas, už tėvų šalelę, už savo jauną mergelę bekeršydamas, jaunosios krūtinės skausmą nuraminti besistengdamas. Kiek kartų jo plieno kirvis suskambėjo vidury lygaus laukelio, juodus priešo skydus, geležinius šalmus bedaužydamas, beskaldydamas, tiek kartų krito piktas priešas nuo eiklaus žirgo po kanopėlėmis, ant juodos žemelės, ant drėgnosios, krauju atskiestos, kad daugiau nebepasikeltų, gražiosios Dainavos šalelės nebenaikintų...

O kiek bernelis smūgių teikė, tiek kartų savo jauną mergelę minėjo...

Mušėsi, kirtosi berneliai sunkiais kirviais, šveitriais kalavijais nuo ankstauro ryto iki vakarėlio, neatsilsėdami, nepasitraukdami, kvapo neatgaudami. Atbuko kirviai, sutrupėjo kalavijai, jaunąsias rankes pamielino, bet užtai nuklojo tankiais pėdeliais, priešų lavonais, kruviną pabarėlį, tiltus nugrendė lygioje lygumėlėj, kraujo upes kaip nemunėlius praliejo, kol krito visi iki vieno...

Klauskite, vyrai, klausykite, berneliai, širdysna įsidėmėkite. – Visi krito Punios berneliai žiaurioje kovoje, visi krito iki vienam už tėviškėlę, už gimtąją Dainavos šalelę. Tik vienas kunigaikštis Margiris nei patsai nuvargintas, nuilsintas, nei jo širmas žirgelis dar sužeistas. Abu juodu kaip aitvaru po lygią lygumėlę skrajoja, o jų pėdomis šalta giltinė seka. Nelaimingą valandą būdavo pagimdžiusi motė tą vokiečių raitelį, kuris Margiriui kelią pastodavo, jo kirvio ilgio atstu atsirasdavo: kurį tik pasiekdavo Margiris savo tvirta ranka, kuriam tik sužibėdavo blykstelėdavo kruvini jo kirvio ašmenys, kaip Perkūno trenktas krisdavo tasai nuo eiklaus žirgo ant drėgnos, krauju gausiai atskiestos žemelės...

– Velnias! Tikras velnias už stabmeldžius kovoja! – šaukė nusigandę vokiečiai ir bėgo nuo jo galingosios rankos, nuo jo sunkaus kirvio smūgių besišalindami...

Kruvinas žirgelis, krauju apšlakstytas bernelis. Apsidairė aplinkui ir nebe pamatė Margiris jau nei vieno Dainavos raitužėlio, narsaus kareivėlio: visi jau buvo žuvę iki vienam...

– Prigrižote, mane vieną palikote, draugužiai! Vienai vienas turėsiu keliauti dausos šalin! – pamanė Margiris ir puolė priešus ten, kur jų buvo daugiausia. Ne garbės trokšdamas, ne gyvybę gelbėdamas puolė, bet mirties tik ieškodamas, už savo tėviškėlę, už jauną mergužėlę keršydamas. Apstojo jį dabar priešai, iš visų pusių apsupė, ir jų buvo šimtai ir tūkstančiai, o Margiris tik vienas. Jau nulūžo jo klevinis kirvio kotelis iki pačios rankenėlės, jau suklupo širmas žirgelis visomis keturiomis kojelėmis, krito bernelis ant drėgnosios, ant juodosios žemelės...

Džiaugsmo balsais sukliko priešai, sudžiūgavo, kad krito paskutinis Dainavos raitelis, baisusis kareivėlis. Bet neilgai džiūgavo, greitai Margiris

atsikėlė, atsistojo ant miklių kojelių, iš makštų traukė iš kieto plieno nukaltą savo šveitrų kalaviją ir betraukdamas taip jam kalbėjo:

– Kalavije mano šveitrusis, kieto plieno nukaltas! Tu mergelės krauju suteptas, bet prieš šiam mūšy dar nelytėjai, o kraujo neragavai. Patarnauk dabar man, šveitrusis, kaip kad iki šiol visuose mūšiuose man garbingai tarnavai, o aš tave ištroškusį karštu prieš krauju pagirdysiu, įkaitusį atvėdinsiu!

Smarkiai ir drąsiai dabar puolė Margirį priešai. Jų buvo šimtai ir tūkstančiai, o jisai tik vienas. Bet tie, kurie puolė, atgal nepasitraukė – užmigdė nuramino juos visus šveitrusis Margirio kalavijas, ant drėgnos žemelės patalėlį jiems paklodamas...

Antrą kartą puolė Margirį priešai. Jų buvo šimtai ir tūkstančiai, o jisai tik vienas. Bet tų, kurie drąsiai jį puolė, atgalio nebepasitraukė, savo laimėjimais draugų tarpe nepasididžiavo nei vienas: visus juos paklojo suguldė ant drėgnosios žemelės, amžino miego užmigdė šveitrusis Margirio kalavijas. ..

– Velnias! Velnias, tikrasis velnias už stabmeldžius kovoja! – ėmė šaukti priešai, atgalio besitraukdami.

– Tai jų piktasis dievas Perkūnas, ne kas kitas mus žudo, – kalbėjo vokiečiai kits kitam, ir trečią kartą pulti panorėjusių nebeatsirado.

Lavonų siena apsitvėręs, šveitriu kalaviju pasirėmęs, nusišluostė kruvina ranka savo prakaituotą veidą Margiris ir, iš prieš pasityčiodamas, sušuko:

– Nėra jūsų niekšų tarpe nei vieno, kuris mano smūgį išlaikytų, su manim kalaviju susirėmęs!

Susigėdo, supyko vokiečiai, šiuos narsaus Margirio žodžius išgirdę, ir naujomis jėgomis, su dideliu įnirtimu vėl puolė Dainavos bernelį. Jų buvo šimtai ir tūkstančiai, o Margiris tik vienas. Bet visi tie, kurie drąsiai jį puolė, rytdienos saulės nebematys, rytdieną nebenubus, savo laimėjimais, su draugais bepuotaudami, nebepasigirs: visus juos ant drėgnosios žemelės, juodan purvynėlin suguldė, amžinu miegu nuramino šveitrusis Margirio kalavijas...

Antrą kartą kaip įnirtę stumbrai, kaip įsiutę lokiai puolė vokiečiai Dainavos bernelį. Jų buvo šimtai ir tūkstančiai, o jisai tik vienas. Bet nepasitraukė Margiris, žingsnio atgal nežengė skersno, tik šveitrus jo kalavijas kaip Perkūno žaibas rankose sušvytravo, ir krito visi priešai, kuriuos tik pasiekė jo galinga ranka, nuovargio nežinanti.

– Velnias! Tikrasis velnias už stabmeldžius žudo mus! – sušuko vėl nusigandę vokiečiai ir traukėsi atgalio besižegnodami.

Trečią kartą pulti narsaus bernelio niekas nebepanorėjo, niekas nebedrįso...

Lavonų siena apsitvėręs, šveitriu kalaviju pasirėmęs, nusišluostė kruvina ranka prakaituotą veidą Margiris ir, iš priešų pasityčiodamas, sušuko garsiu balseliu:

– Ne kareiviai esate, bet niekšai, zuikių broliai! Todėl nėra jūsų tarpe nei vieno, kuris, su manim kalaviju susirėmęs, mano smūgį išlaikytų!..

Kaip sužeistos stirnos lengvakojės sukliko, suriko įnirtę, didžiai supykę vokiečiai, bet pulti Margirio, į jį prisiartinti, kad su juo kalaviju susiremtų, nei vienas neišdrįso. Tik ėmė šaukti dideliais balsais narsiausiųjų, tik ėmė šaukti stipriausiųjų, kurie jų tarpe buvo, kad čion atvyktų, su Margiriu šveitriais kalavijais susiremtų...

Prijojo jų visų karo žygiais garsiausias, prijojo jų visų rankos smūgiais stipriausias – didysis ordino komturas, garsusis Zigfridas Čelneris, ir prisiartinęs taip tarė Margiriui:

– Tavo kareiviai visi žuvo su kalaviju rankoje, kaip narsiems vyrams derėjo, ir garbė jiems amžina akyse tų, kurie narsumą moka gerbti. Tu likai vienas, ir nėra tau vilties laimėti. Pasiduok mums, kaip protingam vyrui dera, o tavo narsumą mes mokėsime pagerbti ir laisvę tau gražinsime.

– Dar niekuomet to nėra buvę, kad lietuvis, kalaviją rankoj turėdamas ir galėdamas garbingai mirti, pasiduotų priešui kovos lauke! – atsakė jam narsusis Margiris, Dainavos krašto valdovas.

– Atsakymas, narsiam vyrui deras, – tarė jam Čelneris. – Daugel garsių mūsų riterių krito iš tavo rankos, ir gėda būtų mums ir mūsų ordinui, jei neatsirastų, kas už jų mirtį tau atkeršytų.

Tai taręs, nusėdo nuo ristaus žirgo, kad lygiomis kovotų, ėmė rankon šveitrų kalaviją, juodais šarvais, kryžiumi ženklintais, apkaustytas, dideliu skydu prisidengdamas, narsiai žengė į Margirį, kad su juo ginklu susiremtų, didelę garbę laimėdamas įsigytų ar kovos lauke garbingai, kaip karžygiui dera, žūtų...

Kaip išalkęs vanagas, pilką antį išvydęs, šoko Margiris, ir susirėmė juodu vidury lauko, lavonais nukloto, kaip du įnirtusiu stumbru plačiaragiu. Suskambėjo skydai, sužvangėjo kalavijai, suaidėjo laukai ir girios, o visi nutilę, nejudėdami, baisius kovojančiųjų smūgius sekdami, gėrėjosi abiejų karžygių vikrumu, abiejų narsumu...

Pusiau skilo sudaužytas Margirio skydas, krito šalmas nuo jaunosios berno galvelės, kryžiuočio kalavijo smūgiais sukapotas. Paskutines jėgas sukaupęs,

miklias rankas įtempęs, kirto Margiris bernelis kieto plieno kalaviju vokiečiui per galvą. Nesuspėjo vokiečių skydu užsidengti, nesurojo didelio smūgio atremti, ir perskėlė jam Margiris galvą iki pažiaunių. Krito narsusis Zigfridas, kilnis vokiečių riteris, kaip ažuolas plačiašakis, vėtros palaužtas, bet lūžo trupėjo Margirio kalavijas iki auksu padabintos rankenos...

Be skydo, be šalmo liko narsusis Dainavos valdovas ir šveitraus kalavijo nebetekęs...

Skandžiai sukliko, baisiai suriko vokiečiai, išvydę, kad žuvo jų tarpe narsiausias, kad krito jų tarpe stipriausias. Sukliko, suriko, kerštu grasydami...

– Jis be ginklo liko, jis be ginklo! – ėmė šaukti, vienas antrą drąsindami. – Gyvą jį suimsime!..

– Ei, Perkūne galingasis! Siųsk greičiau man baltą žirgą dausos šalin pas mergelę joti! – sušuko Margiris ir, išsitraukęs aštrą durtuvą, persivėrė savo krūtinėlę, užmigdė širdelę, o narsi jo vėlė baltu žirgu paukščių taku dausos šalin nujojo, kur nei žiaurūs vokiečiai, nei klastingi lenkai, nei apgaulingi gudai kelio nežino...

Taip žuvo narsusis Margiris, garsus Punios ir viso Dainavos krašto valdovas, nuo savo rankos žuvo, prieš nenugalėtas...

Amžina garbė jam ir tiems, kurie su juo buvo...

Daina apie arą

Toli toli, ten, kur saulė teka, yra kalnuota šalis, tokia graži, kokia ir sapne nesivaidena mūsų krašto žmonėms. Toje šaly aukšti kalnai. Ant tų aukštumynų, ant jų kalnų žilųjų viršūnių nei žmogus neužlipa, nei žvėrys neužbėga, nei paukštis neužlekia. Tik debesys ten nakvoja, tik žiema amžinąjį lizdą ten susivijo, ir laisvi tik arai ten savo vaikus peri.

Tarpu aukšto kalno viršūnės kietųjų uolų augo lizde Aras. Kai jis buvo mažas, ir silpni sparnai, plunksnomis neapaukę, dar jo nekėlė, dairėsi Aras mėlynosna dangaus erdvėsna, kur aukštai aukštai, aukščiau aukščiausių kalnų viršūnių, lekiojo seni stiprūs arai. Ir svajojo tada Aras:

– Kai aš užaugsiu, pasiūgėsiu, kaip seni arai aukštai padangėse lekiosiu.

Svajodamas džiaugėsi Aras, kad aru gimė, ir laukte laukė tų laikų, kai aru ims aukštai skrajoti, kur žmogaus akis nepasiekia, kur silpnas paukštis nepakyla.

Praėjo daugel laiko, sustiprėjo Aro sparnai, ir skraidė Aras aukštai mėlynose padangėse, kur tik seni arai skrajojo. Bet jau nebesidžiaugė tuo Aras, kad taip aukštai padangėse skraido, kur skraido ir kiti arai. Dažnai dažnai tupėdamas ant žilos kalno viršūnės, tampė Aras galingus savo sparnus, dairėsi mėlynosna dangaus erdvių bedugnėsna, kur šviesi saulė kelią sau mina.

Ir svajojo Aras:

– Kai sustiprėsiu kaip seni arai, kai lekioti gerai įprasiu, tai aš pasikelsiu taip aukštai, kur dar nei vienas aras nelekiojo. Aš nuskrisiu ten, kur dar nei vienas aras neskrajojo, aš atrasiu kelią nuo žemės į dangų.

– Tai tada visi pagirs ir sužinos, kad yra tokis Aras, visų arų aras, kuris taip aukštai pakilo, kaip dar nei vienas nebuvo pakilęs, – kuris žino nuo žemės dangun kelią.

– Ir ateis visi, kas gyvas yra, ir nusilenks man ir prašys, kad kelią ten parodytau...

Ir taip svajėjo Aras ir besvajodamas džiugiai kleketavo ir jautė, kad galybė auga jo krūtinėje, kad širdis verda narsumu.

Ei, nėra to pasaulio, ko neišdrįstų Aras, visų arų aras.

Tarpu tų kalnų, kur gyveno Aras, buvo vienas kalnas, visų kalnų aukščiausias. Jisai buvo tarpu tos šalies visų kalnų kaip Aras tarpu visų arų.

Kai šviesiai žverblė sniegais jo viršūnė, skęsdama saulės spinduliuose, visi kalnai buvo grynai, giedrūs. Niekur nesirodė nei vienas debesėlis, nei viena miglėlė, o tos, kurios nakvojo giliuose kloniuose, slėpėsi tarpu uolų ir tarpukalnių bedugnėse... Bet kai apsiniaukia kalno viršūnė, miglomis supstosi, žaibais dabinasi – užsiūkanoja visa šalis, baisūs tada kalnai. Bunda vėtros ir staugdamos iš visų šalių pro žilų kalnų viršūnes veja miglas debesis... Bunda audra, pakyla bangos ir baido visa, kas yra gyvo pasaulyje. Išsigandęs slepiasi giliai žmogus, slapstosi žvėris, slapstosi ir paukštis; visiems saulę temia audra, kuri, gimus tarpu aukštų kalnų, erdvės sau ieško ir ūždama, staugdama veržiasi iš aukštų tarpukalnių plačiuosna laukuosna, erdviosna lygumosna, kur yra daugel vietos skrajoti.

Ir pasirinko sau Aras vietą ant aukščiausių to kalnų kalno uolų, ir, pakilęs aukščiau negu žibanti amžinų sniegų vainikų jų viršūnė, užtemė jam savo sparnais saulę.

Ir suraukė savo kaktą kalnas, ir apsiniaukė šviesus jo veidas. O kai tik jis apsiniaukė, nubudo vėtros, pakilo didi audra, užtemė miglomis Arui kelią, kad jisai aukštai neskrajotų, sparnais savo unksnės kalnui nedarytų, saulės netemdytų, jėgomis nesipuikintų.

– Vai, pasislėpki, Are, kur vėtra neužpučia, kur lietus neužlyja, kur audra nepasiekia. Pyksta kalnas, siunta audra. Pasislėpki, Are, ieškokis saugios prieglaudos. Matai, visi arai seniai jau pasislėpė.

Puikus buvo Aras, audros nenusigando. Krūtinė jo seniai kovos troško, o priešininko neturėjo. Išskėtė Aras stiprius savo sparnus ir nuskrido ten, kur bangos ūžė, kur audra staugė, – su vėtromis pasigalynėti, su žaibais apsikabinti, su perkūnais pasikalbėti...

– Vai, tu, Are, ilgasparnių tu valdove! Sunki, smarki tavo kova. Vėtros plunksnas tavo taršo, bangas sparnus laužo, lietus akmenimi žemyn tave slegia...

Audra į plačius laukus, beribes lygumas veržėsi, erdvės sau ieškodama, ir Arą tenai nešė.

Ilgai siuto audra... Plaukė per laukus, per jūres, per girias... Plaukė toli, Arą nešė... Vai, toli nuklydo nuo aukštų kalnų Aras, nuklydo ten, kur žmonės kloniuose gyvena. Apalpo, nuilso Aras, o nuilsęs nusileido ant žemės atsilsėtų. Žmonės jį tinkluosna pagavo ir patupdė didžian gražian auksuotan narvan.

Ir patupdė žmonės Arą narvan, ir patalpino narvą ten, kur buvo daugel paukščių – ir laukinių, ir naminių.

Buvo ten strazdų, vištų, žąsų ir kalakutų.

Ir pastatė narvą, kur buvo įtupdytas Aras, gražių gražiausioje vietoje. Džiaugėsi žmonės, kad turi pasigavę Arą, visų arų arą, ir ėdino jį geriausiais ėdalais, ir girdė tyru šaltinio vandenėliu. Bet negėrė, nelesė nieko Aras, tik daužėsi į narvo sienas, draskė vielas nagais, laužė snapu, mušė sparnais.

Nusilaužė Aras snapą, nagus apsilaužė, susižeidė iki kraujų krūtinę, apsidaužė sparnus, bet nesiliovė laisvėn veržtis.

Ir narve nenorėjo žmonių vergas būti... Veržėsi ten, kur mėlynos dangaus erdvės jo šaukė.

Ir matė kiti paukščiai, kaip žmonės Aru rūpinosi, ir kaip jis nepaiso jų gerumo, matė, stebėjosi ir Aro suprasti nesuprato.

– Kokis jisai nedėkingas! – kalbėjo strazdas. – Kad manim žmonės tiek rūpintųsi, dieną ir naktį jiems švirkštai.

– Ir ko jam dar reikia? – kalbėjo antys. – Žmogus maitina jį, ko tik jisai nori. Kad būtų ne tiek puikus, tai jo žmogus ir narve nelaikytų. Sako, jisai kalnuose gyvenęs. Argi ten taip gera, kaip pas žmogų? Argi ten rasi tiek varliūkščių kaip čia...

– Ir mėšlynas gal kur geresnis yra! – kalbėjo gaidys. – Ot, pakrapštytų dabar mėšlo, tokius gerus nagus turėdamas. Kiek gero čia surastų! Ė, kvailas paukštis, savo laimės nesupranta...

– Ga ga ga! Ko dar jis nori? Ką jis ras tose padangėse? Tokių balų, kaip mūsų žmogaus laukuose, nėra niekur kitur. Mano seselės, kurios nepriklauso žmogui, iš tolimos šalies kas vieni metai čion atlekia.

– Žmonės kalba, kad šalti tie kalnai, amžina žiema tenai šiauria, – tarė pralėkdama kregždė, kuri buvo toli lekiojusi, daugel mačiusi.

– Ir ko jis tiek pučiasi, kuo didžiuojasi? – kalbėjo kalakutas. – Kad turėtų nors tokį snaplį kaip mano.

– Arba tokią uodegą kaip aš! – pasigyrė povas.

– Arba nagai... Tai ne kažin kokie jo nagai! Ir mano ne menkesni. Arba aš negaliu pasipuikinti savo skiauturė. Niekas tokios neturi... Kukuriekū!

– Neturi, neturi, neturi, – kudėkino vištos ir meiliai žiūrėjo į gaidį.

– Skiauturė! Kažin kas toji tavo skiauturė... Ir dainuoji, tai tik rėki... O gal tu tai moki švykšti kaip aš, ar gal tavo kaklas tokis lieknas ir lankstus kaip mano? – supykęs tarė žąsinas.

– Tiesą, tiesą, tiesą kalbi, – pritarė jam žąsys.

– Kalbėkite! Kad jūs būtute geresni, tai žmogus jus penėtų geriau. Mane žmogus myli labiausiai ir grynu pienu peni, – pasigyrė ir paleido kalakutas savo snaplį, išpūtė uodegą. – Manęs ir šuo bijo! Aš jūsų visų esu drąsiausias...

Ir ėmė paukščiai ginčytis ir bartis vienas su kitu ir būtų susikovę, susipešę... Bet štai žmogus išėjo ir pabėrė grūdų. Visi paukščiai pamiršo savo barnius ir nubėgo lesti. O prilešę jie vėl susirinko pas Aro narvą ir peikė, kam jisai veltui didžiuojasi, puikinasi. Kad geras jisai būtų, tai žmogus laisvai jį leistų iš narvo...

Tik sparnus kiek pakirstų gal kaip strazdui... Ir nagai reikėtų pakirsti, nes su šitokiais nagais argi galima gyventi...

Bet Aras neklausė jų kalbos. Jis nepalytėjo nei ėdalo, nei vandens. Jis nebeteko jėgų, sparnai jau nebeklausė jo. Narvo kampe tupėjo niaurus, o kraujas bėgo iš sužeistos krūtinės... Mirė Aras... Laisvės netekęs, ir gyvenimo nustojo. Težino žmonės, kad Aras, laisvas gimęs, ir narve moka laisvas mirti ir žmonių vergu niekados nebebus. Nors ir narve kūnas, nors ir pavergtas, bet kas palauš Aro puikybę, kas jo dvasią paveržti galės?! Aukštai ji skraido, dar aukščiau negu jis sparnais pakilti gali!..

Mirė Aras, apie kalnus, apie saulę besvajodamas. O tų, kurie čia stovėjo ir apie jį kalbėjo: vištų, žąsų – Aras nei matė, nei jų žodžio girdėjo.

– Vai jūs, žmonės, pikti žmonės, kam pražudėt Arą?!

– Laisvas gimęs, laisvas augęs, niaurią laisvę tik jis ir mylėjo.

– Nors penėtute užpenėtut, nors ir gryno aukso būtų tasai jūsų narvas – žmonių vergas nebus Aras: aukštai mintis jo skraido...

– Vai, jūs, žmonės, pikti žmonės, kam jūs nukankinot Arą, visų arų Arą?!